

MICHAEL KERRIGAN

KÍNZÓESZKÖZÖK

Hajja & Fiai

www.hajja.hu

Eredeti cím: The Instruments of Torture

Copyright © Amber Books Ltd., 2001

This translation of The Instruments of Torture first published 2001 is published
by arrangement with Brown Packaging Books Ltd.

Hungarian edition and translation

Copyright © Hajja & Sons, 2001

All rights reserved!

A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül tilos a mű
bármely részének sokszorosítása, illetve bármiféle
adattároló rendszerben való rögzítése és feldolgozása,
úgy mint mikrofilmzés, fénymásolás, elektronikus
vagy mechanikus kép- és szövegtárolás.

Magyar kiadás: Hajja & Fiai Könyvkiadó Kft.

4017 Debrecen, Pf.: 32.

E-mail: Hajja.Sons@mail.datanet.hu

www.hajja.hu

Felelős kiadó: Hajja Attila

Fordította:

Szilágyi Béla

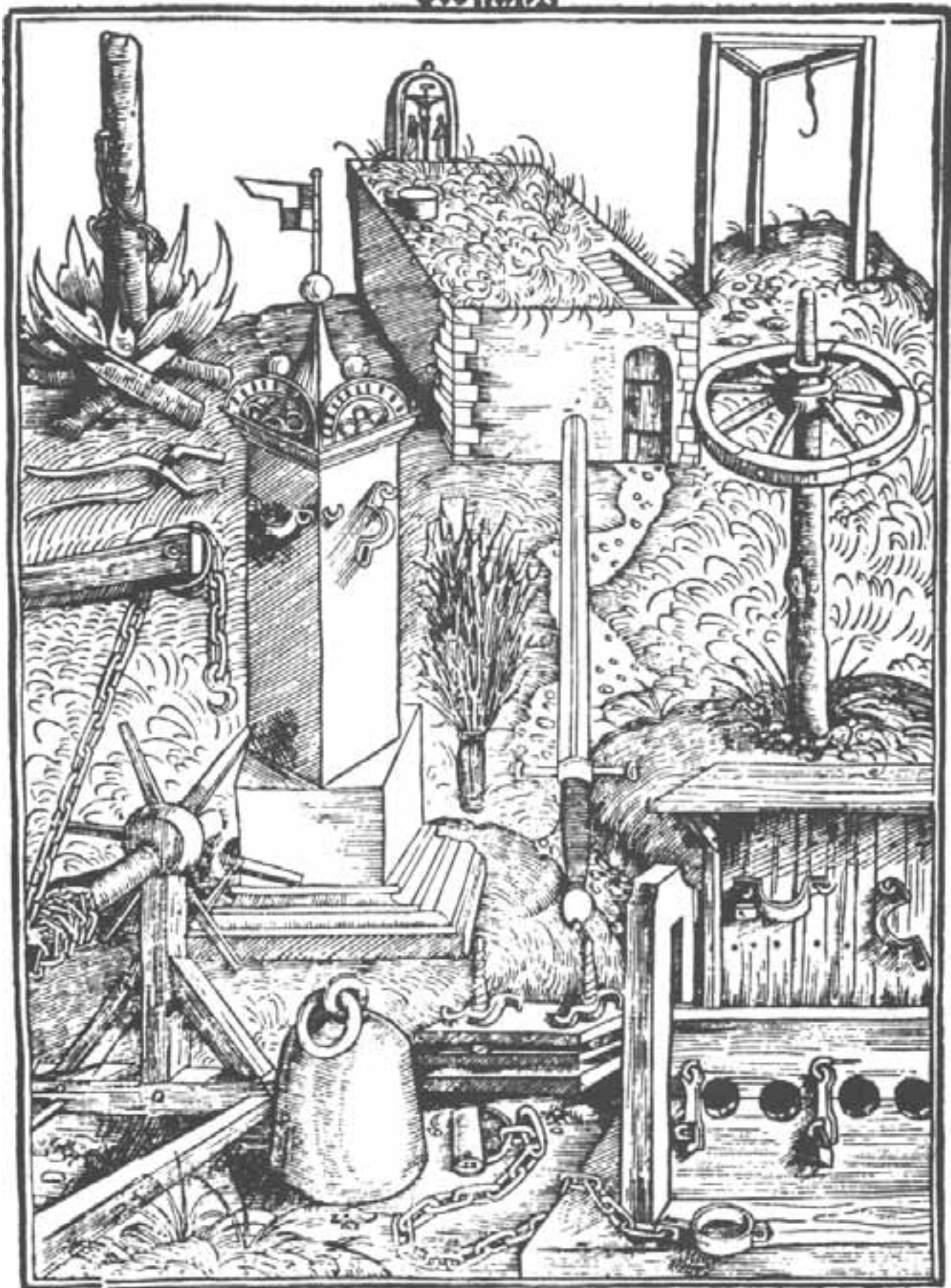
Tördelés: Hajja & Fiai Könyvkiadó

ISBN 963 9329 24 X

Tartalom

<i>Bevezetés</i>	6
<i>1. fejezet</i>	
<i>Lakat alatt</i>	14
<i>2. fejezet</i>	
<i>Nyújtás és felfüggesztés</i>	28
<i>3. fejezet</i>	
<i>Préselés és szorítás</i>	38
<i>4. fejezet</i>	
<i>Tűzpróba</i>	52
<i>5. fejezet</i>	
<i>Kínzás vízzel</i>	64
<i>6. fejezet</i>	
<i>A természet erői</i>	78
<i>7. fejezet</i>	
<i>Ütlegetés</i>	92
<i>8. fejezet</i>	
<i>Felnégyelés, karóba húzás</i>	106
<i>9. fejezet</i>	
<i>Elektrosokk</i>	116
<i>10. fejezet</i>	
<i>Lelki terror</i>	124
<i>11. fejezet</i>	
<i>Halálbüntetés</i>	134
<i>Epilógus</i>	
<i>A kínzás korszakának vége</i>	146
<i>Bibliográfia</i>	149
<i>Index</i>	150

Brandenburgische halßgerichte ordnung

Bevezetés

1991 -ben, a pekingi Tienanmen téri tüntetések leverését követő napokban a kínai titkosrendőrség feltételezett felforgatók, politikai ellenségek után kutatott az országban. Ilyen „rebellis elem” volt Zhu Xiaodan radikális értelmiségi, akit már nézetei miatt is az állam ellenségének tekintettek. Miután elfogták és börtönbe vetették, fogvatartói testét és lelkét egyaránt „kezelésbe vették”:

Minden nap korán ébresztettek, és meghatározott időben vittek a vallatósobába. „Valid be a bűneidet! Valid be!” – ismételték újra meg újra. És ütöttek. Néha mások jöttek a szobába; az ágyhoz kötözték és botokkal vertek... Előfordult, hogy a karjaimat a lábaimhoz kötözték, azokat pedig a székhez. Egész nap így hagytak, étlen-szomjan, anélkül hogy kiengedtek volna a WC-re. Közben az egész testemet összemarták a szúnyogok. Ezt egyszerűen nem lehetett kibírn.

Zhu Xiaodan számára valószínűleg nem jelentett vigaszt a tudat, hogy az emberiség történetében mások is elszenvedtek hasonló kínokat, s a tény sem, hogy kínzása törvénybe ütközik, mivel az ENSZ 1984-es konvenciója törvényen kívül helyezte. A konvenció szerint a kínzás:

Olyan cselekedet, melynek során erős testi vagy lelki fájdalmat és szenvedést okoznak valakinek információszerezés céljából, róla vagy más személyről, vallomás kikényszerítésére vagy büntetésképpen olyan tettért, melyet ő vagy más személy követett el; tett, mely megfélemlíti és valamilyen megkülönböztetés miatt jogaiban korlátozza az adott személyt vagy más; amikor ilyen fájdalmat vagy szenvedést hivatalos személy vagy ilyen jogokkal rendelkező személy ösztönzésére, vagy annak beleegyezésével és tudtával okoznak.

„Hivatalosan” persze semmi nem történt Zhu Xiaodannal. A vallatást még mindig alkalmazó országok – a Kínzásokat Túlélők Szervezete szerint számuk 123-ra tehető – közül nagyon kevés, ha akad egyáltalán, mely elismeri ezt aényt. Egy rezsim, mely nem érez felelősséget alattvalói vagy egy általa elnyomott nép iránt, aligha kerülné az erő és az uralom demonstrálásának e sokat próbált módszerét. Az asszírok már három és fél ezer évvel ezelőtt megvetették az alapokat: egy leigázott nép megtörésére és féken tartására nem is akadt jobb módszer, mint vezetőinek megnyúzása, vagy kikötözése a napra. Nincs okunk feltételezni, hogy a modern civilizációk másképpen gondolkodnak. A kínzás nem csupán a rendfenntartás hatékony módja; támogatói határozottan állítják, hogy az ellenállás elfojtásával hosszú távon életet ment meg. „S mi van akkor – teszi fel a kérdést Michael Levin amerikai filozófus -, ha egy terrorista atombombát rejt el valahol Manhattanben, ami július 4-én pontban délben robban? Mi van akkor, ha azon a végzetes napon délelőtt 10 órakor elfogják, de inkább a halált választja, és nem árulja el a bomba rejtekhelyét... Ha életet megmentésének az egyetlen módja az, hogy iszonyatos kínoknak tegyék ki a terroristát, miért ne tennék?”

Az évszázadok során Levinhez hasonlóan érveltek azok, akik elhatározták, mindentől „megvédik” polgártársaikat: az ellenséges hatalmaktól és politikai felforgatóktól kezdve az eretnekektől és boszorkányokig. Angliában például a kínzást soha nem ismerte el a törvény, mely ártatlannak tekintett minden gyanúsítottat mindaddig, míg a bíróság bűnösnek nem ítélte. A reformáció uralkodói ennek ellenére úgy érezték, joggal használják a vallási téboly féken tartására. Miközben az ilyen kínzások elsődleges cél-

*Rémisztő világ tarul fel
Erhard Schoen képén,
mely a nürnbergi hóhérok
kínzóeszközeit ábrázolja a
XVI. század elején.
A különböző eszközöket
vérfolyam választja el
egymástól.*

ja információ kicsikarása volt (akár saját bűnök beismeréséről, akár cinkostársak kilétéről és tartózkodási helyéről legyen szó), a közvélemény megfélemlítésére is szolgált. Sokan vélik úgy, hogy a kínzások által teremtett rettegés légköre az, ami igazán fontos a diktatórikus állam számára.

Kín és igazság

„Hogyan bírhatnám szóra?” – kérdezi a bíró Arisztophanész komédiájában, *A békákban* (i. e. 406 k.). A válasz így hangzik:

Hát akárhogyan!

Kínpadon, keréken, ostorral... nyúzd meg elevenen...

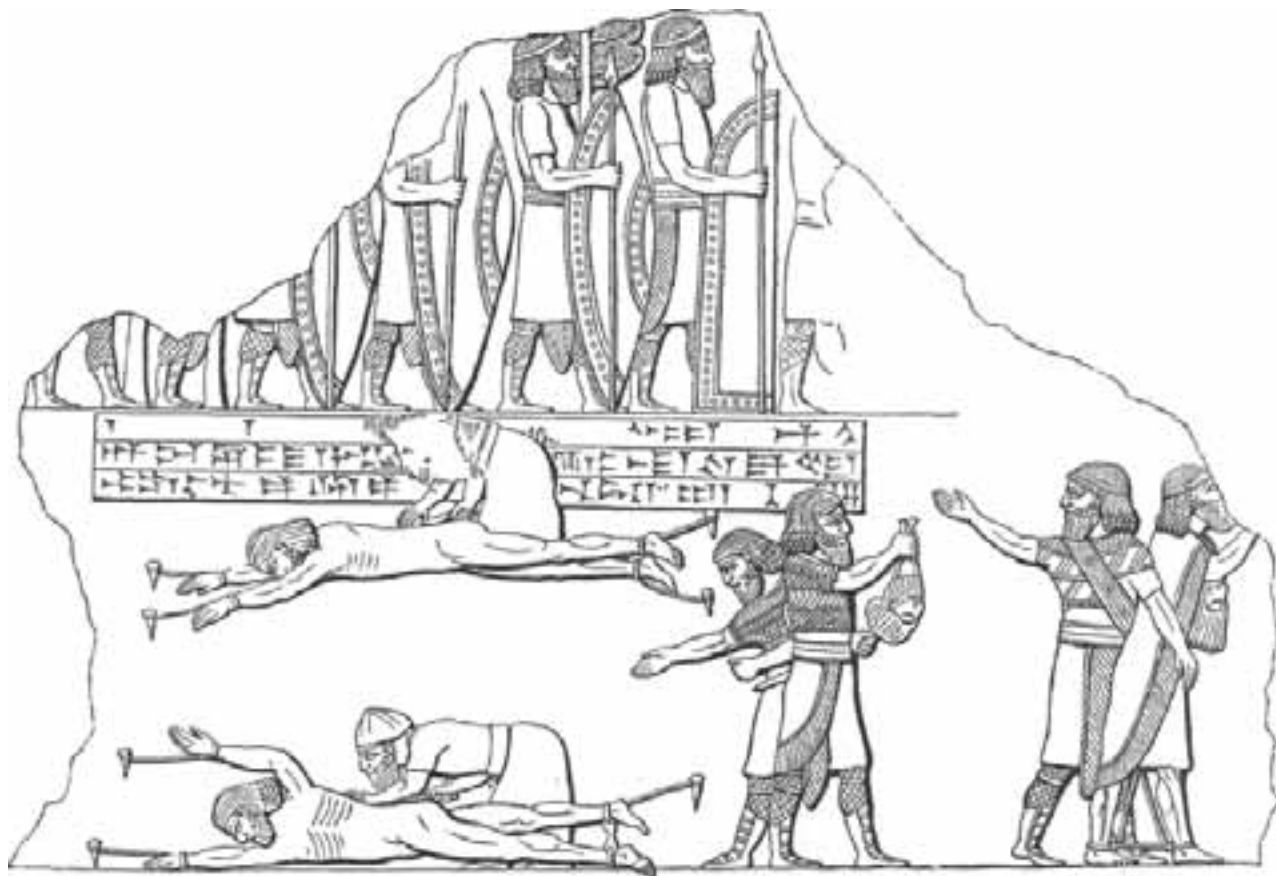
Onts ecetet az orrába... téglákat a hasára...

Vagy lógasd fel ujjainál fogva... amit csak akarsz...

Két foglyot nyúznak meg, két másikat pedig már lefejeztek. elrettentésképpen a további lázadásoktól. Az ókori asszírok mesteri fokon űzték a kínzás művészetét, mint azt az i. e. 750 körül készített relief ábrázolása is bizonyítja.

Miközben a történészek bizonytalanok, mit jelenthet pontosan a „kerék”, a többi itt felsorolt módszer nagyon is ismerős. Őseink hozzáállása a kínvallatáshoz ennél bonyolultabb volt. A kínzást kifejező ógörög szó, a *basanos* eredetileg azt jelenti: próbakő, amit az arany tisztaságának mérésére használtak. A *basanos* sötét színű palakő, melyen a megfelelő minőségű arany jellegzetes nyomot hagy. Ugyanazt jelentette a *basanos* az ókori bankárnak, mint a kínzás a bírónak: az egyetlen megbízható módszert, mellyel kideríthették, igazat mond-e a tanú vagy sem.

A szabadnak született polgárokat soha nem vetették próba alá az ókori Görögországban, mivel hitték, hogy „nemességük” folytán nem hazudnak. De ha rabszolgákat hallgattak ki, a kínzás nemcsak megengedett, hanem egyenesen kötelező volt. Az athéni bíróság nem fogadta el a rabszolgák vallomását, amíg próba – kínvallatás – alá nem ve-

tették őket. Manapság ösztönösen tiltakozunk a hit ellen, hogy a fájdalom az igazság egyedüli bizonyítéka. Tudjuk, hogy a megkínzott tanúk mindent elfogadnának és bevallanának. E nézet azonban a saját igazsággal rendelkező autonóm egyén nagyon is modern filozófiai felfogásán alapszik. Az ókori görögök és rómaiak számára az igazság személytől független, s fölötte áll – különösen ha szolgaságban született vagy alacsony sorból származó emberről van szó.

Hasonló nézet uralkodott a XV. és XVI. századi Európában is. Az igazság nem a tanú szavaiban, hanem a testében lakozik. A korszak egyik, a verbális tanúságtétel jelentőségével szemben mélységesen szkeptikus törvénykezési kézikönyve a testbeszéd jelentőségére hívja fel a figyelmet:

A bírónak a vallatás egész ideje alatt a vádlottra kell tekintenie, és figyelemmel kísérnie minden mozdulatát. Ha a vádlott reszket, zokog vagy sóhajt, a bíró kérdezze meg ennek okát. Ha elájul, ha tétoz, ha lassan reagál és megfontolja válaszait, a bíró megismétli a kérdéseket...

Úgy vélték, az igazság a tanú testében van: a kínvallató feladata ezt feltárni a fájdalom keresztül. Az efféle szemlélet talán kevésbé tűnik furcsának, ha megnézzük Sheila Cassidy angol orvosnő esetét, akit Chilében tartóztattak le 1975-ben, a Pinochet-rezsim idején. Miután meztelenre vetkőztették, egy vaságyra kötözték, melyet elektromos vezetékhez kapcsoltak. Az egyik elektródát mélyen felnyomták a vaginájába, s a másikat – egy „vándorló krokodilcsipeszt” – teste különböző pontjaihoz érintve ránthatták görcsbe kínzó, ott, ahol csak akarták. „Úgy éreztem, lehetetlen hazudni, mivel az áramütések olyan gyakran és intenzíven érkeztek, hogy nem tudtam gondolkodni” – írja a vallatásról. Még ha akart volna is hazudni, a fájdalom ezt megakadályozta.

Az egyének szintjén a klasszikus elmélet tehát mintha még mindig hordozna egy cseppnyi igazságot. Mindent összevetve azonban a modern korban gyengülni látszik a test és az igazság közötti kapcsolat filozófiája. A XVII. században Descartes híres kettős-elmélete – mely szerint az anyagi test mellett spirituális lélek is létezik –, ratifikálta a két szféra teljes különválását. A kínzás persze folytatódott, de magyarázata most már az, hogy a testi fájdalom „kimondatja azt, amit az egyén elhallgat”. Az igazságot immár nem holmi személytelen dolognak tartották, mely valahol az egyén testében bujkál.

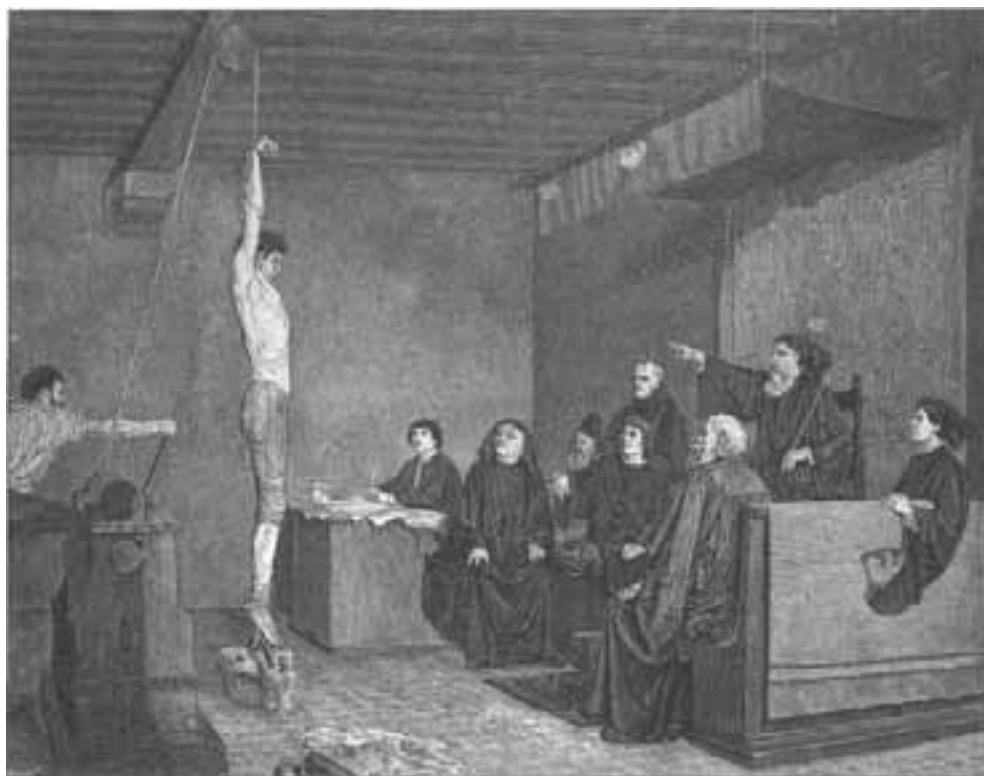
A kínvallatást valamikor majdhogynem szent dolognak tekintették; most csak egy sajátságos vég brutális kelléke – nevezhetnénk talán szükséges rossznak, de a hangsúly mindenképpen a „rosszon” van. A XVIII. századi felvilágosodástól kezdve egyre több lépést tesznek a kínzás betiltásáért.

Montaigne, a francia gondolkodó már a XVI. században tiltakozott a kínvallatás ellen, amit államilag támogatott szadizmusnak tartott:

Mielőtt saját szememmel láttam, nem hittem el, hogy léteznek olyan emberek, akik pusztán élvezetből gyilkolnak; összeszabdadják és levágják mások végtagjait; kegyetlenebbnél kegyetlenebb kínzásokon és újféle kivégzési módszereken törnek a fejüket, mindezt gyűlölet és haszon nélkül, semmi másért, mint a gyötrődő ember vonaglálásának, szájalomra méltó nyüzgésének és sikolyának élvezetért. Ez a kegyetlenség legvégső határa.

A következő században egyre többen tiltakoztak, s a XVIII. századra, olyan írók, mint például Voltaire léptek fel a kínzás barbarizmusa ellen. 1708-ban Skócia törvénytelen né nyilvánította a kínzást, majd 1740-ben Nagy Frigyes – a kemény, katonás uralkodó – Poroszországa következett. A kínvallatás elleni tiltakozás egyre hangosabbá vált, kü-

Míg a modern kor elején zárt, titkos kamrákba nem száműzték, a kínzás a törvénykezés szerves részét jelentette, mint ahogyan ezen a XV. századi fam etszeten látható.

lönösen miután Cesare Bonesa Beccaria ékesszóló művében – az *Esszé a bűnről és a bűnhődésről* (1764) – megfogalmazta a sokak szerint döntőnek tartott érvet:

Senki nem tekinthető bűnösnek, míg bűnössége bizonyítást nem nyert... Ha bűnösnek találta-tott, csak a törvény által előírt büntetésben részesülhet. A kínzás így értelmét veszti, mert a vallatás szükségtelenné válik. Ha pedig bűnössége nem bizonyított, ártatlan kínoznak, mert a törvény előtt minden ember ártatlan, míg bűnössége be nem bizonyított.

Dániában 1771-ben szüntették be a kínvallatást. Spanyolország 1790-ben, Franciaország 1798-ban, Oroszország pedig 1801-ben helyezte törvényen kívül. E fejlődésre persze bizonyos szkepticizmussal tekint az ember, mivel a tulajdonképpeni gyakorlat nem feltétlenül tükrözi a hivatalos álláspontot. Jelentősége abban rejlik, hogy rámutat a szemlélet változására: a kínzás, az állam egykor közismert rendfenntartó eszköze, annak törvényen kívül helyezett „titkává” vált.

Európa nagy részén a széles körben elterjedt kínvallatás a múlté lett. Akadt persze nem egy kivétel: például a cári Oroszország, vagy Lenin és Sztálin kegyetlen bolsevista állama, Hitler náciizmusáról, illetve a háborús fasiszta országokról vagy Görögország, Portugália és Spanyolország II. világháború utáni diktatúráiról már nem is beszélve. Az általános nézet szerint azonban ezek az államok kitesztáltak voltak; a kínvallatás nem játszhatott szerepet egy tisztességes állam kormányzási módszereiben.

Ez a nézet azonban nem igazán érvényesült Európa tengerentúli kolóniáin, ahol a bennszülötteket vadembereknek tekintették, és testi fájdalommal próbálták kordában tartani őket. A feltételek a kolóniákon nem szabtak korlátokat az európai szadistáknak. Lipót király egyik alkalmazottja, Raol de Premorel, a belga kongói Kasai folyó menti gumitermelés felügyelője a feltételezett szimulánsokkal például élvezettel nyeletett ricinusolajat. Amikor a bennszülött munkások kétségbeesett igyekezetükben, hogy teljesítsék a normát, port vagy kavicsot tettek a kitermelt gumihoz, egy másik felügyelő, Albert Dertiäge megetette velük. Az angol Sir Francis Galtonnak, a XIX. század végi fajelmélet egyik kidolgozójának javaslata szerint forrásban lévő vizet vagy forró homokot

A vérfürdő eltűlt, de a XVI. század eleji Németországból származó kép mégsem teljesen a képzelet szüleménye. A kor vallási őrülete szinte paranoiás légkört teremtett, ahol a legemb értelen ebb kínzásokat is jogosnak tartottak.

kell az ellenszegülő teherhordó meztelen bőrére önteni. Az amerikai ültetvényeken közben fekete rabszolgák szenvedtek iszonyatos kínokat.

Kínzás és technológia

„A kínzás alapvető eszköze a kéz és a láb – jegyzi le egy modern kori író. – Semmi más nem kell ahhoz, hogy fájdalmat okozzunk.” S milyen igaz: a világ minden táján katonai barakkok és rendőrőrsök ezreiben okoznak fájdalmat pusztá kézzel – vagy éppen azal, ami a kezük ügyébe kerül: késsel, övvel, üveggel, égő cigarettával.

A kínvallatással kapcsolatban azonban kifinomultabb és modernebb eszközök jutnak az eszünkbe: furcsa berendezésekkel teli kamra, kerekék, bilincsek, kampók. S nem csak azért, mert túl sok horrorfilmet nézünk. Az évszázadok folyamán a különféle kormányok és intézmények az egyszerű verésnél szisztematikusabb kínzómodszereket használtak és fejlesztettek ki.

A brutalitás effajta misztifikálása profán jelentőséggel bír. Elhiteti a kínzókkal, hogy tettüket nem a kegyetlenség, hanem államérdekek motiválják. A személytelenség központi szerepet játszik e sajátságos nézetben. A spanyol inkvizíció és a szovjet KGB például a kínzást a „legmagasztosabb” cél érdekében alkalmazta. Hasonlóan a szovjet „pszichiáterekhez”, akik az eltérő véleményt szellemi labilitásnak tartották, és „páciensteket” modern stimuláló gyógyszerekkel kezelték, az inkvizíció papjai is őszintén hitték, hogy tetteiket nem személyes rosszindulat motiválja, hanem az Isten, s hogy az az egyház, a katolikusok, sőt saját áldozatuk javát szolgálja. Ezért takarták el a kínvallató arcát, és volt szükség magának az inkvizítornak tudományos felkészültségre. Érdekes módon ennek ellenére lassanként eltűntek az „illemszabályok” a kínzókamrákból. Egy ilyen esetről számol be Angelo Clarenó ferences barát Olaszországban 1304 körül, amikor egy inkvizítor áldozatainak sztoicizmusa láttán elvesztette a fejét:

Az inkvizítort, noha nemesi családból származó, tanult ember volt, szinte megőrizte a düh, és saját kezével kezdett vallatni. Amikor a megkínzott testvérek egyike áhítatosan Krisztusnak ajánlotta a lelkét, olyan méregbe gurult, hogy pusztá kézzel verte a férfi fejét és nyakát. Olyan erősen ütötte meg, hogy az labdaként csapódott a földhöz.

Az eljárás misztikumának szempontjából lényeges volt, hogy az inkvizítor ne nyúljon saját kezűleg az áldozathoz, és ne hagyja, hogy rosszkedve felszínre törően beszennyezze azt, amit az isteni igazságszolgáltatás hivatott eldönteni.

A fájdalom színpada

Ha a katonai barakkokban kegyetlenkedő alak szintjére süllyedve az egyházi személy lealacsonyítja a szent rituálét, dühkitörései a kínzás mint rituális procedura alapelvének is ellentmondanak, miszerint a kérdés és a pillanatnyi szünet ugyanolyan precízen érkezik, mint a fájdalom. A kínvallatás bizonyos mértékig teátrális tevékenység, ha a kínvallató legördögibb fantazmagóriáinak és a vallatott legsötétebb rémálmainak dramatizálásaként tekintünk rá. Az olyan példák, mint a „kínai vízkín” vagy „Poe ingája” valószínűleg csak mítoszok. Mégis van valóságalapjuk. A félelem és a szorongás legalább olyan hatékony, mint az elviselhetetlen kín. Első lépésként az Inkvizítorok egyszerűen megmutatták áldozataiknak a kínzóeszközöket, és elmagyarázták működésüket. Nagyon sok eretneknek ennyi éppen elég volt.

1989-ben a guatemalai biztonsági őrök elfogták Diana Ortiz amerikai apácát, aki később egy washingtoni kongresszusi bizottság előtt elmondta: „leeresztettek egy gödörbe, ahol sebesült nők, gyerekek és férfiak nyöszörögtek és vonaglottak a rothadó halottak között, és nyüzsögtek a patkányok”. Ez a kép rémálomba illő, szinte dramaturgiai-

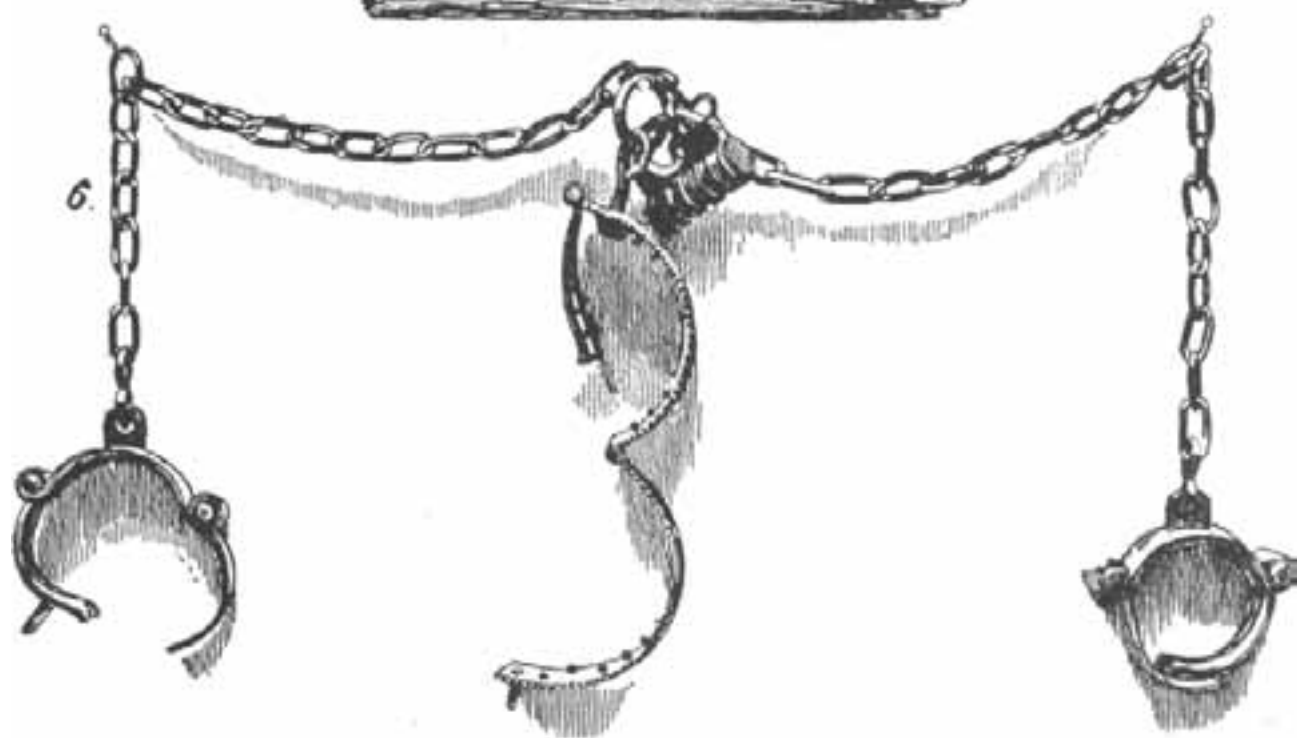
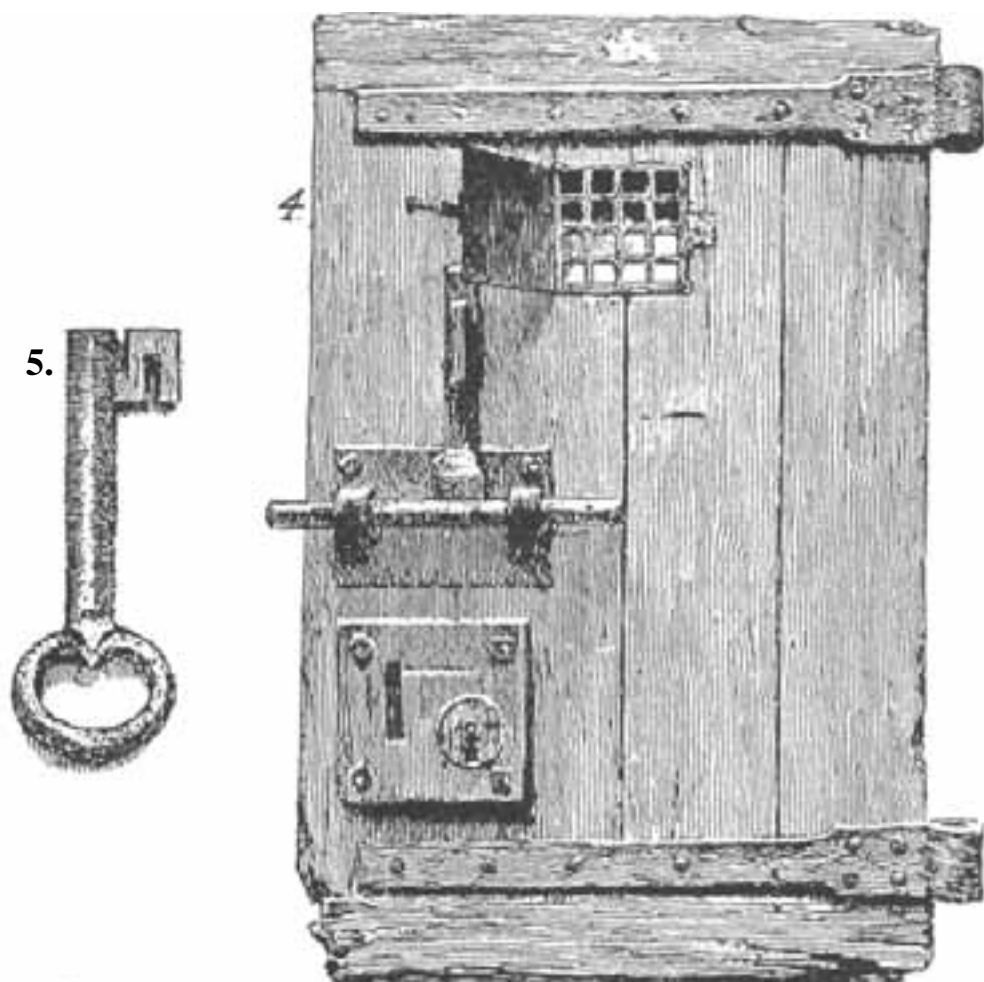
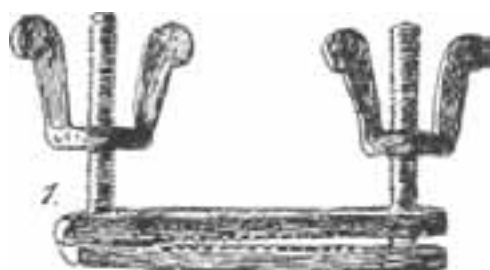
BEVEZETÉS

lag megtervezett; hatása inkább nyugtalanító és tébolyító erejében rejlik, semmint a testi fájdalomban (bár Ortiz nővérnek ebből is volt része korábban). Az idős kurdnak, akit a török csapatok trágyaevésre készítettek, talán nem kellett testi fájdalmat elviselnie, de mivel normális reflexeinek és érzéseinek leküzdésére kényszerítették, legalább annyira megkínózták, mint fiatalabb rokonait, akiket megvertek vagy elektromos árammal sokkoltak. Mikor a belga katonák Kongóban arra készítettek tizenéves fiúkat, hogy erőszakot tegyenek saját anyjukon, fájdalmuk aligha nevezhető testinek. A kínzók az évszázadok alatt megtanulták, hogy ha valakit legszentebb tabuinak megszegésére kényszerítenek, azt legalább olyan nehéz elviselni, mint a testi fájdalmat.

A kínzás legkifinomultabb formájában ugyanannyira hat az elmére és a képzelőerőre, mint a testre, és a kínvallató, aki ráérez és realizálja áldozata legtitkosabb félelmeit, bízhat annak „együttműködésében”. A gyakorlott kínvallató kihasználja bizalmas – habár egyoldalú – kapcsolatát az áldozattal, tökéletes ritmusban váltogatja a kín és a szünet periódusait, hogy a drámát végül a fájdalom és a megszerzett információ gondosan felépített művévé alakítsa.

A hidegháború évtizedei alatt a moszkvai Dzserszinszki téren álló KGB-székházról a közhiedelem olyan képet őrzött, mint a korábbi évszázadok inkvizíciójának várbörtöneiről.

Lakat alatt

Legtöbben egyetértene azzal, hogy a szabadság korlátozása már önmagában gyötrelmes, mégsem nevezhető „kínzásnak”. De vajon mi választja el a „bebörtönzést” a „fogvatartással történő kínzástól”? Az emberjogi szervezet, az *Amnesty International* előtt tett vallomásában Osman Gedi Guled szomáliai üzletember, akit a szaúd-arábiai hatóságok tartottak fogva az 1990-es években, nem tesz említést sem verésről, sem elektromos sokkolásról. Mégis, a bánásmód, amiben őt és fogolytársait részesítették, aligha nevezhető másnak, mint kínzásnak:

A négyes cellában tartottak bennünket fogva, egy kb. 40-szer 100 láb [12x30 m] méretű helyiségben. 500-an fértek be, de telezsúfolták foglyokkal, és sokan párosával aludtak az ágy alatt vagy a köztük lévő keskeny közökben. A vízcsapot csak napi 30 percre nyitották meg, és mellé olyan kevés élelmet kaptunk, hogy verekednünk kellett az ételért és a vízért. A szelőlőzőket reggel 8 órától délután 5 óráig elzárták, a cellában így napközben kemenceforróság, éjjel pedig dermesztő hideg volt.

Igazság szerint megfosztani valakit a szabadságától önmagában soha nem tűnt túl kemény büntetésnek – sem a középkori király, sem a modern diktátor, sőt ami azt illeti, sok törvénytisztelő állampolgár számára sem, akik állítják, a börtön olyan, mint egy „üdülőtábor”. Az évszázadok során éppen ezért intézkedések sorát hozták, hogy megnehezítsék és kényelmetlenné tegyék a börtönben töltött időt.

Angliában I. Edward király 1280-ban vezette be a *forte et dure* (nehéz, kemény börtön) elvét. Egészen addig a vádlottak megúszhattak a büntetést, ha a bíró előtt csendben maradtak, és nem vallották be, de nem is tagadták bűnösségüket. Az új rendszer, bár került a kínvallatást – mely az angol jogrendszerben illegális – elviselhetetlen körülményeket teremtett. A foglyot szűk, sötét cellába zárták, s olyan kis adag kenyéren és vízen tartották, mely hosszú távon egyenlő volt az éhhalállal.

Máshogyan is együttműködésre lehetett bírni a vádlottat, például ha nagyon szűk zárkába zárták. A londoni Towerban az „Apró Kényelem” néven elhíresült kamra pontosan ilyen volt. Az 1,2 m²-es helyiségben a fogoly nem helyezkedhetett el kényelmesen, még csak ki sem nyújtózhatott. Hasonló várbörtönök Európa számos kastélyában megtalálhatók. A csupán 91 cm² területű francia *souricière*-t (egérlyuk) egészen a XIX. századig használták. Fegyelmi vétségekért francia rabokat még az 1920-as években is vetettek magánzárkába. Egy romániai börtönben az 1940-es években az ilyen zárkák területe 60 cm² volt.

Az aprócska cellák kényelmetlenségét vaksötét okozta bizonytalanság fokozhatta, különösen azokban a középkori várbörtönökben, melyeket mélyen a föld alatt alakítottak ki, ahová természetes fény nem jutott el. A körülmények sok modern börtönben hasonlóak – ilyen például a különleges „sötétzárka”, ahová Zhu Xiaodant, a kínai ellenállót zárták időnként, néha egy egész hétre. Nem volt ez más, meséli Zhu, mint „apró zárka világítás nélkül, fekete falakkal. Semmit nem hallottam, csak a vér zúgását a fülemben... Úgy éreztem, megőrülök.”

Egy, a CIA által 1963-ban összeállított kihallgatási kézikönyv, amit 1997-ben az „Információ szabadsága” törvény adta lehetőségek alapján nyilvánosságra hozott a *Baltimore Sun*, érdekes fényben világítja meg a Zhu által elmondottakat:

A Bastille és más francia börtönökből származó gyűjtemény. Talán egyik kínzóeszköz sem olyan rémisztő, mint a metszet középső része, a börtönajtó, mely a fájdalom és – meglehetősen gyakran – a halál birodalmába vezetett.

Egy zárka minél jobban korlátozza az érzékelést, annál gyorsabban és mélyebben hat a kihallgatott személyre. Amit hetekig vagy hónapokig tartó bebörtönzéssel lehetne elérni egy közönséges cellában, néhány óra vagy nap alatt elérhető olyan zárkákban, amelyek nincsenek megvilágítva, hangszigeteltek, nincsenek szagok stb. A vezérelhető környezeti tényezők, például víztartály vagy vastüdő még hatásosabbak.

Az évszázadok során a börtönhatóságok más módszereket is alkalmaztak, hogy a kényelmetlenséget kínná változtassák. Ha a londoni Towerban fogva tartott rabot például a „Gödörbe” vitték, hamarosan már szinte vágyódott az „Apró Kényelem” „kényelme” után. A „Gödör” egy akna volt, mélyen a Tower és a szomszédos Temze vízszintje alatt. Százával hemzsegték itt a patkányok, melyek az emelkedő víz elől menekültek. Sötétben kellett a szerencsétlen rabnak megküzdenie a harapós rágcslókkal. Még ha túl is élte, elméjén biztosan nyomot hagyott a megpróbáltatás.

Bár talán nem áll ilyen barbár eszköz a modern kori börtönörök rendelkezésére, megtalálják a módját, hogyan fokozzák a magánzárka jelentette kínokat. Egy közönséges zárka pillanatok alatt fullasztó, égető gázkamrává változtatható, ha a falakat és a padlót vízzel elkevert klórmésszel mossák le. Hasonló eredményt érhetnek el, ha cayenne-i borsot égetnek, és befúvatják a cellába a savas, szűrő füstöt, mely égeti a szemet és ingerli a nyálkahártyát. Vagy egyszerűen olyan nagy zajt csapnak a folyosón, hogy a rab nem tud pihenni. Állítása szerint a brit „mocsári gyilkos”, Ian Brady ilyen bánásmódban részesült. Az eljárás másik példája lehet a dubai különleges egység „vidámparkja”, ahol diszkózenét adtak és stroboszkópokat működtettek, maximális teljesítménnyel. Nem sokan vannak, akik sokáig bírnák a hangzavart és a fényshow-t.

Nyugodt megadás

A magánzárkának azonban nem szükséges a cella méreteire korlátozódnia. Sok büntetőintézményben kényszerítik a rabokat arra, hogy mozdulatlanok maradjanak. Ezt a módszert vezették be a kaliforniai Folsom börtönben a XIX. század végén. Az ottani kormányzó új büntetést talált ki a makacs foglyoknak, aminek neve „a folt”: egy kb. 60 cm átmérőjű, padlóra festett, sötét kör. Büntetése ideje alatt a fogolynak napi kétszer négy órán keresztül kellett mozdulatlanul állnia ebben a körben. Nem hangzik túl kegyetlennek, de elég kellemetlennek bizonyult azok számára, akik elszenvetdtek. Hosszú ideig mozdulatlanul állni először fárasztóvá, majd fájdalmassá válik, s ezt a kínzókat nem haboztak kihasználni. Mivel nincs szükség komplikált felszerelésre, nemcsak kényelmes, de a média számára is láthatatlan marad.

Az észak-írországi Maze börtön republikánus foglyait például arra készítették, hogy órákig álljanak mozdulatlanul a falnak dőlve, fejükön csuklyával, így megteremtve a kínai „sötétzárka” körülményeit. Az efféle kínzás nem hagy nyomot: a rabokon nincs külsérelmi nyom, cella nem látható. A kínai titkosrendőrség már jó ideje használ ilyen módszereket. Egy politikai fogoly, Tang, így emlékszik vissza:

Az embert apró, kevesebb mint 20 cm magas székre ültették, ami egy kb. 90 cm-es emelvényen áll. A hátat egyenesen kellett tartani, mindkét láb a földön, kezek a combokon. S közben végig a szemközi falat kellett bámulni...

Miután Liu Qing, a shanxi Weinan 2. számú börtön foglya kéziratot csempészett ki az intézményből, melyben beszámolt az ottani körülményekről, őrei nem verték félholtra. Ehelyett sokkal hosszabb, de összességében pusztítóbb játékot űztek vele: mozdulatlanul, szó nélkül kellett ülnie egy alacsony padon négy éven keresztül minden áldott nap, reggeltől estig. A CIA vallatási szakértői szerint a rab így saját kínzójává válik:

XI. Lajos francia királynak le kell hajolnia, ha szólni kíván a rabhoz, Balue bíboroshoz, akit 1469-től 1480-ig tartott fogva ebben a kis ketrecben, mint valami állatot. Amellett, hogy hihetetlenül kényelmetlen lehetett, célja bizonyára az egyház fennhatósága elleni támadás volt.

Pakisztáni rabok béklyóban egy 1985-ben készült fényképen. Bár a szabad mozgás efféle korlátozását leginkább a középkori várbörtönökkel hozzák összefüggésbe, lévén a módszer igen hasznos, manapság is alkalmazzák.

Míg a kívülről okozott fájdalom során fokozódhat az akaraterő, az ellenállás nagyobb valószínűséggel törik meg, ha a kihallgatott saját magának okoz szenvedést... A fájdalom közvetlen okozója nem a vallató, hanem maga a kihallgatott. Az egyén motiváló ereje nagyobb valószínűséggel gyengül e belső konfliktus során.

Lánc és béklyó

A magánzárka persze meglehetősen költséges módja a büntetésnek, hiszen helyre van szükség, s ezt kevés büntetés-végrehajtó intézmény tudja biztosítani. A történelem során a legtöbb rabot a többiekkel együtt, a szabad ég alatt tartották fogva, s különböző béklyókkal és lábbilincsekkel láncolták meg őket. Ezek nemcsak hogy megakadályozták az esetleges szökést, de a fogvatartottakat megfosztották emberi méltóságuktól, s így megtörték ellenállásukat. Ezek az eszközök már önmagukban is szörnyű kínokat okoztak.

Béklyókat és lábbilincseket még ma is használnak a világ különböző részein, de a nehéz, zörgő láncok ideje már lejárt. A béklyó („bilbo”) csuklós vaskarika, amit láncsal erősítettek a zárka padlójához, hogy a szabad mozgást korlátozzák. Nevét a spanyol Bilbao városról kapta – az angol büntetőrendszer hajlamosnak mutatkozott spanyol eredetűnek feltüntetni saját barbarizmusát.

Hasonló a helyzet a „spanyol gallérral”, a csuklós, üreges, kb. 7,5 cm magas és 2,5 cm vastag vasból készült nyakpánttal is. A lakattal vagy szegeccsel felerősített eszköz 4,5 kg-ot nyomott, és súlyát a nyílásokba öntött ólommal tovább lehetett növelni. Kívülre éles vastüskéket erősítettek, hogy az elcsigázott rab pihenésképpen véletlenül se hajtsa le a fejét. A jamaicai rabszolgákra erősített gallérok az 1830-as években több mint 45 cm-es tüskék voltak, teljességgel lehetetlenné téve ezzel az alvást.

Mary Blandyt, az apja megöléséért kivégzésére váró XVIII. századi gyilkosnőt vidáman teázgató, finom úriasszonyként ábrázolták a korabeli metszetek. Ha jobban megnézzük, ruhája alatt látható a mozgását korlátozó lábbilincs. Mivel ezek állandóan dörzsölték a bőrt, nagy fájdalmat okozhattak. A nehéz vasláncok által okozott sebek pedig

könnyen elfertőződtek a börtön mocskában. A polgárháborús Angliában az egyik szerencsétlen foglyot kegyetlenül megbüntette öre, miután az szökni próbált:

Smith vasra verette kezét és lábát, és nyolc héten át tartotta így. E kegyetlenség miatt gyenge lett és beteg, s betegségében nem fordulhatott senkihez, hogy segítsen neki szenvedésében, ezért három héten át saját ganéjában és húgyában feküdt, és hosszú és sorvasztó betegség emésztette fel erejét, és szörnyű kínok között lelte halálát.

Efféle módszerrel próbálták meg a börtönőrök féken tartani a potenciálisan veszélyes rabok csoportjait, s megfenyíteni az egyes embereket. Az együttműködésre hajlandó foglyot békén hagyták, a különösen problémásra viszont kétszer annyi teher nehezedett. A „vasra veretés” a cinikusabb fogházőrök számára azonban többet jelentett a fegyelmezés egyik módjánál: pluszpénzt hozott. Bizarr módon a lábbilincsekre és béklyókra úgy tekintettek, mint „extrákra”. Az erőszakos és bomlasztó (vagy az őreik által annak kikiáltott) raboknak fizetniük kellett mind a láncok viselésének „privilégiumáért”, mind annak eltávolításáért.

A New York állambeli Syracuse közeli Onondaga Megyei Büntetés-végrehajtó Intézetből szökést megkísérlő rabokra még 1916-ban is 7 kg láncot aggattak a nap 24 órájára, nemegyszer hónapokig. Közben egészen a XX. század közepéig összeláncolt rabok dolgoztak az Egyesült Államok útjain. Egyes országokban a régi, hatalmas, zörgő vasláncokat (kizárólag büntetés céljából) még mindig alkalmazzák, s a bilincseket a mai napig korlátozás nélkül használják. A tényre, miszerint demokratikus államok is előszeretettel alkalmazzák, 1996-ban derült fény Nagy-Britanniában, ahol a kormány

Rabok a burmai Rangoon börtönben, 1900-ban.

Taposómalmon dolgoznak, azon a hatalmas szerkezeten, melynek egyetlen produktuma a kimerült test és a megtört lélek.

beismerte, hogy a börtön falain kívül, szülőotthonokba kerülő női rabok a vajúdás során végig láncra vannak verve.

A bilincsek túléltek a XIX. században bevezetett „büntetőzubbonyt”, a vasra veretesnek e humánusabb változatát. Széles, vastag vitorlavásznat vetettek át az engedetlen rabon, majd kötéllel tekerték körbe a testét, mellkasához szorítva és megbénítva ezzel karjait. Ez a furcsa ruha üdítő alternatívát jelentett a „barbár”, középkori vasláncot elavultnak tartó reformista börtöntisztviselők számára. A 9 cm-es fémgallér azonban legalább olyan kegyetlenül dörzsölte a bőrt, mint a vas. Szinte megőriztette viselőjét, különösen – mint ahogyan az történt az esetek többségében – ha állva a falhoz szíjazták. Néha napokat töltöttek így a büntetésben lévő rabok. Az 1850-es években egy 15 éves fiút az öngyilkosságba kergetett a kínzásnak ez a módja. Használata fokozatosan eltűnt a XX. század elejére, bár a hasonló célt szolgáló kényszerzubbonyt a mai napig alkalmazák az elmeorvosintézetekben.

A csőcselék hatalma

Miután tartozása miatt 1598-ban a londoni adósok börtönébe került, Thomas Dekker drámaíró leginkább a zaj döbbsége miatt:

...a börtönőrök rekedten és durván üvöltözve parancsolják a rabokat ágyaikhoz, a foglyok pedig az öröket átkozzák, amiért ilyen pokoli lármát csapnak. Aztán néhányan félrészegen énekelni és táncolni kezdenek fülkéikben, mások kivágják az ajtót, hogy újabb italhoz jutván holt-részegre igyák magukat. Van, aki dohányért ordít, s van, aki örvényezve szidalmaz minden bagóst...

A nézet, miszerint a börtönben rendnek és fegyelemnek kell lennie, viszonylag modern. A középkortól egészen a XVIII. század elejéig a rabok többségét nem különítették el, hanem összezárták, és rendszerint magukra hagyták őket. Londonban a Newgate börtön volt a leghírhedtebb. A XVIII. század legnagyobb részében legalább 250 rabot zsúfoltak be családostól-háziállattal a 150 fő befogadására alkalmas épületbe. Sovány, szegényes kosztot tudott csak biztosítani a börtön, s a rabok úgy gondoskodtak magukról, ahogyan tudtak. Ha volt pénzük, megfizethették fogvatartóikat, hogy jókora haszon fejében friss élelemmel lássák el őket. Fizetni kellett az ágyakért és az ágyneműért is: az örök nem állami alkalmazottak voltak, hanem megvásárolták a privilégiumot, hogy „vállalkozásba” kezdjenek. Csak a haszonért dolgoztak, s nem fűtötte őket a reformista hév.

Nem volt ez olyan környezet, ahol az ember jól érezhette magát, a férfi foglyok általában mégis magukkal hozták feleségüket és gyerekeiket. Mi mást tehettek volna? Nem létezett szociális háló, ami védelmet nyújthatott volna számukra. Pedig igen nagy volt az esélye annak, hogy megverik vagy szexuálisan zaklatják odabent az asszonyokat. Nemi erőszak szinte minden nap előfordult, akár más börtönlakók, akár az örök követtek el. A fogház nem a puritánok világa: lehetett italt kapni (az örök másik bevételi forrása), és – nem lévén más lehetőség, amivel elűthetik az időt – szerencsejátékot játszani. A prostitúcióért bebörtönzött nők odabent tovább dolgozhattak, míg mások kétségbeesésükben pennyért árulták magukat, hogy ételt vehessenek. Akik főbenjáró bűnt követtek el, elkerülhették a kötelet, ha sikerült teherbe esniük. A raboknak nem csupán az ételért kellett fizetni, hanem a gyertyáért, szénért és más szükségleti cikkekért is. Az ún. *garnisht*, a félhivatalos „adó”, amit kizárólag az újonnan érkezett raboknak kellett megfizetni, a régi fegyencek „vezették be”, hogy így rabolják ki a gyengéket. A hatóságok szemet hunytak az efféle magatartás fölött: a bandatörvény végül is bizonyos fokú fegyelmet teremtett.

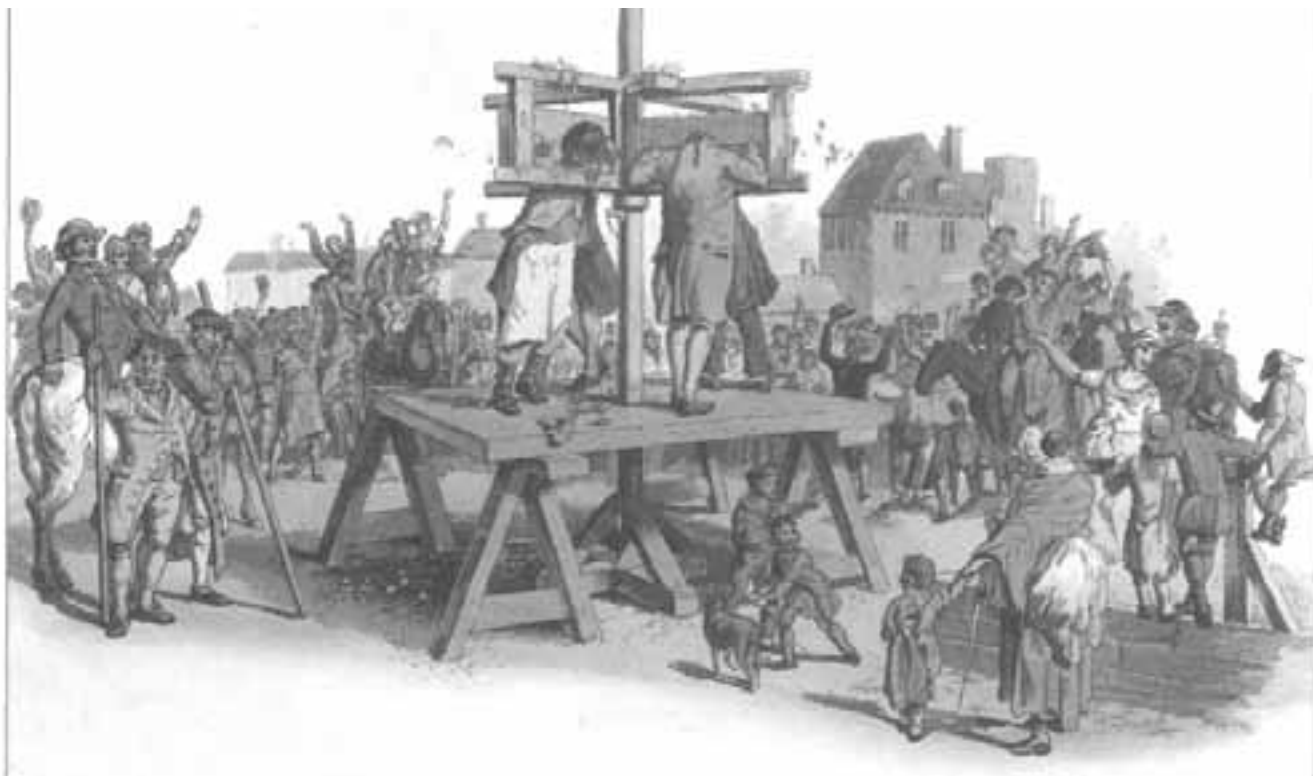

Ha potenciálisan veszélyes embereket zárnak össze, őreik szívesebben hagyják, hogy a csoport saját magát rendszabályozza. Az Egyesült Államok börtöneiben mindennapos az erőszak, mely szemmel láthatóan kevésbé vagy egyáltalán nem érdekli a hatóságokat. „Nő a rabok száma, mind hosszabbra nyúlik a börtönben eltöltött idő, és egyre több a hatalmas, 5000 férőhelyes óriásfogház”, írja Christian Parenti amerikai kriminológus. „A börtönbandák – a börtönvilág e titkos, rasszista mikrokormányai – válnak a büntetőintézmények igazi őreivé.” A hatóságok persze nem helyeslik nyíltan a bandák tevékenységét, de erőszak-hierarchián alapuló szerkezete sokkal könnyebbé teszi az összefűrt veszélyes emberek kezelését. Egy louisianai őr a következőképpen magyarázta ezt a gondolkodásmódot:

Vannak olyan börtönigazgatók, akik a bandákat használják fel a fogház vezetésére. Szex és emberi test a fizetség. „X” fogoly levelet ír a helyi lap szerkesztőjének és perrel fenyeget? Vagy netalán ürüléket és vizeletet öntött az egyik alkalmazottra? „Nos, Joe, te, Willie és Hank kapjátok el és dolgozzátok meg, de vigyázzatok, ne törjön csontja és ne kerüljön kórházba. Ha megteszitek, megszerzem nektek a leglányosabb képű kölyköt a következő szállítmányból.”

A Massachusettsi Javító- és Nevelőintézet pszichiátere, Robert Dumond úgy véli, egy fiatal rab esélye, hogy megússza a nemi erőszakot, „egyenlő a nullával... 24 vagy 48

Bár mogorvának tűnnek, ezek az angol falusiak csak a tréfa kedvéért ültek be a kalodába. 1895-re, mikor ez a fénykép készült, efféle büntetés már nem létezett.

Részben büntetés, részben figyelmeztetés, részben népiünnepély – a pellengérnek összetett társadalmi szerepe volt. Ezt örökíti meg William Henry Pyne metszete (1805).

órán belül megerőszakolják. Ez majdhogynem általános.” Évente 290 000 férfi lesz erőszak áldozata az amerikai börtönökben – állítja az „Állítsátok meg a nemi erőszakot a börtönökben” csoport – s ezek többségét nem egyszer vagy kétszer éri atrocitás, hanem nap mint nap. Amiért megrúgott egy női fegyőrt, a 23 éves Eddie Dillardot átszállították a Kaliforniai Szigorított Javítóintézetbe, és Wayne „Hullarabló” Robertsonnal zárták egy cellába. Dillard tiltakozását, miszerint cellatársa közismert vadállat, figyelmen kívül hagyták. Az örök ezután feléjük sem néztek napokig, mialatt Robertson megverte, megerőszakolta és szisztematikusan kínozza Dillardot.

Míg a férfiakon saját rabtársaik tesznek erőszakot, a nőket az örök becsstelenítik meg. 1996-ban az Emberjogi Felügyelet vizsgálata csak öt államot érintett e kérdésben, a jelentés mégis 350 oldalra rúgott. 1998-ban a kaliforniai Dublin város öt korábbi női rabja kapott kártérítést, miután őreiket bűnösnek találták abban, hogy odavetették őket a börtön férfi foglyainak. Még ha az állam hivatalosan nem is hagyja jóvá az efféle erőszakot, a gyengébb rabokat ilyen környezetbe helyezni kínással ér fel.

Az elszigetelt lélek

Olyan börtönmodell kialakítása, melyet nem mocsok és embertelenség jellemez, hanem építően hat a rabokra, nehéz és sok szempontból kiábrándító feladat. A mozgalom Nyugat-Európában indult meg a felvilágosodás korában, a XVIII. században, amikor az emberi képességekbe vetett optimizmus együtt járt a régimódi barbarizmusa iránt érzett mélységes utálattal. Olyan írók és filozófusok, mint Voltaire és Rousseau szóltak gúnyosan az Európában elterjedt nevetséges babonákról, kegyetlen társadalmi szokásokról és despotikus uralkodásokról. „Az ember szabadnak született – írta Rousseau -, s mégis mindenütt láncra verik.” Ékes bizonyítékai ennek maguk az európai börtönök: a mocskos pöcegödrök, melyek a társadalom szennyét gyűjtik össze. Megfelelő körülmények között, gondoskodással, figyelemmel és oktatással vajon nem találnának-e rá ezek az elveszett lelkek a bennük rejlő jóra?

Ha a hagyományos börtönökkel az volt a baj, hogy a rabok kaotikus állapotok között éltek, és hogy a börtönvezetés nem foglalkozott velük, ennek most vége szakadt. Philadelphia-ban, a kvéker Pennsylvania államban, 1829-ben megnyitotta kapuit az első nagyobb „büntetőintézet”, az Eastern State. A foglyok érkezésük pillanatában számot kaptak és magánzárkát, és nem lehetett a többi rabbal érintkezniük. Ilyen szigorú elkülönítésben – szólt az elmélet – a bűnözők befelé fordulnak, s elgondolkoznak azon, amit tettek.

Nem kétséges, hogy az Eastern State a kényelem szempontjából jelentős előrelépést jelentett. Azonban a társadalomtól és a külső hatásoktól való elszigetelésükkel a rabokat – ahogyan a *London Times* fogalmazott – „dühöngő örültekké változtatták”. Miközben tiszteletre méltó személyek a világ minden tájáról csodálták ezt az utópisztikusnak tartott intézményt, Charles Dickens, az angol író, aki 1842-ben egy társasutazás alkalmával ott járt, kevésbé volt lenyűgözve. Így ír:

A rendszer merev, szigorú, reményvesztetté teszi az embereket, és véleményem szerint kegyetlen és helytelen. Az emberi aggyal végzett eme lassú, mindennapos játékot sokkal rosszabbnak tartom, mint bármely kínzást.

Az efféle vélemények ellenére a külföldi politikusok lelkesedtek a büntetőintézetért. A londoni Pentonville Börtön, mely 1842-ben nyitotta meg kapuit, az Eastern State pontos mása volt, s mintájául szolgált további 50 angol fogháznak, melyek közül sok

A pellengér legboldogabb pillanata? Miután Daniel Defoe-t erre a büntetésre Ítélték 1704-ben, a szatíráit kedvelő tömeg nem dögölt patkányokkal és szeméttel árasztotta el, hanem dicséretekkkel és virágokkal.

Három bűnöst fog járomba a nyakkaloda a fényképen, mely az 1890-es években készült Kínában.

még ma is működik. A büntetőintézet rendszerét végül aláasta az emberi természet - nem csak a bűnösök makacs ellenállása, hogy megbánást tanúsítsanak, hanem a hatóságok vonakodása is, hogy még több pénzt költsenek a bűnözők „kényelmére”.

De mi a helyzet a protestáns munkaerkölcs javító-nevelő hatásával? Az első taposómalmot William Cubitt építette a londoni Brixton Börtönben 1817-ben. 40 rab állt egymás mellett, és taposta a vízimaloméra emlékeztető megnyújtott kereket. Pentonvilleben – a büntetőintézet alapelveivel megegyező módon – kis fabódékban különítették el az egymás mellett dolgozó rabokat. 15 percig dolgoztak, majd 15 perc szünet következett, s minden munkanapon 15 ilyen váltást végeztek. A taposómalom nemcsak nagyon fárasztó, de veszélyes is volt: egy apró hiba, és a rab máris leesett, s a kerék megállíthatatlanul forgott tovább... S a munka eredménye? A tetőn egy szerkezet forgott, olyan, mint a szélmalom vitorlája, s „a szelet darálta”, ahogy a rabok mondták. Eredménytelenség tekintetében talán túltett a taposómalom egy későbbi találmányon, a „billentőn”: a merev, fogantyús kar egy vasdobból állt ki, melynek belsejében kerék forgott, ráerősített kanalakkal. A csatornák homokot lapátoltak a dob aljáról, majd felemelkedve kiszórták. A „kemény munkára” ítélt rabnak minden munkanapon 10 000-szer kellett körbeforgatni a kereket, s ezt mérték is a gépre szerelt óra segítségével. Ez kifejezetten nehéz munka volt, mint ahogyan arra egy kormánybizottság rámutatott:

Meggyőződésünk, hogy a munka elvégzéséhez... egy igásló erejének egynegyedét kell kifejteni. Egy fiú átlagos munkabírása ennek egytizede. Nem végezhet ember, legyen az felnőtt vagy kiskorú ilyen munkát minden nap, különösen börtönkosztón, szenvedés és fokozatos leépülés nélkül.

A hivatalos vélemény ellenére azokat a rabokat, akik nem teljesítették adott idő alatt kitűzött feladatukat, étel nélkül dolgoztatták tovább, tekintet nélkül korukra vagy egész-

ségi állapotukra. Aztán mivel a régi rendszert túl brutálisnak tartották, a börtönreformerek új testi és lelki kínzást találtak ki.

Nyilvános megszégyenítés

Nem a börtön az egyetlen hely, ahol a büntetés a kínzással lehet egyenlő. A múltban különböző módon büntették a gonosztevőket, anélkül hogy bebörtönözték volna őket. A kalodát (*stocks*) évszázadokon keresztül használták. Bár maga a kifejezés az angol-szász *stocce* (palló, fatörzs) szóból származik, hasonló, csuklós deszkákkal, rajtuk a bokának és/vagy a csuklóknak vágott lyukakkal, már a Bibliában is találkozhatunk, olyan alakok kapcsán, mint Jób és Jeremiás próféta vagy Pál apostol. A középkori Angliában a kaloda hozzátartozott a városok főterének vagy nagyobb útkereszteződéseinek képéhez. Még üresen is a törvény hatalmának szimbóluma.

A tipikus kalodában egyszerre két bűnös fér el – két házasságtörő, vagy mondjuk egy állandóan civakodó házaspár. Néhány városban azonban nagyobb kalodát tartottak: az essexi Saffron Waidenben például egyszerre öt gonosztevőt tarthattak fogva. Kereskedők, akik becsapták vevőiket vagy silány árut adtak el, iszákosok, feslett nőszemélyek vagy csavargók, sőt még a káromkodók is kalodában találhatták magukat egy rövid időre. Rendszerint hat óránál kevesebbet töltött a vétkes bezárva, de lehetett ennél sokkal több is. Feljegyeztek napokig, sőt hetekig tartó büntetéseket is. Még a „legenyhébb” ítélet is kényelmetlenné válhatott azonban, ha az egybegyűlt tömeg rossz hangulatban volt. A kalodába zárt rab nemcsak nevetség tárgyává vált, de gyakran meg is dobálták vagy megverték.

A pellengér pontosan erre szolgált: fokozta az áldozat sebezhetőségét, akinek arca céltablává vált, csuklóit pedig – nehogy meg tudja védeni magát – szorosan lezárták. A kalodát elsősorban a városokban váltotta fel a pellengér, amit gyakran a fontosabb útkereszteződésekben állítottak fel, ahol a kisebb bűnök elkövetőit polgártársaik megalázhatták, kicsúfolhatták. A görnyedt testtartás és a járom szorítása a nyak körül önmagában hihetetlenül kényelmetlenné tett minden mozdulatot, ám a büntetés lényegét a tömeg reakciója jelentette.

Daniel Defoe-t, akit 1704-ben a kormányról írt szatírájáért Londonban pellengérré állítottak, szimpatizáló londoniak tömege vette körül. Ételt és italt hordtak a pellengér elé, és virágessóval ünnepezték az író. Ez azonban igen ritka eset. Általában rothadt gyümölcsökkel és zöldségekkel, záptojással, döglött patkányokkal és kutyákkal, állati és emberi ürülékkel dobálták meg az elítéltet. Ha a lövedékek között kő is volt, a büntetés végződhetett halállal is. 1732-ben például John Waller tolvaj és esküszegő belehalt sérüléseibe, melyeket a pellengéren kikötve szerzett, 1751-ben pedig két másik útonálló vesztette életét ugyanígy.

Általában nőket büntettek a láncos pellengérral, amit szintén gyakran alkalmaztak a középkori Angliában. Tulajdonképpen ez egy egyszerű nyakbilincs volt, láncsal oszlophoz erősítve, mely esetleg emelvényen állt, hogy kitegye a vétkest a tömeg gyalázkodásának – vagy „bombáinak”. 1364-ben Alice de Caustone kocsmárosnét bűnösnek találták abban, hogy vastag aljú negyedgallonos korsókban mérve a sört, megkárosította vendégeit. A feljegyzés szerint „láncos pellengérré állítatik büntetésképpen”. A régi kastélyokban és vidéki templomokban dívó ujjkaloda egyetlen ujjánál tartotta fogva a vétkest, s inkább a megszégyenítés, semmint a komoly fájdalom útján büntetett. Az enyveskező vagy modortalan inasok, illetve a laza erkölcsű templomszolgák egyaránt viselhették e megszégyenítő bélyeget.

A többi kínzási módszerhez hasonlóan a kaloda és a pellengér a gyarmatokon jóval azután is használatban maradt, hogy Nagy-Britanniában beszüntették az alkalmazását. Az indiai-szigeteken használatos mezei kalodát az engedetlen női rabszolgák megre-

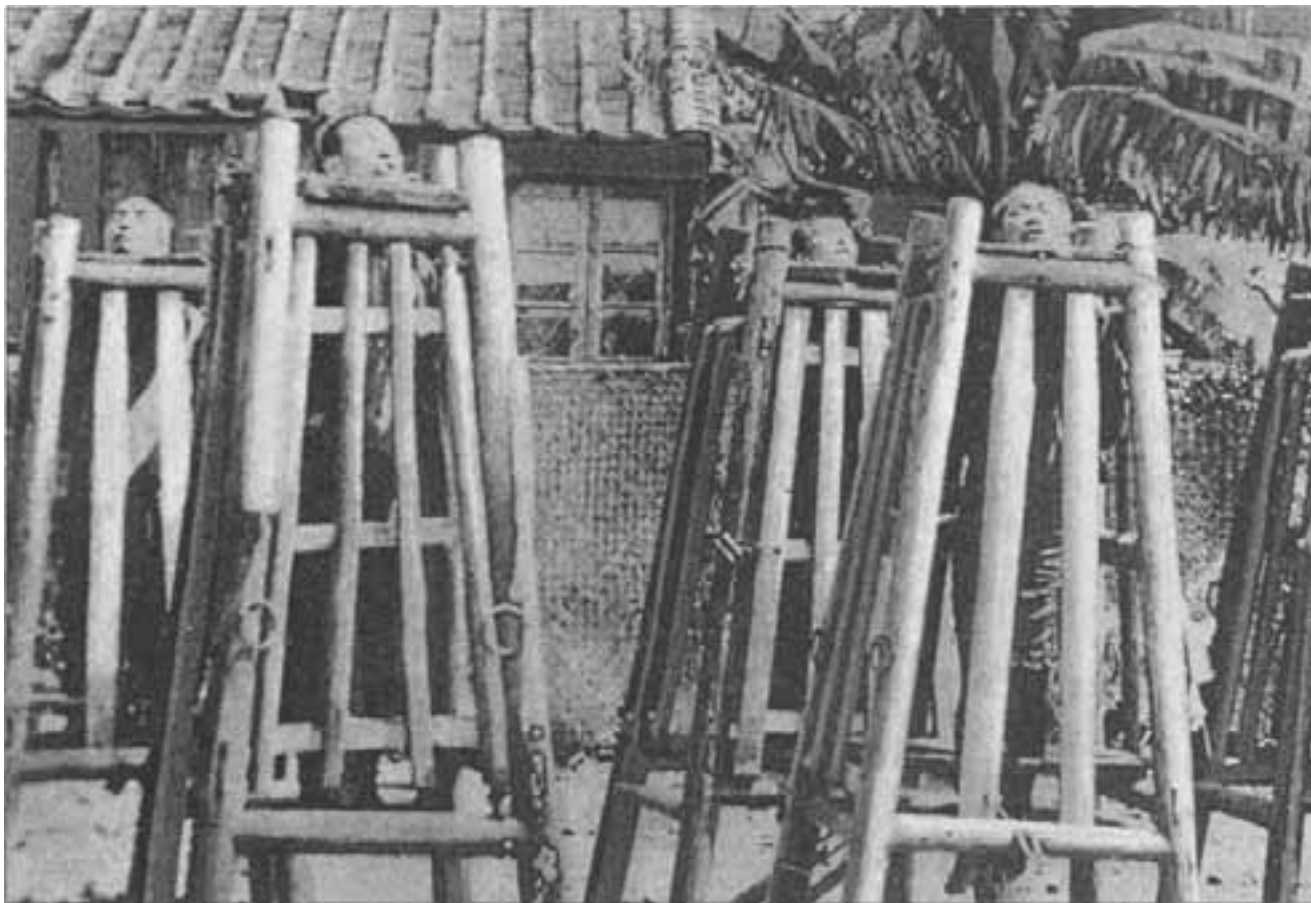
lázására vezették be, miután a korbácsolást a XIX. század közepén betiltották. A karokat felhúzták a fej fölé, s a rabszolgának lábujjhegyen kellett állnia, időnként hosszú órákon át. Lábujjai és csuklója között oszlott meg testsúlya, amit ólom- vagy vasnehezékekkel néha tovább növeltek.

Ázsiában a pellengér sajátos formáját alkalmazták, a kínai nyak- és kézkalodát: széles fadeszkát, amin a vétkező kezeit és fejét dugták át. Bár nem ásták bele a földbe, mint a nyugati mintájú pellengért, meglehetősen idomtalan és kényelmetlen volt, különösen ha az áldozatot végigvonszolták az utcán, nyakában a bűnét hirdető pergamennel.

A bűnösöket ketrecben is közszemlére teheték. A XVIII. században az angliai Newcastle-upon-Tyne-ban szeméttel és ürülékkel dobálták meg a prostituáltakat, akiket szekerekre rakott ketrecekben, meztelenül vittek körbe a városon. E büntetési forma eredete a közel-keleti és közép-ázsiai háborúkban keresendő, ahol a hódítók úgy tartották kordában a legyőzötteket, hogy vezetőiket meztelenül ketrecekbe zárták, és kiakasztották a városfalakra. A szerencsétleneket ezután étlen-szomjan hagyták, a nap hevének kitéve. Még a XVIII. századi Európában is sokan végezték így: szélben, esőben, hóban vagy éppen a perzselő napsütésben hagyták őket éhen veszni a bitófáról vagy katedrális- és városfalakról lógó ketrecekben. A keskeny ketrecben az áldozat mindvégig állni kényszerült, míg elájult, s végül meghalt. Maradék méltóságuktól is megfosztották őket ezután: testük hónapokig rothadt fellógatva.

Létezett egy büntetési forma, amit kizárólag nőknél alkalmaztak: a szájkosár, avagy „a perlekedő zablája”, amivel nyakas asszonyokat, „makrancosokat” zaboláztak meg Nagy-Britanniában a XVII-XVIII. században. Mivel a kvéker nők előszeretettel prédikáltak az utcán, megbotránkoztatva az embereket nőietlen magatartásukkal és nézeteikkel, gyakran szenvedték el ezt a büntetést. (Ironikus módon e módszer egyik változatával, a „vas szájpecekkel” teremtették meg a philadelphiai kvéker szellemiség által /ins-

*Egyszerre vannak
börtönben és közszemlére
telve – végül pedig kivégzik
őket. Ezeket a kínai
foglyokat a XX. század
elején ilyen
„halálketrecekben „
tartották, ahol lassan éhen
pusztultak.*

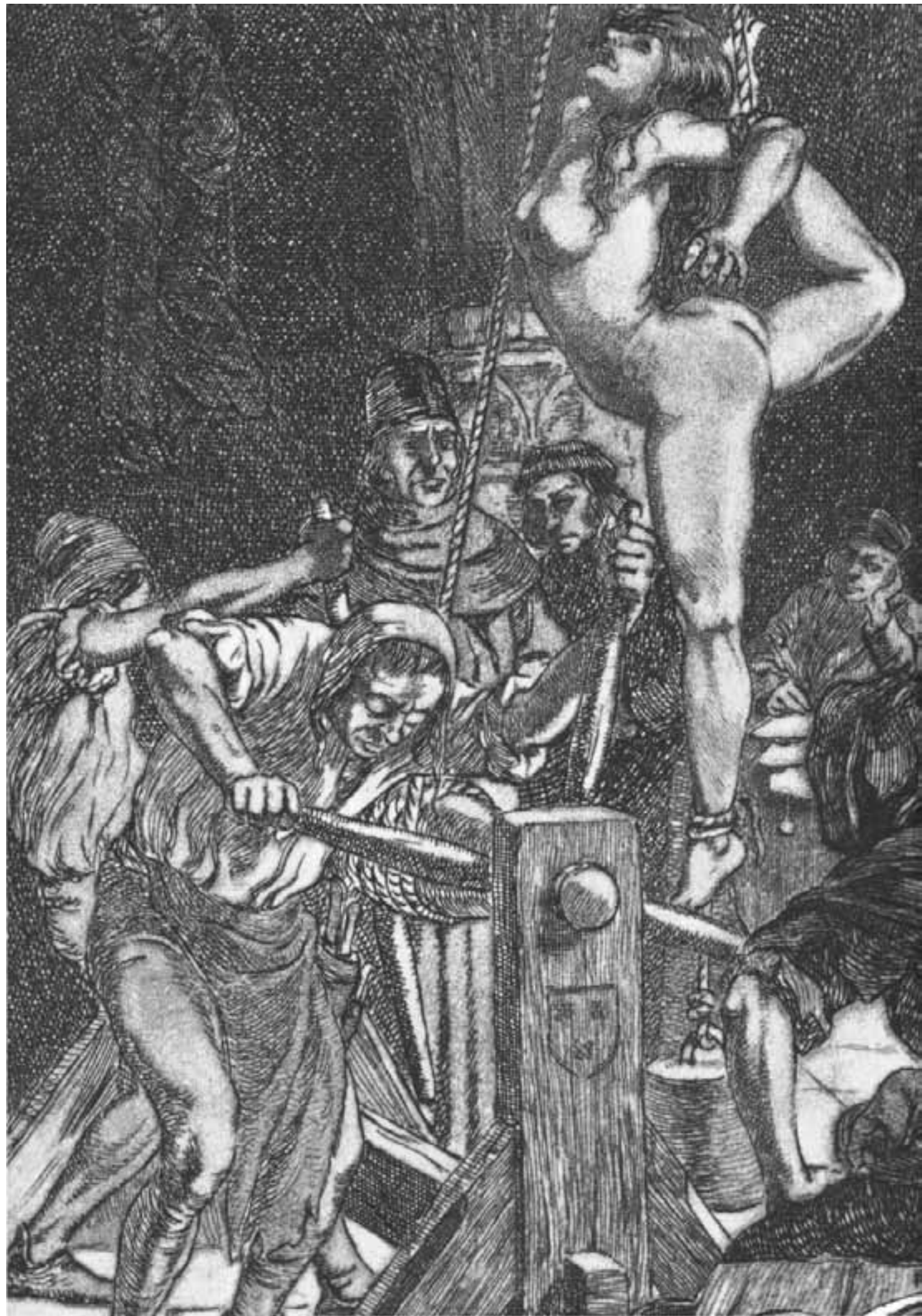

pirált Eastern State börtöntörténetben a „spirituális csendet” a XIX. században.) A szájkosár vasárc, rajta vaslemezzel, ami leszorította a nyelvet. Az áldozatokat láncon vezethették az utcán, mint valami vadállatot, de a megszegyenyítés csupán egy részét jelentette a büntetésnek. A nyelvet lefogó vaslemezt gyakran éles tüskékkel verték ki, mely a nyelv legkisebb mozdulatára vagy a lánccsúszására iszonyatos fájdalmat okozott. Hogy milyen gyakorisággal alkalmazták a „perlekedő zabláját”, nem tudni, de úgy tűnik, Anglia és Skócia minden települése rendelkezett eggyel – Chester városa nem kevesebb mint négy ilyen eszközt tartott.

Mint láttuk, igen nehéz meghúzni a határvonalat, melyen túl a törvényes büntetés kegyetlenkedéssé, vagy a szigorú őrizet kínzássá válik. Nem kétséges azonban, hogy az évszázadok során mérhetetlenül sokat szenvedtek asszonyok és férfiak egyaránt, legyenek bár veszélyes gyilkosok vagy pusztán cserfes nők.

A szájkosarat zsörtölődő asszonyok elhallgattatására használták. A nyelvet leszorító, szögekkel kiverő fémlap és a nyakára kötött pórás rángatása gyötrelmet okozott az áldozatoknak.

Nyújtás és felfüggesztés

Thézeusz, a görög hős a Minótaurusz megöléséről ismert leginkább, noha összecsapása a kegyetlen óriással, Prokrusztésszel, legalább olyan legendás. Prokrusztész egy elhagyatott út mellett várakozott, s a fáradt vándoroknak felajánlotta különleges ágyát – egy ágyat, ami, mint mondotta, hozzáidomul bármily méretű emberhez. A szerencsétlen utazóknak fogalmuk sem volt arról, hogy ha túlságosan magasak, egyszerűen levágunk a testükből, ha alacsonyak, megnyújtjuk. Thézeusz volt Prokrusztész utolsó vendége; saját ágyában ölte meg az óriást. Prokrusztész és elátkozott ágya tökéletes mitológiai párja a kínvallatók gyakran használt eszközeinek a világ minden táján: mikor a test kicsavarásával, eltorzításával és összezúzásával törik meg a lelket.

A kőpad

A Prokrusztész-ágy tökéletesen megfelel a kőpadnak, melyen évszázadokon át nyújtották a vétkeseket. Már Arisztophanész, a görög drámaíró is utal a használatára. Bár léteztek kör alakú kőpadok, ahol az abroncsig nyújtották az áldozatot, a legtöbb ilyen eszköz ágyhoz hasonlított. Az áldozatot lefektették a padlóra egy négyzet alakú faházba, kezeit a feje fölé húzták, s mind a lábait, mind a karjait súlyokhoz, majd később egyre gyakrabban görgőkhöz erősítették. Az ágy két végénél lévő emelőkkel feszítették és lazították a fogoly végtagjait tartó köteleken, vagy emelték fel lassan a levegőbe való elhelyezésére.

Későbbi változatain a kereten keresztbefutó harántbordákkal lehetett az áldozatot vállatjainak megfelelő magasságba emelni. A bizarr szerkentyűt a spanyol *escalera* (létra) névvel illették. (Az elnevezés már csak azért is találó, mert a spanyol kínzókamrákban a kőpadot általában függőlegesen, a falra erősítették.) Az újabb tökéletesítést követően tüskékkel vagy szegekkel kivert hengerek helyettesítették a fából készült harántbordákat; a szerkezetet így könnyebben lehetett mozgatni – és persze nagyobb fájdalmat okozott. Egy olasz változatra hegyes tüskét erősítettek közvetlenül az áldozat háta mögé, tovább növelve ezzel annak szenvedését, hiszen hátát megfeszítve igyekezett elhúzódnival. A tüskét gúnyosan *la veglia* (őrség) néven emlegették. Az „osztrák létra”, melyet bizonyos szögben támasztottak a falhoz, annyiban különbözött a hagyományos kőpadtól, hogy nem nyújtották ki az áldozat testét, csupán karjait rögzítették. A forgó mechanizmus lassan felfelé emelte a karokat, míg mindkét váll ki nem ficamodott.

Elég fájdalmat okozhatott a kőpad még e változatok nélkül is. Miközben a vallató kérdéseket tett fel a rabnak, négy segédje a kerekeket tekerte, s közben az akasztókerék minden fordulat után egyre jobban és jobban megfeszítette az áldozatot. Akár négy, akár egy ember kezelte, a kőpad a pattanásig feszítette a kihallgatott testét. Először a karok, majd a lábak adták meg magukat, ahogy az ízületek kiugrottak a helyükről, az inak pedig elszakadtak. Miután karjait kifeszítették és erősen rögzítették, vallatói csapásokat mérhettek az arcára és a testére. A kőpad nem csupán fájdalmat okozó kínzóeszköz volt, hanem a kínvallató munkapadjá is.

Egy feltételezett boszorkányt tesznek próbára ezen a XVI. századi metszeten. Testét minden irányba húzzák az emelők elmésen kidolgozott rendszerével.

KÍNZÓESZKÖZÖK

A Mártírok könyve szerint – John Foxe híres, XVI. században írott műve a pogány, majd később a pápista zsarnokok keze által vértanúhalált halt hősökről szól – Quintinust, az egyik legelső keresztény mártírt is kínpadra feszítették istentelen kínzóí:

A despotikus dühtől tajtékzó prefektus parancsát követve ezután kínpadra vonták a szentéletű Quintinust, s oly kegyetlenül megfeszítették, hogy tagjai kifordultak helyükből... rövid kötelekkel üssék, rendelkezett ezután, és forró olajat, szurkot és olvadt zsírt folyassanak végig rajta, hogy gyötrelme elviselhetetlenné váljék.

Felmerül a kérdés persze, hogy Foxe hogyan adhatott ilyen részletes leírást évszázadokkal később. Az írás inkább a XVI-XVII. századi gyakorlatról ad némi képet, semmint az I. század eleiről. Úgy tűnik, a kínpad pontosan ekkor, a reformáció Európájában terjedt el igazán, az egyre feszültebbé váló vallási ellentétek színtere mögött.

Mire az angol John Coustos, a feltételezett szabadkőműves a portugál inkvizíció kezébe került 1743-ban, a vallatok szinte művészi tökélyre fejlesztették a kínpad használatát. Miután meztelenre vetkőztették, a kínpadra vonták, nyakára vasgallért húztak, lábait pedig bilincssel rögzítették, vékony köteleket tekertek Coustos karjára és lábszárára. Ezek a zsinetek a lap alatt futó görgőkhöz csatlakoztak, s éktelen fájdalommal vágódta végtagjaiba, melyekből kiserkent a vér, ahogyan egyre mélyebben a húsba maradtak. Az inkvizítor segédei négyszer fordították el a kereket, míg a kötél csontig nem hatolt, s Coustos eszméletét veszítette. Ezután leoldozták a kínpadról, s hat hét pihenőt en-

Bár a jelenet a képzelet szüleménye, ez a XIX. századi metszet, mely római légionáriusokat ábrázol, amint gall foglyaikat kínpadra vonják, egyáltalán nem elképzelhetetlen: valóban létezett ilyen szerkezet.

NYÚJTÁS ÉS FELFÜGGESZTÉS

gedélyeztek neki – nem számalomból, hanem hogy megerősödjön, és újabb kínzásoknak vessék alá.

Kínvallatói új módszert próbáltak ki, miután Coustos visszatért. Tenyerekkel kifelé kifeszítették a karjait, majd lekötözték csuklóit, és addig húzták hátrafelé, míg a lapockái össze nem értek. Újra és újra megismételték a műveletet, míg Coustos vállai ki nem ugrottak a helyükből, és vér nem szivárgott a szájából. Ismét visszavitték a zárkájába, ahol sebészek látták el, s készítettek fel egy újabb menetre a kínpadon. Két hónappal később alkalmasnak ítélték az újabb kínvallatásra. Ezúttal egy nehéz vasláncot tekertek a hasa köré, majd mindkét végét bilincsekkel a csuklóikhoz erősítették. Ezek a bilincsek kétoldalt csigasorhoz csatlakoztak, amit a kínvallatók egy görgővel mozgattak. Ahogy a kötelek megfeszültek, a lánc mélyen Coustos húzába vágódott, miközben kifecamította csuklóit és vállait. Ezután ismét orvosi ellátásban részesült, majd néhány héttel később újra kínpadra vonták. Ezúttal is kudarcot vallott azonban az inkvizíció minden kísérlete, s végül elégedetlenül abbahagyták. Coustost négy év gályarabságra ítélték.

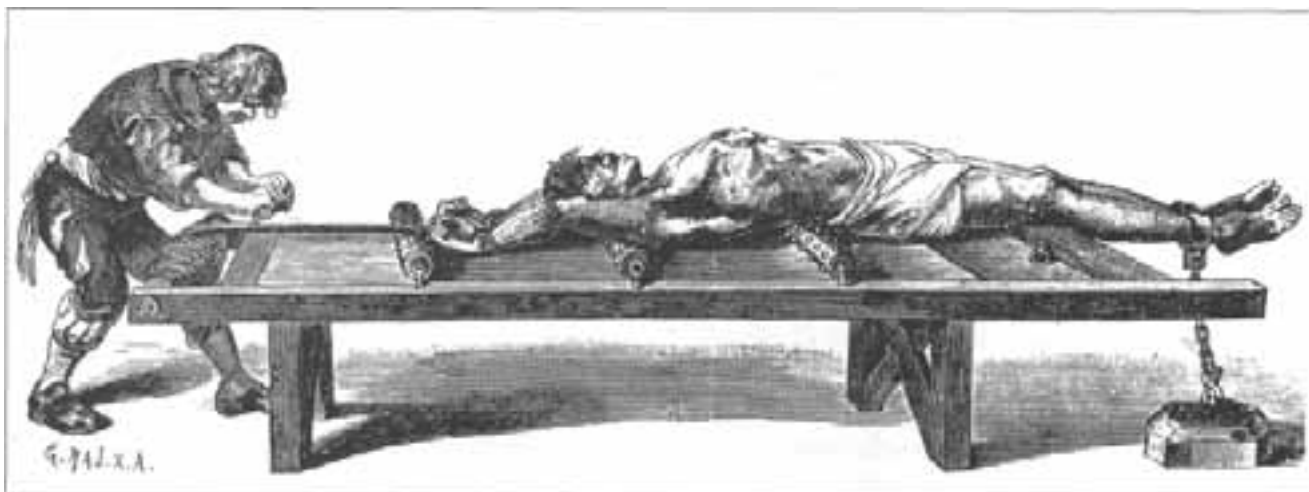
Az inkvizíció egyik korábbi foglya, William Lithgow skót utazó maga is megtapasztalhatta a kínpad gyötrelmeit, amikor mint kémletartóztatták a spanyolországi Malagában 1620-ban. A kínpad, amire vonták, nem vízszintes volt, hanem a fal mellett állt függőlegesen. A szerkezet így nagyobb fájdalmat okozhatott, s közben a kínvallatónak sem kellett annyit foglalkozni a gépezet „finombeállításával”. Ez alkalommal azonban a kínpadnak nem ezt a tulajdonságát használták ki. Lithgow így emlékezett vissza:

A hóhér meztelenre vetkőztetett, odarángatott a kínpadhoz, és odakötözött a tetejére. Ott lógtam a levegőben a karjaimnál fogva, hónom alatt kötelekkel, melyek a magasan a fejem fölött lévő két vaskarikán futottak keresztül. Miután a megfelelő magasságba vont, a kínvallató lehajolt, és a kínpad három deszkával kivert lapjának nyílásán hátrahúzta a lábaimat, és kötelet csavart a bokáimra, majd azt átvette a kínpad tetején, és teljes erejéből előrehúzza térdeimet nekinyomta a deszkalapnak, kifeszítette az ízületeimet. Egy hosszú óráig lógtam ott így, miután rögzítette a kötelet... Ezután a vallató hétszer tekert kötelet a karjaimra, aztán a hátára feküdt és mindkét lábát beesett hasamra támasztva két kézzel vadul rángatta azt. Lábainak súlyától fájt a gyomrom, miközben a hétszeresen tekert és immár összezsúszott zsineg egyetlen ponton vágódott karomba (s a pusztá csontig vágott bele a húsba és az inakba), és görcsbe rántotta az ujjaimat és a tenyeremet; a bal kezem azóta is béna, s örökre az is marad...

Isten nevében

Nincs még egy olyan szervezet a kínvallatás történelmében, mely hatalmasabb volna az inkvizíciónál, annál az intézménynél, amit az egyház és az állam elnyomó hatalmai

A kínpadot a középkor és a reneszánsz idején folyamatosan korszerűsítették. Az akasztókapocs lehetővé tette, hogy csak egyetlen ember végezze a kínzást. Szegecsekkel kivert fahengerek teszik elviselhetetlenebbé a fájdalmat ezen a modellen, ami Németországban volt igen kedvelt.

*Az X alakú fakereten
kifeszített fogoly nem
olyan kínt áll ki, amelyet a
hagyományos kőpadon.
Kötelek feszülnek meg
lassan csuklóí és bokái
körüli.*

hoztak létre, hogy elfojtsák a vallási és a politikai engedetlenséget. Mivel az inkvizítoroknak jogukban állt bárkit letartóztatni, a szervezet hamar túlnőtt a helyi püspökök és papok hatókörén. S persze mint az a nagyobb intézményeknél lenni szokott, nem sietett lemondani hatalmáról. 1252-re az inkvizítoroknak többek között jogukban állt bizonyos körülmények között megkínozni a gyanúsítottat; például ha a vádlott tagadja az eretnekség vétkét, holott ezt már mások tanúsították (ha nem személyek, akkor a szóbeszéd), vagy ha a kihallgatás során válaszaiban következtelen.

Ki a megmondhatója, mennyire ragaszkodott az inkvizíció a kínvallatás szabályozására létrehozott regulákhoz? Az emberi természetből következik, hogy ha lehetőség van rá, készségesen kihasználják. Mint minden intézmény, mely kínzást alkalmazott, az inkvizíció is meg tudta indokolni, miért szolgál mindez a hívek melegegedésére: hát nem saját maguknak tettek szívességet azok az eretnekek, akikkel megtagadtatták elveiket? Ami pedig a kőpadra vont embereket illeti, hány makacs lélek hódolt be alázatosan és üdvözült általa? Miért ne aludhatna az inkvizítor nyugodtan? Az inkvizíció értékének igazi „bizonyítéka” a számtalan beismerő vallomás, amit eretnekséggel vádolt emberekől sikerült kicsikarni.

Az inkvizíció a XIV. századra, a templomosok ellen indított hadjárat idején érte el virágkorát. A XII. században a Szentföldre látogató zarándokok védelmére létrehozott Templomos Lovagrend futár- és bankszolgálataival fontos szerepet játszott az egyházban. A XIII. század végére hatalmuk és gazdagságuk oly nagyra nőtt, hogy még Rómát

is zavarta. 1307-ben Kelemen pápa az inkvizíció útján indított ellenük támadást; szentségtöréssel és sátánizmussal vádolta a rend vezetőit. Idővel az inkvizítorok újabb és újabb eretnység nyomaira bukkantak Nyugat-Európa különböző részein, s olyan keményen számoltak le velük, ahogyan csak tudtak, a kínvallatást alkalmazva legvégső eszközként. Kérdéses, mennyire lehetett ez hatásos, hiszen leginkább Németország területén alkalmazták – Luther Márton földjén, ahol a protestáns egyház megalapításával egyszer s mindenkorra szakítottak Rómával.

A spanyol inkvizíció

Spanyolországban az inkvizíció intézménye későn indult fejlődésnek, de akkor aztán soha nem látott kegyetlenséggel. A középkorban *igazán* komoly problémát nem jelentett itt az eretnység, mivel a keresztényeket egyetlen közös cél kötötte össze: kiűzni az ellenséget. Amióta az iszlám mórok megszállták a vizigótok ibériai királyságát a VIII. században, a keresztény Spanyolország – mely kezdetben csak egy apró területet birtokolt az Ibériai-félsziget északi részén – fokozatosan terjeszkedett dél felé. A XV. század végére Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella házassága többé-kevésbé egyesítette Spanyolországot, így lehetőség nyílt egy „végső csapásra”, mely a kereszténység diadalát hozhatta. Ekkor, 1478-ban alapították meg a „katolikus uralkodók” a spanyol inkvizíciót.

Délen, ahol a mohamedánok, a keresztények és a zsidók évszázadok óta éltek békében egymás mellett, a mohamedánokat elűzték, a zsidókat pedig választás elé állították: vagy megkeresztelkednek, vagy száműzetés, sőt halál vár rájuk. Sokan tértek át végül, meggyőződés nélkül, közben titokban továbbra is követték őseik vallását. Az efféle „visszaesés” kiirtása az inkvizíció feladata volt. Mind Spanyolországban – illetve „Új-Spanyolországban” –, mind a latin-amerikai gyarmatokon a zsidó vallás gyakorlásával vádolt személyeket azonnal kínpadra vonhatták, vagy garrottét tekerhettek a nyakuk köré. Ez fémgyűrűkből állt. Ha megszorították, tüskék hatoltak be az áldozat torkába.

A kínpad öröksége

Mint ahogyan arra számtalan angol „vastagnyakú” esete rámutat, az efféle kegyetlenkedés nem csak a katolikus egyház monopóliuma volt. A vallási téboly idején, mely a XVI. században kerítette hatalmába Angliát, a kínpadot nem csak a katolikus Mária királynő használta korlátlanul, hanem azok az uralkodók is, akik szakítottak Rómával. Az angol „vastagnyakúak” megtértek voltak – ez esetben az anglikán egyházhoz –, akik titokban a katolikus egyház tanait követték. A kínpadot a Towerben ugyanolyan fájdalomnak ítélték, mint a protestánsok Spanyolországban vagy a katolikus országokban bárhol. A kínpadot Exeter hercege, a Tower akkori kormányzója vezette be 1420 körül, ezután a kínzást meglehetősen ironiával úgy emlegették, mint „feleségül venni Exeter herceg leányát”. Lord Burghley főkincstárnok mondhatta ugyan 1583-ban, hogy a királynő szolgáltnak a kínpadot „olyan könyörületesen kell használniuk, ahogyan csak egy ilyen eszközt lehet”, ám a több száz megkínzott nő és férfi ebben kevés vigaszt lelt.

Bár maga a kínpad ma már csak a „borzalmak csarnokában” látható, a „német szék” elvét a kínvallatók Szíriában még mindig használják. A szék mozgatható háttámláját leengedik, így megnyúlik a gerinc, és nagy nyomás nehezedik a nyakra és a végtagokra. Az áldozat végül fuldokolni kezd, elveszíti az eszméletét, a végén pedig eltörnek a csigolyái.

Nincs is szükség ilyen kifinomult eszközökre, hogy olyan hatást érjenek el, mint a régimódi kínpadon. Ott van például a *cheer a* (tépés) technikája, mely oly népszerű az indiai államvédelmi rendőrség körében. Egyszerűen leszorítják az áldozatot, és a lábait egyre jobban szétfeszítve elszakíthatják az izmokat – ez iszonyatos, égő fájdalommal

KÍNZÓESZKÖZÖK

A fametszeten, mely valószínűleg 1541-ből származik, egy rab a strappadót szenved el az inkvizítor előtt. Emellett kötelet tekertek a csuklójára, és lassan megszorítják.

jár –, végül pedig kifecamithatják a végtagokat. Bár azután helyre rakják az ízületeket, azok soha nem fognak ugyanúgy működni, s nagyon sok áldozat még évekig képtelen fájdalom nélkül járni.

Vaskesztyűk és emelők

Mikor 1605-ben kudarcot vallott a „lőporos összeesküvés”, és Guido „Guy” Fawkes és társai nem tudták lerombolni az angol parlamentet, az összeesküvőket kínzókamrába küldték, hogy fényt derítsenek az esetleges tettestársak kilétére. Mielőtt Fawkest kín-

NYÚJTÁS ÉS FELFÜGGESZTÉS

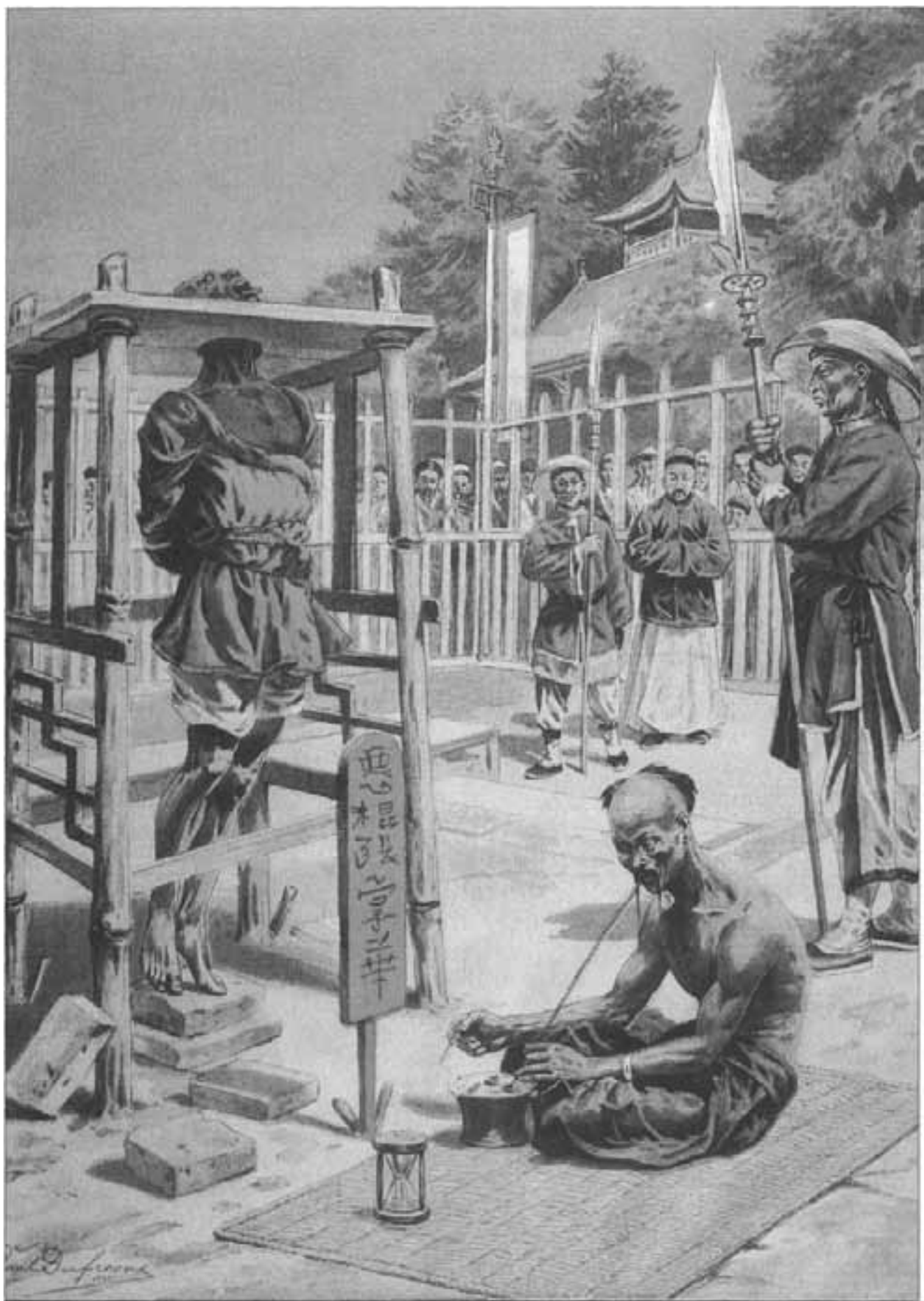
padra vonták volna, I. Jakab parancsára „szelídebb kínzásnak” vetették alá. Ez utalhatott a bilincsré, azaz a vaskesztyűre: olyan vaskarikákra, melyeket magasan a falba rögzítettek és csavarral lehetett szorítani rajtuk. Ezután a széket vagy fatuskót kirúgták a rab alól, s időnként órákig hagyták így lógni. Az egyik áldozat így emlékezett vissza:

A fájdalmat leginkább a mellkasomban, a hasamban és a karjaimban [éreztem]. Úgy éreztem, minden csepp vérem a kezembe futott, és most égve tör elő az ujjaim hegyén. Tévedtem, de a csuklóim feldagadtak, és a vaskesztyű mélyen a húsba vágott. Miután egy fertály óráig lógtam így, elaléltam. Mikor magamhoz tértem, a hóhérok tartottak, és a farönköket visszarakták a lábaim alá, de amint jobban lettem, megint kiszedték. Öt órán át lógtam ott felakasztva, s közben nyolcszor vagy kilencszer vesztettem el az eszméletemet.

Hogy Guy Fawkes eljutott-e a kőpadig, nem tudni, bár a kéz, mely aláírta a tanúvallomást, napról napra jobban reszketett. Minden „szelídsége” ellenére ezt már maga a vaskesztyű is okozhatta. Ha valakit kegyetlenül bilincsbe vernek, ugyanaz lehet az eredmény, mintha kőpadra vonnák. Tulajdonképpen mindkettő a test megnyújtása útján töri meg a lelket; nagy különbség azonban az, hogy a vaskesztyű a gravitáció erejével hat. Az ugyanezen az elven működő emelő avagy *garrucha* volt az inkvizíció kínvallatóinak második legkedveltebb eszköze – a kőpad után. Az emelővel a mesterségében

A függő helyzet, mint amilyen ezen az 1900 körül keletkezett kínai vízfestményen is látható, nemcsak fájdalmasan megnyújtotta az áldozatot, hanem lehetőséget adott további kínzásokra is.

NYÚJTÁS ÉS FELFÜGGESZTÉS

járatos kínvallató a fájdalom széles skáláján mozoghatott, az egyszerű fellógatástól kezdve annak gyötrő változatáig, melynek neve *strappado*. A fellógatás során összekötik az áldozat bokáit, illetve csuklóit a háta mögött, amihez aztán egy, a mennyezeten lévő kampón átfutó kötelet rögzítenek. Kínvallatói ezután magasra emelhetik a csuklóin lógó áldozatot, míg vállalai ki nem ugranak a helyükből.

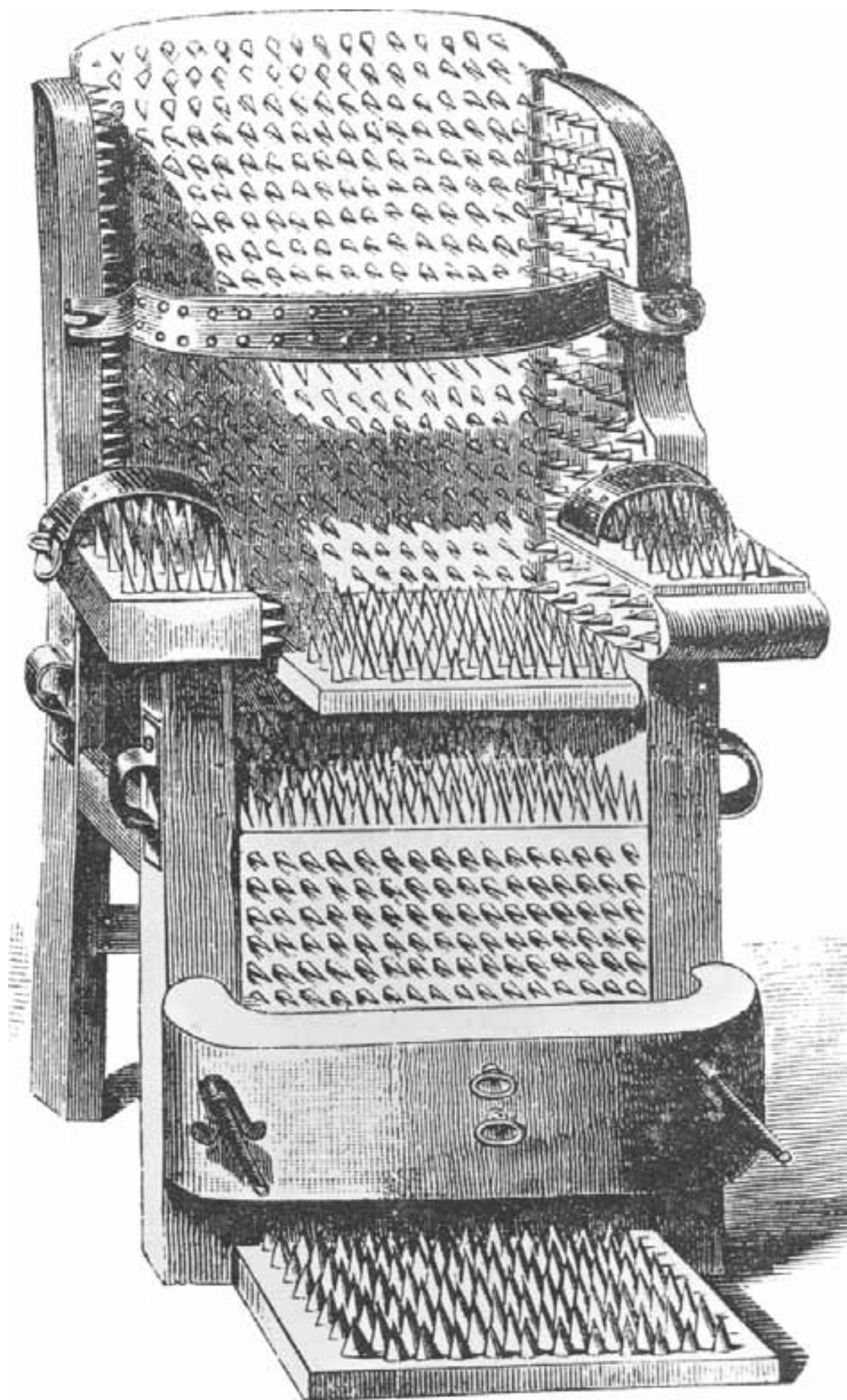
Ezt a technikát még ma is alkalmazzák. Kínában „függő repülőgépnak” hívják. A Közel-Keleten a módszert gyakran „palesztin fellógatás” néven emlegetik; az *Amnesty International* jelentése szerint Irán és Törökország kihallgatósobáiban kampók lógnak a plafonból, pontosan e különleges eljárás miatt. Akárki végzi a kínzást, akármilyen történelmi korszakban, az áldozat ugyanazt érzi: olyan irdatlan fájdalmat a válláiban, hogy néhány órán belül elájul.

A kínvallatók nem mindig akarnak ilyen sokáig várni. Az inkvizíció számos változatát fejlesztette ki az emelőnek. Először súlyt függesztettek a lábakra, hogy növeljék a kínt. Ha ez nem vált be, maga a *strappado* következett. Miután az áldozatot ekkor a mennyezetig felhúzták, a hóhér kézbe vette a kötelet és hirtelen engedve rajta, hagyta, hogy a rab lejjebb essen, majd váratlanul megállította. Borzalmas kín volt az eredmény: a vállak gyakran kifecamodtak és teljes ínszalagszakadás következhetett be.

Az inkvizíció pontos szabályzattal rendelkezett, hogy az egyes esetekben mikor kell fellógatást, illetve a *strappadót* alkalmazni: súlyokat kell-e aggatni az áldozatra, vagy egyszerűen csak lógni hagyni (s ez esetben meddig), vagy teljes *strappadónak* kitenni. A kínpadhoz hasonlóan az ilyen kifeszítés néha csupán a kezdet volt: a rab kinyújtózott meztelen teste végül is testi és lelki kínok iránt egyaránt sebezhetővé vált. Ennek hátborzongató valóságát olvashatjuk CM. 17 éves lány beszámolójában, akit Törökországban kínoztak meg 1995-ben:

Tudtam, hogy meg akarják törni a lelkemet, bemocskolni, reményvesztetté tenni... Kényszerítettek, hogy levetkőzzek. A kínvallatásra mindig bekötötték a szememet. Karjaimat összekötötték a hátam mögött, úgy, hogy alkarjaim összeértek, és egy karjaimhoz erősített rúdnál fogva fellógattak. Iszonyatosan fájt. Egy huzalt tekertek az egyik lábujjamra, míg egy másikat különböző testrészeimhez — melleimhez, lábaimhoz, hasamhoz, vaginámhoz — érintve árammal sokkoltak. Közben azt mondták: „Tudjuk, hogy bűnös vagy, és szóra fogunk bírni. Ha nem ma, akkor holnap vagy azután.”

Lassú fulladás végez a halálraítélttel. A téglákat egyenként veszik ki a lába alól, s közben végig etetik, hogy minél tovább életben maradjon.

Préselés és szorítás

„Jézus! Jézus! Jézus! Könyörülj rajtam!”, állítólag ezek voltak Margaret Clitherow-nak, „York gyöngyének” utolsó szavai, mielőtt teste összeroppant volna a nehéz ajtó súlya alatt, melyre sziklákat halmoztak. Egy shamblesi kereskedő feleségeként Margaret Clitherow felnőttként tért át a katolikus hitre 1571-ben, s döntéséhez rosszabb időpontot nem is választhatott volna. Korántsem félt a mártíromságtól, sőt örömmel üdvözölte azt 1586-ban. Amikor a bíró a *peine forte et dure* – erős fájdalom – elviselésére ítélte, így szólt: „Istennek hála, mert nem érdemlek ily kegyes halált”, és a beszámolók szerint vidáman ment a vesztőhelyre. Miután megkérdezték, 11 órai kínszenvedés után beismeri-e majd bűnösségét, jókedvűen mosolygott: „Nem, nem seriffúr, az én uramért, Jézusért halok meg.”

Margaret Clitherow sorsában sok férfi és nő osztozott. Ő azonban a *peine forte et dure* meglehetősen „humánus” változatát szenvedte el, alig 15 perc alatt meghalt. 360, illetve mások szerint 410 kg súlyt raktak testére, de az éles kő, amit a hóhér tett a háta alá, eltörte a gerincét, és más létfontosságú szerveit összeroncsolta. Halála brutális, de gyors volt, s nem szenvedett hosszú ideig.

Miért halt ilyen halált Margaret? Miért nem égették meg máglyán, mint a női mártírokat általában? Azzal vádolták, hogy papokat fogadott be otthonába, misét mondatott és áldozott. Ha bíróság elé állítják, értelemszerűen szolgálát és gyermekeit szólítják tanúnak: vallomásuk halálba küldhette volna, s egyben a bűn bélyegét nyomja ártatlan lelkekre. Margaret éppen ezért úgy döntött, nem vall. Ilyen esetekben *apeineforte et dure* volt a megszokott büntetés.

Ez az „erős fájdalom” tulajdonképpen nem számított büntetésnek, mivel nem folyt eljárás és nem létezett bűn. Ugyanakkor „kínzásnak” sem minősült, mivel az angol jogrendszer azt törvényen kívül helyezte. A vádlottat ilyenkor nem megkínozták – érveltek -, hanem „szóra bírták”. Az 1406 körül bevezetett *peine forte et dure* tulajdonképpen I. Edward *forte et dure* börtönelvének szigorított változata, mivel ez utóbbit túlságosan szelídnek ítélték. A korona érdeke is volt, hogy szóra bírják a vádlottakat, mivel az államkincstár részesült a főbenjáró bűnök elkövetésével vádolt és bíróság által vétkesnek talált rabok elkobzott vagyonából.

A XV. századtól kezdve azok, akik „hallgattak vétkükről”, azaz se nem tagadták, s nem is ismerték el, el kellett szenvedjék *apeineforte et dure*-X. Ez azt jelentette, hogy:

A bűnöst visszaküldik a börtönbe, ahonnan jött, ahol a puszta földre a hátára fektetik egy alacsony, sötét zárkában, a nemiszervei kivételével fedetlen testtel, karjait és lábait kötelekkel rögzítik. Aztán annyi vasat, követ vagy ólmot hordanak testére, amennyit elbír. Másnap kap három falat árpakenyeret, víz nélkül. Harmadnapon ihat valamennyit a kenyérről. S közben szigorúan szemmel tartják, míg meg nem hal.

Ezt John Stow, London történetírója vetette papírra 1598-ban. A módszer több mint egy évszázaddal később is használatos volt. 1721-ben a *Nottingham Mercury* londoni hírei-

Ha valakit ebbe az 1870-es évekből származó fametszeten látható székbe kényszerítenek, minden oldalról feltépik testét. A tüskék félelmetesek, de az igazi fájdalmat a széken lévő satuk szorítása okozta.

KÍNZÓESZKÖZÖK

ben beszámol arról, hogy két útonállót, Thomas Greent, alias Phillipst és Thomas Spiggottot, miután nem vallottak, súlyok alatt bírtak szóra:

A rettenetes gép látványára az előbbi kérte, vigyék vissza az ülésterembe, ahol tagadta bűnösségét. De a másik, ki mérhetetlen pökhendiséget árult el a bíróval szemben, láthatóan eltökélte, hogy kiállja a kínzást... de miután egy fertály órán át 150 vagy 200 kg súlyt raktak rá, beszélni akart, mikor is visszavitték, ahol tagadta bűnösségét.

A börtönlelkész szemtanúja volt Spiggott büntetésének, és beszámolója később megjelent az *Annals of Newgate* hasábjain:

Mire a lelkész odaért, a puszta földön feküdt a pincében, mellkasán 350 font súllyal. Imádkozott vele, s megkérdezte, mi végre kockáztatja lelki üdvösségét e nyakas önkínzással. De csak ennyi válasz érkezett: „Imádkozzék érettem! Imádkozzék érettem!” Egy darabig szótlanul feküdt a súly alatt, mintha fájdalomra érzéketlen volna, majd öklendezve vett gyors, apró lélegzetet. Egyszer-egyszer arra panaszkodott, rettenetes súlyt raktak az arcára, holott azt vékony ruhán kívül semmivel nem takarták be, s ezt is levették aztán. A rab azonban továbbra is hatalmas súlyt érzett az arcán, amit okozhatott a felfelé préselt vér, mely vadul feszítette az ereket...

Jellemző, hogy Spiggott kezdeti eltökéltsége ellenére végül megtört. Noha *apeine forte et dure* módszerét egészen a XVIII. század végéig alkalmazták, ekkor általában már

Ez a XVIII. századi metszet a bibliai „tövis alatti összezúzatást” ábrázolja – bár a tövisok okozta fájdalom eltörpül az óriási kövek súlya okozta gyötremhez képest.

senkit nem zúztak halálra. Az amerikai történelemben egyedül csak a salemi boszorkányper során jegyezték fel ilyen büntetést, amikor az egyik gyanúsított, Giles Corey súlyok alatt lelte halálát 1692-ben, miután nem volt hajlandó vallomást tenni. Angliában az utolsó halálos kimenetelű eset Strangeways őrnagyé, akit 1676-ban nővére udvarlójának meggyilkolásával vádoltak. Eltökélte, hogy nem beszél, nyilvánvalóan mert nem akarta elveszíteni vagyonát, a bíró pedig annak rendje és módja szerint *apeine forte et dure* elszenvetésére ítélte. Úgy tűnik, maga az őrnagy ezt halálos ítéletnek fogta fel: gyászruhába öltözött és maga köré gyűjtötte barátait, akik segédkeztek a büntetés végrehajtásában, súlyokat pakoltak rá, majd 10 perccel később, mikor az őrnagy még mindig élt, maguk is ráálltak a mellkasára, hogy véget vessenek szenvedésének.

Ez az eset rámutat, hogyan változott a büntetés célja hosszú, véres története során. Lassú tortúraként indult, mely során a rabnak bőven van ideje eltöprengeni, helyesen döntött-e, hogy a hallgatást választotta, miközben a háttérben a biztos halál fenyegető árnya lebegett. Ez persze tökéletesen megfelelt az államnak, mely készen állt meghallgatni a vádlottat, ha az vallani kívánt, bíróság elé citálta, és aztán bűnösnek találta. Később azonban pusztán a rendszerrel dacolok kivégzésének egyik módjává vált a *peine forte et dure*. Talán maguknak a tisztségviselőknek és az ítélet-végrehajtóknak sem volt már gyomruk az igazi hosszú, középkori *peine*-hez. A XVI. századra az áldozatok többségével gyorsan végeztek. A XVIII. századból származó esetek egy másik, kíméletlen, bár nem halálos kimenetelű kínzási módszer példái: nyomást alkalmaznak – szó szerint – a nehezen kezelhető rabra.

Nem volt jellemző Európára a súlyokkal történő kínzás efféle módja. Sajtoláson és vágáson alapult Japán egyik legkegyetlenebb büntetése, a „kőkarolás” néven ismert módszer, mely egészen a XIX. századig dívott. A rabot ekkor először éles kövekkel teleszórt falapra térdeitették, majd egyre nagyobb súlyokat raktak az ölére, vagy köveket a lábszárára. Az *Amnesty International* szerint a *peine forte et dure* bizonyos formáit a Közel-Kelet néhány részén a mai napig alkalmazzák.

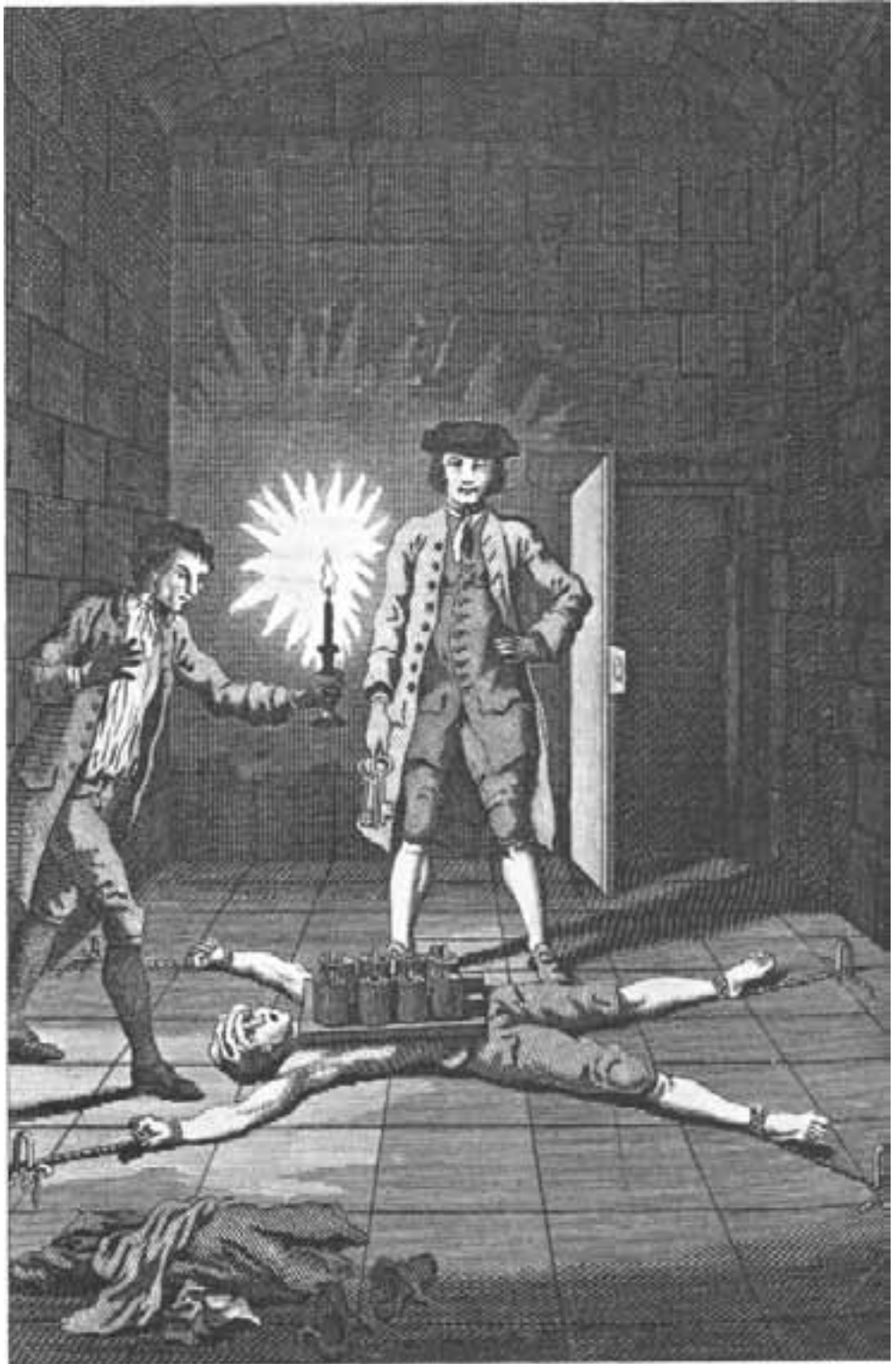
A „hóhér leánya”

Ezt az eszközt Sir Leonard Skeffington – közismertebb (bár helytelen) nevén: Skevington – alkotta meg, aki VIII. Henrik uralkodása alatt töltötte be a Tower helyettes kormányzói tisztségét. A „hóhér leánya” a kőpad, azaz „Exeter herceg leánya” tökéletes párjának bizonyult. Skeffington béklyója, ahogyan még nevezték, a kőpaddal ellentétben elven működött, s nem megnyújtotta, hanem összepréselte a testet. Tulajdonképpen egy csuklós vasgyűrű volt ez, melybe beletérdeltették az áldozatot, kezét összekötözték a háta mögött, majd miután lezárták, csavarral szorították rajta. Mathew Tanner, a jezsuita történész így írt róla:

[A tortúra] labdává torzítja a testet: a lábszárak a combokhoz tapadnak, a combok a hashoz, s mindkettő vassatuban vergődik... egymáshoz szorulva, miközben az áldozat testét szinte összeroppantja a nyomás... kegyetlenebb a kőpadnál... az egész test olyannyira ki van facsarva, hogy vér buggyán elő a láb- és kezujjak végén... a mellkas ég, miközben vér szivárog a szájából és az orrlukából.

Amellett, hogy a kőpadon elszenvedett fájdalmakat valahogyan túlélte fogoly akaraterének megtöréséhez ideálisnak bizonyult, a „hóhér leányát” könnyű szállíthatósága miatt is kedvelték a kővállatók. A nehezen mozdítható kőpad talán büszkesége lehetett az olyan börtönöknek, mint a Tower, de nem vihették magukkal, ha eretnekekre „vádásztak” a tartományokban. Skeffington béklyója azonban az ország legtávolabbi zugába is elkísérhette a kővállatót: könnyen össze lehetett csukni, s szállítani egyik helyről

*A Newgate padlóján
kiterítve, mellkasán
súlyokkal, Thomas
Spiggott még mindig nem
hajlandó vallani.
Akármilyen dacos volt
azonban, a végén
engedett: idővel őt is
sikerült „szóra bírni”.*

a másakra. E módszer szintén tökéletesen megfelelt azoknak a vallatóknak, akik „szem előtt tartották” női áldozataik erényességét: nem kellett őket megfosztani alsóruháiktól, mielőtt a „hóhér leánya” elé kerültek.

Az embertelen lelkeknek – mint ahogyan azt láthattuk – hasonló az észjárásuk; Skeffington kínzóeszközének alkalmazása kísértetiesen hasonlít egy ősrégi indiai tortúrához, az *anundalhoz*, mely kötelek és zsinegek rendszerén keresztül tulajdonképpen ugyanazt az eredményt éri el. George Ryley Scott 1940-ben megjelent könyvében, a *Kínvallatás történetében* (*A History of Torture*) erről így ír:

Az anundal során az áldozatot hosszú ideig természetellenes vagy abnormális, s ezért fájdalmas testhelyzetbe kényszerítették. Az ítélet-végrehajtó közben azt tehetett vele, amit akart. Lenyomhatta a fejét, és egy nyakára és lábujjaira tekert kötéllal vagy övvel a lábfejehez köthette. Vagy az egyik lábát kicsavarta és nyakához rögzítette, miközben arra készítette áldozatát, hogy e fájdalmas pozitúrában talpon álljon. Vagy a karokat és lábakat szinte kifecamítva összekötözték. Más alkalommal nehéz köveket szíj áztak az áldozat gyakran lemeztelenített hátára, melybe azok mélyen belevágtak. A büntetés akármelyik változatáról volt szó, az ítélet-végrehajtó gyakran lovagló ülésben helyezkedett el a vádlott hátán, hogy fokozza a kínt.

A gúzsbakötés e formájának különböző variációit a mai napig alkalmazzák. Leghírhedtebb ezek közül talán az „öt pontos kötés”, amit nagyon sok afrikai országban alkalmaznak. Az áldozat testét ekkor hátrafeszítik, és összekötik nyakát, csuklóit és bokáit, melyek körül a rab minden mozdulatára szorosabbá válik a hurok. Más kínvallatók az egyik kart átvonják a fej fölött, a másikat hátrahúzzák, majd szorosan összekötözik a

Olyan kőpad látható Foxe Mártírok könyvének 1824-es kiadásában, mely nem megnyújtott, hanem összepréselt (köteleket vetettek át a csuklókon és a bokákon). Foxe nyíltan propagandista műve nem a legmegbízhatóbb kalauz ugyan, de az itt látható szerkezet nagyon hasonlít más, hitelesebb források által említett eszközökre.

KÍNZÓESZKÖZÖK

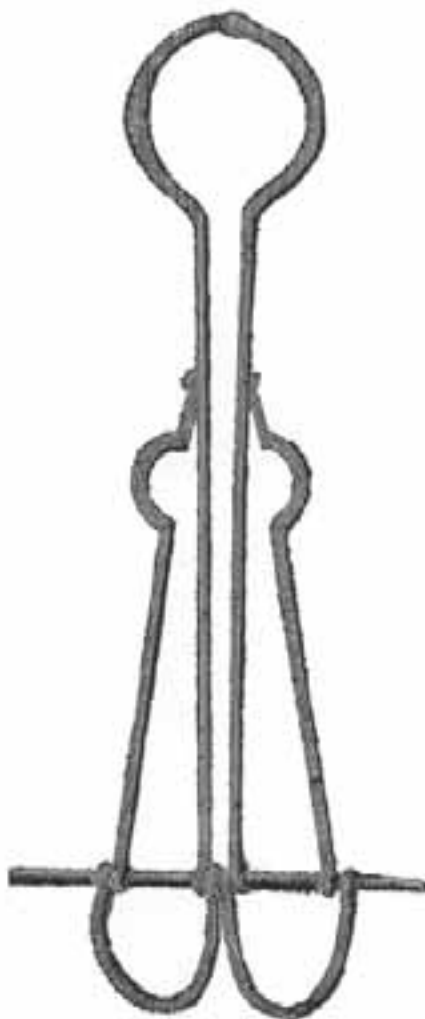
két kéz hüvelykujját. Ezzel nemcsak iszonyatos fájdalmat okoznak, hanem közben üt-legelhetik is az egész felsőtestet.

A brit hadsereg tangeri helyőrségének katonai törvénykönyvében olvasható, 1663-69-re datálódó bejegyzések érdekesek, bár rémisztőek, s némi betekintést nyújtanak azon megtorló intézkedések széles skálájába, melyeket az elégedetlen tisztek alkalmazhattak, mielőtt az 1689-es „Lázadótörvény” (*Mutiny Act*) be nem vezetett bizonyos korlátozásokat. A fenti időszakban kiosztott büntetések között szerepelt az alábbi is: egy katonát részegen találtak az őrhelyén, ezért „nyakát sarkához kötözték, fejét két muskétával nyomták le, és egy fertály órán át hagyták így, amíg orrából, szájából és füléből nem dőlt a vér”.

A „nyak és sarkak összekötözésének” büntetését – amit az 1690-es évek massachusettsi boszorkányperei során szintén alkalmaztak a gyanúsítottak kihallgatása során – lelkesen alkalmazta a brit Királyi Haditengerészet is a XIX. században. A hadsereghez hasonlóan a tengerészet is muskétákat használt: a fedélzetre ültették a vétkest, s egy puskát húztak át a térdei alatt, egy másikat pedig a nyaka mögött. Ezeket aztán bőrszíjakkal szorosan össze lehetett húzni, óriási fájdalmat okozva az áldozatnak, akinek szájából, orrából és füléből folyt a vér.

Davy Morgan, a végül 1712-ben gyilkosságért felkötött „hivatásos” bűnöző egyik korai tette jól példázza, hogyan alkalmazták a törvényen kívüliek is ezeket az eljárásokat. Évekkel később, 1773 körül beszéli el a tettet a *Newgate Calendar*:

*A hóhér leánya
kovácsoltvasból készült
ötletes szerkezet volt.
Akkora nyomást
gyakorolhatott a testre,
hogy összeroppanthatta.
Fontos mérföldkő a
kínzóeszközök
történetében.*

Szerencsére ez csak illusztráció, amit az Amnesty International készített a sajtó számára. A képen jól látszik, mennyire meg lehet nyomorítani — szó szerint és lelkileg – az áldozatot.

Miután megint szabadon engedték, egy éjjel betört Titus Oates, a hittudományok doktorának házába, a westminsteri Axe Yardon, s miközben társai a szobában fosztogattak, a tiszteletes őrzésének feladatát bízta rá. Nyakánál és sarkánál fogva megkötözték eztán a teológus urat, s egy pár, konyhában lelt muskéta közé szorították. Davy gondosan felpeckelte a száját, mondván, ha néhány éve ugyanígy elbánnak vele, nem küldött volna mulatságból olyan sok embert a halálba.

Satuk

A „hóhér leányához” vagy az *anundalhoz* hasonló kínzóeszközök az áldozat egész testét préselték össze. Nyomást azonban jóval koncentráltabban, a test csupán bizonyos területére irányítva is ki lehet fejteni, mint ahogyan azt tette az a Sri Lanka-i őrmester, aki 1998. júniusban egyik tamil áldozatának heregolyóira szorította rá íróasztalának egyik fiókját. Efféle erős, lokalizált nyomás az egyszerű, satuszerű eszközök egész sorának hatékonyságával vetekszik.

Miközben az egyik asszony a kaloda viszonylagos kényelméből figyeli, egy másíknak a „ csizma „ egy változatában törík össze a két kezét ezen a XVI. századbeli fametszeten,

Az ilyen szerszámok adta improvizáció lehetősége a kínvallató morbid fantáziáján múltott. Valószínűleg ez volt a helyzet azon görög rendőrök esetében is, akik 1990-ben golyóstollat tettek egy törökországi kurd menekült ujjai közé, majd összetörték őket. Hasonlóképpen gondolkozhatott az a skót tiszt is, aki egy boronából kivett egy fogat, a nyílásba belenyomta áldozata ujját, majd visszanyomta a fogat.

E szedett-vedett kínzóeszközöktől eltérően a hüvelykszorító gondosan megtervezett szerszám volt. A félelmetes kínpadhoz vagy a „hóhér leányának” rémisztő szerkezetéhez képest a hüvelykszorító ártalmatlan háztartási eszköznek látszott, holott legalább olyan borzalmasnak bizonyult. Könnyen szállíthatták, elfért egy zsebben vagy egy erszényben, a kínvallató ugyanakkor megerőltetés nélkül hatalmas fájdalmat okozhatott a fogolynak.

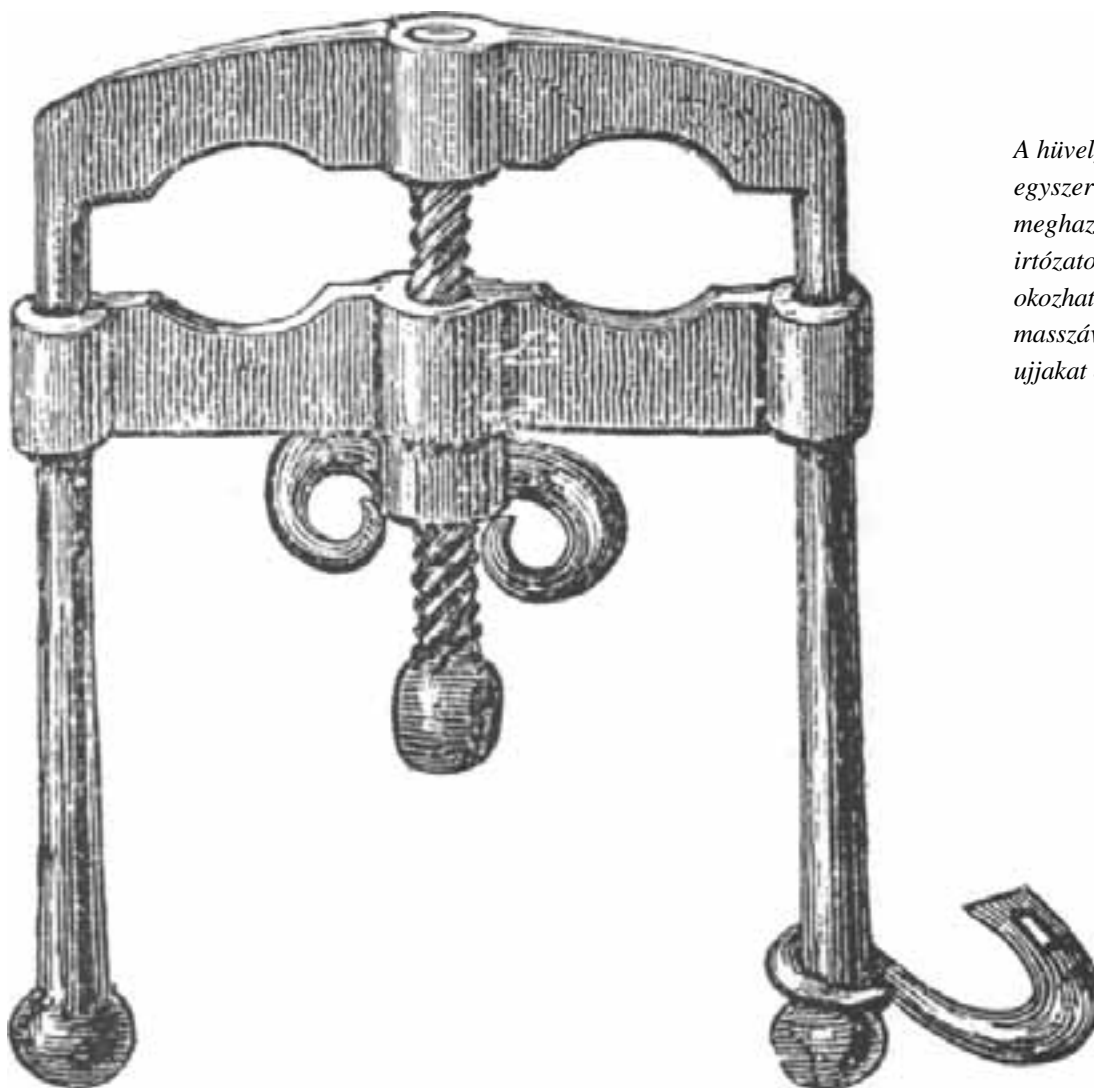
A diótörőhöz hasonlatos hüvelykszorító legegyszerűbb modellje egy pár vaslemez-ből állt, melyeket szárnyas csavarral lehetett összeszorítani. Míg a kisebb hüvelykszorítók csak az egyik vagy esetleg mindkét hüvelykujjat nyomták össze, addig a továbbfejlesztett „kétfedelű” változatokkal egyszerre meg lehetett nyomorítani a két hüvelykujjat és a kéz más ujjait is, miközben éles szegecsek fokozhatták az áldozat kínját. Még e „finomítások” nélkül is okozhattak azonban elviselhetetlen fájdalmat és súlyos sérüléseket.

A legelső, egyszerűbb hüvelykszorítókat, az ún. „*pilniewinkie-t*” Skóciában alkalmazták először, a XIV. században. Csak jóval később, 1660 táján jelent meg e szerkezet bonyolultabb változata; állítólag a skót royalista, Thomas „Hitvány Tomi” Dalyell hozta Skóciába az első hüvelykszorítót oroszországi száműzetéséből, mikor a Stuart-restauráció idején hazatért. Nem tudni, igaz-e a történet, de időben stimmel: a hüvelykszorítók a XVII. század utolsó évtizedeiben terjedtek el a Brit-szigeteken.

Európa többi részén ellenben már jó ideje használták ezeket a kínzóeszközöket, mint

ahogyan egy másik módszert is, mely során a hüvelykujjakra vagy a kéz más ujjaira kötéshurkot vetettek és megszorították. Olaszországban – meglehetősen iróniával –, a mitológia delphoi jósdát őrző, s ezért az igazság szolgájának tartott Szibilla után a *sibille* nevet kapta, utalva egyúttal arra is, hogy elsősorban nőknél alkalmazták. 1612-ben a 19 éves Artemisia Gentileschi (még korántsem az az ismert festő, akivé egykor válik majd) szintén a *sibille* segítségével vetették próba alá tanára, Agostino Tassi tárgyalásán. Tassit azzal vádolták, hogy szexuálisan zaklatta növendékét, s noha valóban gyanús alak volt, aki ellen nemi erőszakért már korábban vádat emeltek, az esküdtek mégis bizonytalankodtak. Artemisia mindvégig kitartott állítása mellett, miszerint Agostino bűnös, s az végül börtönbe került. A leány büntetése azonban lehet, hogy súlyosabb volt, mint támadójáé.

A büntetésnek e formáját Britanniában is alkalmazták, különösen a XVIII. században, amikor a „szóra bírás” még mindig elfogadott módszere mind több vitát szült. Az ujjak kicsavarása így a „prés” alternatívája, esetleg annak előkészítője lett. Nem mint ha olyan kis fájdalommal járt volna. 1721-ben Mary Andrewsra háromszor tekerték rá a kötelet, mielőtt vallomásra nyitotta volna száját. Húsz évvel később a cambridge-i esküdtszék egyik bírójának utasítására egy együttműködésre nem hajlandó fogoly ujjait kötelekkel csavarták ki, de mivel ezzel nem érték el a kívánt eredményt, 114 kg súlyt pakoltak rá, mire szóra bírták.

A hüvelykszorító egyszerűsége szinte meghazudtolja azt az irtózatot, amit okozhat: percek alatt véres masszává változtathatja az ujjakat és a végtagokat.

Köteleket és szorítóeszközöket nemcsak az ujjak, hanem a homlok és a halánték köré is lehet csavarni. A kínzásnak ezt a módozatát nacionalista agitátorok esetében alkalmazták az 1860-as években, az olasz egység megteremtése előtt. Sokkal régebbi azonban a módszer. 1590-re datálódik az alábbi feljegyzés, amikor Geillis Duncan skót szolgálóleányt boszorkánysággal vádolták meg:

Gazdája, hogy bizonyítását lelje a vádnak, hüvelykszorítót tekert ujjai köré, majd ezen önmagában is fájdalmas kínzás után kötelet vetett a fejére, de ezen igen kegyetlen gyötrelem ellenére a leány semmit be nem vallott.

Egy másik skót, John Fiennes fejét „kötelekkel rángatták”, mikor a XVII. század elején azzal vádolták meg, hogy varázserejével vihart támasztott, mely majdnem elsüllyesztett egy hajót, fedélzetén VI. Jakab királlyal (I. Angliai Jakab), aki Dániába tartott.

A kínzásnak ezt a módját a középkortól kezdve gyakran alkalmazták Németországban. Létezett gépesített változata is: afféle méretes hüvelykszorító, amit a fejre lehetett húzni. Miután a szerkezetet oly erősen meghúzták, hogy kilazultak az áldozat fogai, a kínvallató a fémkeretre mért ütésekkel még tovább fokozhatta a kínt. Ilyenkor a fémet ért legapróbb koppantásra is erős fájdalom hullámozott végig a fogoly testén, egészen a lábujjai hegyéig.

Ami a hüvelykszorítót illeti, a XVIII. századtól kezdődően hivatalosan nem használták, bár – mint ahogyan az sok kínzóeszköz esetében lenni szokott – a gyarmatokon továbbra is alkalmazták a rabszolgák megbüntetésére. Még 1983-ban is előfordult a hüvelykszorító egy, az Egyesült Államokból való exporthoz különleges kormányengedélyt igénylő listán, „védelmi eszközként”. Mindez arra utal, hogy még mindig vannak a világnak olyan zugai, ahol használják.

Alvarez Semedo spanyol jezsuita misszionárius, aki a XVII. században Kínában tevékenykedett, látott egy olyan kínzóeszközt, mely egy nagyobb hüvelykszorítóhoz hasonlított. 1655-ben megjelent könyvében, a *Kína történelméhez (History of China)* írja ezt le:

A lábakhoz használt szerkezet neve: *kia quen*. Három, átlósan kapcsolódó falapból áll: a középső mereven áll, a másik kettő mozgatható. Ezek közé helyezik a lábat, ahol addig préselik, míg a sarokcsont bele nem roppan a lábfejbe. A kezekhez használt eszköz – melynek neve *teán zu* – is apró fadarabokból áll: az ujjak közé teszik ezeket, majd erősen összenyomják, és papírt tekernek köré.

Sir George Staunton figyelemre méltó művében, a *Kína Büntető törvénykönyve (Penal Code of China)* című tanulmányban (1810) kiegészíti Semedo leírását, s megjegyzi, hogy ezeket a kínzóeszközöket súlyos vádakkal, rablással vagy gyilkossággal vádolt emberek esetében alkalmazzák, és hogy a *kia quent* férfi, a *tean zut* pedig női bűnösöknél használják. Hasonló szerkezet az indiai *kittee*: két falemezt rögzítenek egyik oldalán, másik oldalán pedig – mint európai változatánál – csavarral lehet szorítani; nagyobb, mint a hüvelykszorító, de kevésbé speciális: használható ujjakhoz, kezekhez, lábakhoz, fülekhez, orrhoz, mellbimbókhoz vagy nemi szervekhez.

A kínzás évszázadokig szerves részét képezte az indiai életnek. A gyarmati időszak előtt a helyi uralkodók alkalmazták, az angol uralom idején pedig adószedők folyamodhattak ilyen módszerekhez, ha be akarták hajtani jogosnak tartott követeléseiket a gyakran vonakodó parasztságtól. A *kittee* tökéletesen megfelelt az utazó fináncoknak: olcsó, kényelmes, hordozható és hatékony. Ahol komolyabb kínzásra volt szükség, két ember egy pár vastag bambusznáddal könnyedén élő *kittee*-vé válhatott. Ilyenkor az egyik

bambusznádat letették a földre, ráfektették áldozatukat, majd miután a testen keresztbe rátették a másik rudat, ráültek, vagy teljes testsúlyukkal ráálltak annak két végére és fel-alá mozgatták azt foglyuk testén. Az „Orvosok az Emberi Jogokért” szervezet szerint a kínzásnak ezt a fajtáját a mai napig széles körben alkalmazzák, hozzátéve, még ha létfontosságú szervek elkerülésével csupán a combokra korlátozódik is a tortúra, „a sérült izmokból szétáramló toxikus anyagok... akut vesekárosodást okozhatnak”.

A szikh gyanúsítottat – aki vallási meggyőződésből soha nem vágja le a haját – gyakran nem fektetik le a földre, hanem egyenes háttal, ülve kínozzák, miközben egy harmadik tiszt a háta mögött áll, térdét a gerincoszlopba nyomja, s hajánál fogva keményen hátrahúzza az áldozat fejét.

A vascsizma

„Hitvány Tomi” Dalyellnek lehetősége volt rá, hogy kipróbálja muszka hüvelykszorítóját: a Stuart-restauráció Skóciában a régi intolerancia újraéledésével járt együtt. Mindenütt vadásztak a protestáns presbiteriánusokra, akik Cromwellt és kerekfejűit támogatták, s kínzásnak vetették őket alá. Nemcsak Tomi hüvelykszorítóját alkalmazták, hanem az ókori „csizmát” is. Egyszerű vasból készült csizma ez, mely a lábfejet és a lábszárat fogja körül, és kezelése hihetetlenül könnyű. Sir Walter Scott 1816-ban íródott művében (*Old Mortality*) olyan kitalált epizódban írja le ezt a kínzómodszert, mely bizonyára szívszaggató valóságon alapul:

A hóhér a vaskeretbe szorította a lábat és a térdet, majd a vaséket belevervén a szerkezet szélebe, kezébe fakalapácsot vett, és várta a további parancsot. A rab másik oldalára egy seborvos állt, lemeztelenítette a karját, s hüvelykujját pulzusára nyomta, hogy a fogoly ereje sze-

A brodequin kínai változata nagyobb munkát igényel, mint európai társa: két ember tartja a kötelekkel megfeszített keretet, miközben egy harmadik kalapáccsal veri be az ékeket.

Az indiai kittee kínai változata látható ezen az 1900 körül készült képen. A rabot összetekert láncra térdeltetik, így a lábak mögött lefelé nyomott rúddal nagyobb fájdalmat okozhatnak.

rint irányítsa a tortúrát. Miután így előkészültek, az elnök körbehordozta tekintetét a tanács tagjain, mintha csak beleegyezésüket kérte volna, majd szótlan jeleikből ítélve bólintott a hóhér felé, aki kalapácsával azonnal lesújtott az ékre, amit benyomva így a térd és a vascsizma közé, hihetetlen fájdalmat okozhatott, mint ahogyan az a rab szemöldökének és arcizmainak rándulásából látszott.

Bár Scott leírása érdekes és minden részletében teljes, csupán halványan tükrözi azt az eszközt, amit egy modern kori kommentátor „csontot és velőt összeolvasztó csizmának” nevezett. Egyszerre egy, de később akár 11 vagy annál több fából vagy vasból készült éket illesztettek be a szerkezetbe, melyek összeszorítva a lábat egyre jobban és jobban szétszaggatták a húst, és szilánkokra törték a csontot. Az egész procedura olyan förtelmes látványt nyújtott, hogy parancssal kellett rávenni a tanácstagokat, maradjanak és nézzék végig. Nagyon sokan már annak pusztá gondolatától is elriadtak, hogy jelen

kell lenniük, az eljárás így sokszor értelmét veszítette, mivel nem volt tanú. Természetesen nagyon kevés megkínzott sétált el a tortúra végeztével – sőt néhányan életük végéig nem tudtak járni.

A francia *brodequin* a vascsizma utódja. Nevét a nagy katonai bakancsok belsejében használatos könnyű vászoncipőtől kölcsönözték, bár külsőleg nem hasonlított hozzá. A *brodequin* során fakalitkába *zartak* az áldozat lábait, és egy másik falapot szorítottak a térdek közé. A foglyot szorosra húzott kötelekkel rögzítették, melyek a kínzás szervezését alkották. Ékek sorát verték e pallók közé, iszonyatos fájdalmat okozva ezzel a szerencsétlen megkínzottnak, akinek húsába és csontjába a kötél mélyen belevágott.

Francia neve és származása ellenére a *brodequin* leginkább Skóciában alkalmazták – itt hívták spanyolcsizmának vagy „*cashielaw*”-nak (a skót elnevezés valószínűleg az ófrancia *casse-loix* kifejezésből származik, melynek jelentése: meleg vizes tömlő). A régebbi skót csizmához hasonlatos *cashielaw*-t, amit ellentétben elődjével csavarokkal és nem ékekkel szorítottak meg, hordozható kohóban melegítették fel. Noha ilyen csavarral megszorítható vascsizmákat használtak Spanyolországban is, ez utóbbi ország leginkább túlméretezett csizmáiról vált híressé, melybe forró vizet, olajat vagy szurkot öntöttek.

Bár ezek a különleges kínzási módszerek sajátos kínokat okoztak, a legegyszerűbb csizma vagy hüvelykszorító okozta fájdalom is ugyanolyan elviselhetetlen volt. Nem kétséges, hogy különösen embertelenek azok a kínzóeszközök, melyek a mechanikus nyomás vagy – mikor súlyokat pakolnak az áldozatra – a gravitáció erejének teszik ki a testet.

Tűzpróba

Az egyébként nyüzsgő várostéren pokoli lárma uralkodott, emberek tolongtak, lámpások és fáklyák fénye ragyogott. A Valladolid főterén álló templomokban hajnal óta egymást követték a misék. Bámészkodók gyülekeztek a háztetőkön a kora reggeli félhomályban. Kíváncsi szempárok pillantottak ki az ablakokból, az erkélyeken hemzsegték a látványosságra váró emberek. Mindenki az erős faemelvényt bámulta, ahol az eretnek álltak a Szentháromság ünnepén, 1559. május 21-én.

A vádlottak vezére, a híres teológus, dr. Cazalla volt. Mellette eminens jogászok, köztisztviselő papok, illetve a helyi köznemesség és kereskedők képviselői álltak. Dr. Cazalla bűne az volt, hogy titkos lutheránus gyülekezetet alapított a városban, a katolikus egyház és az inkvizíció spanyol fellegházában. Dr. Cazalla hiába könyörgött nővére, Beatriz, barátai és a maga életéért, a bíróság könyörtelennek mutatkozott, és társaival együtt tűzhalálra ítélte. Mivel azonban megbánást tanúsított, büntetését „méséskelték”: nem tűz fogja elemészteni, hanem megfojtják 13 társával együtt, akik szintén megbánták bűnüket. Egyedül csak az elvei mellett makacsul kitartó Herrezuelo ügyvédet égetik el élve.

Az üzenet félreérthetetlen volt: Isten nagy és szent inkvizíciójának keze messzire elér. Persze Fernando de Valdes tábornok, inkvizítor célja pontosan ez volt, amikor megtervezte ezt a ceremóniát, az *autodafé*t, azaz a „hitből származó cselekedetet”. Az inkvizíció tevékenysége korábban zárt ajtók mögött folyt; e részletesen kidolgozott nyilvános rítus célja az volt, hogy a részvét és a rémület által kovácsolja egybe közönségét. Valdesnek sikerült látványos, teátrális formában dramatizálni az Utolsó ítéletet, mikor is a keresztény hit szerint Isten az örök kárhozat tűzébe veti a gonoszokat.

Tűzpróba

A tüzet a kínvallatók persze nem csak a teológiai szimbolizmus miatt alkalmazták/alkalmazzák – ezt azok is tanúsíthatják, akiken a kihallgatás során cigarettát nyomtak el, vagy olvasztott polietilént csepegtettek a bőrükre. Nem pusztán az égés okozta fájdalom elviselhetetlen, hanem a rémület is, ami a fenyegetően lobogó láng elemi – s a hagyományok szerint szakrális – erejéből fakad. Nagyon sok kultúrában mélyen gyökerezik a tűzpróba eszméje, kezdve a keleti misztikusoktól, akik sértetlenül sétálnak az izzó parázson, egészen a bibliai prófétákig, akiket forró kemencébe vetettek, de onnan épségben léptek ki, hitték, hogy Isten megmenti híveit a lángoktól. Ebből mindjárt következik, hogy a vádlott bűnössége avagy ártatlansága is kiderül, ha tűzpróba alá vetik: azok, akik semmi rosszat nem tettek – szólt az érvelés – isteni beavatkozás folytán megkíméltetnek.

Bár a Krisztus előtti V. században már a görög drámaíró, Szophoklész is utal írásai-ban a tűzpróbára, a módszer a kora középkori Európában élte virágkorát. Észak-Európában viszonylag későn kezdték alkalmazni, már a kereszténység égése alatt. Akárhonnan eredt is, az első évezred végére keresztény vallási előírások mögé rejtették, mint ahogyan azt egy korai német dokumentum is igazolja:

Miután törvényesen vádat emeltek... a pap... szénfogóval fogja meg az oltár elé helyezett vasat, s zsolozsmázva... vigye azt a tűzhöz, miközben imigyen imádkozzék: „Áld meg, ó, Uram, e helyet, hogy szentség, könyörületesség, erény és győzelem találtassék, és szentéletűség, alá-

*Lehet egy kínzóeszköz
akármilyen leleményes,
nincs rémisztőbb a tűz
puszta lángjánál. Ezen a
XVIII. századi metszeten
az ember szinte érzi a
hőséget, az égett hús
bűzét, és hallja a
sikolyokat.*

Spanyol eretnekek lelik pokoli halálukat a máglyán ezen a XVIII. századi holland képen. A protestáns hatalmak által terjesztett „fekete legenda” eltúlozta ugyan a katolikus Spanyolország rémtetteit, de az inkvizíció kegyetlensége nem tagadható.

zatosság, jóság, szelídség és a törvény teljessége és hűség Istenhez, az Atyához, a Fiúhoz és; Szentlélekhez.” Eztán a vasat tegye a lángokba, hintse meg szentelt vízzel, s miközben felizik, mondjon misét... S eztán a vádlott vigye kilenc láb hosszan a vasat. Kezét végül kössél be, és pecsételjék le három napig, minek elteltével ha gennyedő seb találta a vas nyomán ítéltessék bűnösnek. Ha ellenben gyógyulásnak indul a seb, dicsértessék az Úr.

Emma királynő és megpróbáltatásának legendája a winchesteri apátságban a XIII. században – noha majdnem bizonyosan kitalált történet – a tűzpróba egy másik formájáról számol be. Emma, eredeti angolszász nevén Oelfgifa, Aethelred király felesége volt majd annak halála után Nagy Knut királyé. Néhány évvel azután, hogy második férje meghalt, az özvegy királynét azzal vádolták meg, hogy szerelmi viszonyt folytat Aelf-

rine-nel, Winchester püspökével. Oelfgifa kijelentette, ártatlanságát bizonyítandó, istenítéletnek veti alá magát. A király és a püspökök úgy határoztak, a legszigorúbb próbát kell kiállnia: meztelen lábakkal végigmennie kilenc, izzásig hevített ekevason. A vasakat annak rendje s módja szerint fehér izzásig hevítették, óvatosan a padlóra helyezték, majd a bekötött szemű Oelfgifát átvezették rajta. „Mikor érzük el az ekevaskat?”, kérdezte az özvegy királyné, miután sértetlen lábakkal lelépett az utolsó vasról. A vizsgálat során talpai sértetlennek bizonyultak.

Noha a történet csodás elemeket tartalmaz, az izzásig hevített vasrudakkal vagy ekevassal történő istenítélet feljegyzett tény. A rudakat egymástól különböző távolságra is elhelyezhették, hogy megzavarják a bekötött szemű áldozatot, vagy egyszerűen kényszeríthették, hogy mindegyikre rálépjen. Néha kilenc helyett 12 rudat alkalmaztak. A hagyományoknak megfelelően a hármas szám – a Szentháromság és a katolicizmus szent száma – többszörösét használták. Kilenc vagy 12 rudat helyeztek a földre, illetve egy rudat kellett kilenc láb távolságra vinni. Három nappal később eltávolították a kötést és megvizsgálták a sebet.

Vízpróba

A másik, Európában ugyanekkor népszerű istenítéleti forma a hasonlóan végrehajtott forróvíz-próba volt. Erre szintén a templomban került sor, pap felügyelete mellett: a vádlottnak lobogó vízbe kellett belenyúlania, s egy érmét, gyűrűt vagy más tárgyat kiemelni. Ugyanúgy, mint a tűzpróbát, ezt is hosszas, körülményes szertartás előzte meg, mely során imádkoztak, böjtöltek, és mind a vizet, mind az edényt, amiben felforralták, szenteltvízzel hintették meg. A sérült kart ezután bekötötték, és három nap múlva megvizsgálták. Ha a vádlott sértetlen maradt, ártatlannak ítélték. Nem csak a keresztények alkalmazták a próbatételnek ezt a módját. 1867-ben a *Bombay Gazette* beszámol egy lopással vádolt tevehajcsár esetéről, akit arra kényszerítettek, hogy ártatlanságának bizonyítékeként mártsa a kezét forró olajba. Zsarnokoskodó családfők ugyanígy tehették próbára feleségük vagy szolgálók becsületességét. Egy tanjore-i férfi 1846-ban három tolvajlással gyanúsított inas kezét mártatta forró tehéntrágyába, hogy vallomást csikarjon ki belőlük.

Számos teóriát dolgoztak ki arra, hogyan lehetett az istenítélet során elkerülni a sérülést. Voltaire a XVIII. században úgy vélte, kénsav, timsó és hagymaíé keverékét dörzsölhették a bőrbe. Nincs rá modern, tudományosan igazolt bizonyíték, hogy e módszer segített volna – mint ahogyan arra sincs, hogy a „fehér izzásig” hevített vasat nyugodtan meg lehet érinteni, nem úgy, mint azt, amit „vörös izzásig” melegítenek. E magyarázatok azonban teljességgel megfelelnek valamiről: az istenítéletnek csak a vakhit – mondhatnánk babona – korában volt értelme. Mai szemmel nézve az eljárás perverz kegyetlenség. Nem beszélve az iszonyatos fájdalomról, amit a végén esetleg ártatlannak ítélt áldozatoknak is el kell szenvedniük, a vádlottnak nem sok esélye volt, mivel a „diófélnyi” hólyag már a bűn jelének számított. Elképzelhetetlennek tűnik, hogy voltak, akik kiállták a próbát. A tény azonban, hogy az évszázadok során igen sokan találtak ártatlannak, arra utal, a miséző papoknak – akár keresztényi könyörületből, akár alantasabb okból – részük volt az eljárás végkimenetelének meghamisításában.

A XII. század végére az egyre kevésbé hiszékeny világ ferde szemmel tekintett a nem földi igazságszolgáltatást hangoztató rendszerre. Az égett bőrfelületen hólyag képződik, ez természetes; csodaszámba menne, ha nem így lenne. Nem istenkáromlás hát, kérdezi Kántor Péter teológus, isteni beavatkozásra várni? Sőt, a század folyamán egyre többen foglalkoztak azon emberek ügyeivel, akiket az istenítélet miatt marasztaltak el, holott minden bizonyíték mellettük szólt. Az 1210-es év vízválasztónak számít e téren: a Strasbourg! püspök parancsára egy csoport eretneket istenítéletnek vetettek alá.

A középkori forróvíz-próba, ahogyan egy francia művész elképzelte a XVIII. században, amikor az efféle babonák már eltűntek a történelem süllyesztőjében.

Az egyik elítélt fellebbezett a püspök döntése ellen, és III. Ince pápa támogatta a kérelmet, majd öt évvel később az istenítéletek alkalmazását is betiltotta.

Lángok között és forró olajban

Csak homályos utalásokat találunk az ókori irodalomban az istenítéletre, de hála Lucianusnak, a Krisztus előtti II. századi római satirikusnak, viszonylag részletes leírás maradt ránk az ördögi kínzóeszközzel, Perilaus bronzbikájáról. Perilaus, a felfedező életnagyságú bronzbikát készített, melynek hátsó felén ajtó nyílt; ezen keresztül lehetett be-

lépni a gyomrába. Ide zárták be a szerencsétlen foglyot, miközben tüzet raktak a szobor hasa alá. Ravaszul kiagyalt csövek bonyolult rendszerének köszönhetően az áldozat üvöltése a bika száján keresztül tehénbögésnek hallatszott. Miután büszkén Phalarisznak, a görög zsarnoknak ajándékozta találmányát, Perilaus igen meglepődött, amikor lefoglák, és őt magát zárták a bronzbika belsejébe. Nem is végezhetné másként egy ilyen ördögi szerkezet alkotója, mondta Phalarisz.

Szent Lőrinc is hasonló véget ért Rómában i. sz. 258-ban. A hagyományok szerint roston sütötték meg. Miután egyik oldala elkészült – szól a történet – a szent derűsen közölte a tényt kínlóival, s javasolta, fordítsák a másik oldalára. Meg is kóstolhatják, tette hozzá, így eldönthetik, nyersen vagy sültve akarják-e. Bár a valóságban valószínűleg lefejezték, e sokkal színesebb történet maradt fent, és Szent Lőrinc végül ezért lett a szakácsok védőszentje.

Ha Lőrinc mártírságát hősie „humorként” fogjuk fel, a mindennapi, konyhában használatos technikák embereken történő alkalmazása nevezhető bárminek, de nem lenyűgözőnek. Az ókori történész, Josephus feljegyezi, hogy a római uralom ellen lázadó zsidókat, a makkabeusokat, miután elfoglák, a legszörnyűbb kínzásoknak vetették alá,

Phalarisz udvarában egy ember elszenvedi a strappadót, egy másikat kínpadra vonnak, a harmadik pedig Perilaus bronzbikájában sül.

Ezeknek az áldozatoknak a szenvedése, akik nem csupán rotyogó olajban ülnek, hanem nyakukra is forró olajat öntenek, aligha tart soká, bár a fájdalom minden bizonnyal iszonyatos.

végül megfőzték, vagy forró olajban sütötték meg őket. Az áldozatot egy üst rotyogó vízbe, olajba vagy faggyúba vetették, vagy forró vaslemezen, olajban sütötték meg őket. Hasonló technikákat alkalmaztak a középkori olasz és spanyol inkvizítorok is: zsírral kenték be foglyaik lábát, s vagy kalodába zárva, vagy börtönőrök által földre nyomva megsütötték őket. Ennek egyik formája volt a „vasszék”. Bilincsekkel kötözték a székhöz az áldozatot, majd a hozzá rögzített parázstartóban sütögették a lábait.

Szun-cu kínai történész és katonai filozófus elmeséli egy király történetét, aki megfőztette ellensége szerencsétlen küldöttjét. Hasonló büntetéseket a X. század előtti japán uralkodók is kiszabtak. Az efféle történeteknek azonban nem sok valóságalapjuk van. Sokkal többet tudunk arról a fentihez hasonlatos kínzómodszerről, amit jóval később alkalmaztak Indiában. Bhai Dyala, a szikh mártír szintén így végezte az 1670-es évek valósi üldözései során.

A leforrázás egyáltalán nem csak a Közel-, illetve a Távol-Keletre volt jellemző. E büntetés különböző változatai Európában egészen az újkor elejéig használatban maradtak; Franciaország például csak 1791-ben törölte el a leforrázás általi halált, mint a kivégzés egyik formáját. Angliában VIII. Henrik idején vezették be a megfőztetést, hogy megbüntessék Richard Roose szakácsot, aki megmérgezte a rochesteri püspök háztartá-

sának 17 tagját. Olyan törvényt fogadtak el a parlamentben, mely méltó büntetést mért az ilyen égbekiáltó bűnök elkövetőire. Roose, jelentették ki, „főzessék halálíg, s ne adassék meg neki a gyónás kegyelme”. A törvény 16 évig maradt hatályban, és ezalatt két szolgálóleányt végeztek így ki, miután azok megmérgezték valakit.

A leforrázás általi halál Henrik előtt sem volt ismeretlen. Sőt, úgy tűnik, kedvelt büntetés volt azok számára, akiket tiltott pénzverésen kaptak. A *londoni ferencesek krónikája* (*The Chronicle of the Grey Friars of London*) beszámol arról, hogyan lógattak bele egy szerencsétlen pénzhamisítót egy kád forrásban lévő vízbe, míg meg nem halt. Mikor 1488-ban a franciaországi Tours hóhéra hasonló módon próbálta megbüntetni Loys Secretan pénzverőt, a fogoly kötelékei kilazultak, s az köpködve-üvöltözve a vízfelszínre emelkedett. Ellenszegülvén a hóhér kétségbeesett kísérleteinek, hogy visszanyomja őt, életét végül az összegyűlt emberek mentették meg, akik meg voltak róla győződve: Isten csodát tett a szemük láttára. Amint kiszabadította a foglyot, a tömeg dühödten a hóhérra vetette magát, s őrvjögő haragjában agyonverte.

Megbélyegzett gazemberek

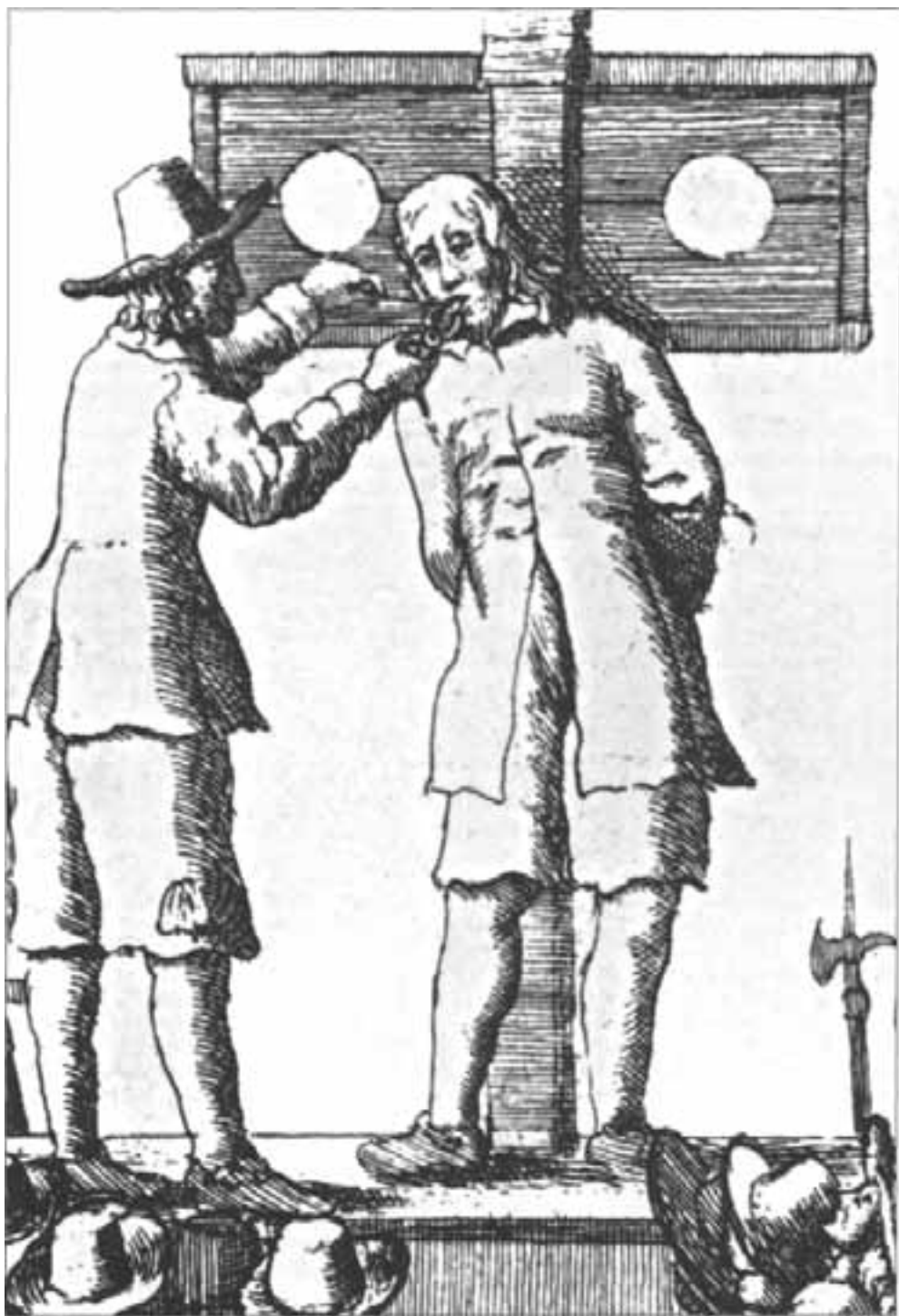
A megbélyegzést ma elsősorban haszonállatok megjelölésére használják. Tudomásunk szerint legegyszerűbben az ókori rómaiak alkalmazták szökött rabszolgák megjelölésére. A homlokra égetett nagy „F” (*fugitivus*: szökevény) betűvel nem volt az a rabszolga, aki messzire jutott volna. Az ókori Rómában a tolvajokat is megbélyegezték. A fájdalom és a megaláztatás egyaránt a büntetés részét képezte, de egyben közérdeknek is tartották, hogy jól látható módon jelöljék meg az enyveskezű polgárokat. Hasonló érvekkel támasztották alá alkalmazását a középkori Britanniában is, ahol különböző betűkkel különböző bűnöket jelöltek: „R”-rel (*rogue*) vagy „V”-vel (*vagabond*) a szélhámosokat és csavargókat; „T”-vel (*thief*) a tolvajokat; „M”-mel (*manslaughter*) a gyilkosokat; „P”-vel (*perjury*) az esküszegőket és „SL”-lel (*sedition libel*) a becsületsértőket. A lilomot francia gonosztevőkre sütötték rá.

Noha az első jeleket diszkrét módon a hüvelykujj bőrébe égették bele (hogy jelölje a vétkes korábbi bűneit, ha ismét bíróság elé állítják), később szembetűnőbb helyre, az arcra kerültek. A megbélyegzés, illetve a csonkítás általában együtt járt; azoknak például, akikre az istenkáromló „B” (*blasphemer*) betűjét sütötték, újabb kínokat kellett kiállniuk: felizzított nyárssal szúrták át szentségtörő nyelvüket. Skóciában, ahol betű formájú vasak helyett inkább felhevített kulcsot használtak, a gonosztevőket gyakran fülüknél fogva szögezték a szégyenoszlophoz, vagy izzó vassal szúrták át fülcimpáikat.

A culleni Isabel Paterson, akit 1636-ban tetten értek, amint búzát lopott egy farmer-től, megbélyegzés terhe mellett száműzték a körzetből. Paterson elfogadta a bíróság ítéletét, miszerint ha visszatérne száműzetéséből „ellenkezés nélkül tűri, hogy orcájára izzó kulcsot nyomjanak”, mielőtt újra elűznék – ezúttal halálbüntetés terhe mellett. Akik 1701-ben látták Elspeth Rule megbélyegzését Dumfriesban, életük végéig emlékeztek szenvedésére, amit túlbuzgó kínzója okozott. Egyesek állították, hogy füst gomolygott ki a szerencsétlen asszony száján. Egy másik skót, egy prédikátor, Alexander Leighton nem hazájában szenvedte el a megbélyegzés szégyenét és fájdalmát, hanem az angol fővárosban, Londonban. 1628-ban, miután bűnösnek találták „a királyt, a főnemességet és a főpapságot becsúrló könyv szerkesztéséért, kiadásáért és terjesztéséért”, pénzbírság megfizetésére, nyilvános megszégyenítésre, korbácsütésekre, megbélyegzésre (az „SS” – *sowing sedition*: lázadásszító – betűket sütötték rá orra mindkét oldalára), orrlyukainak behasítására, mindkét fülének levágására, s végezetül hosszú börtönbüntetésre ítélték.

Nagy-Britanniában csak 1829-ben törölték el a megbélyegzést, noha addigra már „divatjamúlttá” vált. A hadseregben ellenben a büntetés egyik hivatalos formája ma-

*Miután istenkáromlással
vádolták (kvéker volt)
1656-ban James Nailor
vétkes nyelvét
büntetésképpen átszúrták,
és vörös izzásig hevített
vassal elnémították.
Ezután „B” (blasphemer,
istenkáromló) betűt
sütöttek a homlokára.*

radt, bár tetoválássá szelődött. Szinte fájdalommentesen, a bőrt szurkaivá, tinta és pus-
kapor keverékével festették fel a bőrre a betűket; „D”-t dezertálásért, „BC”-t (*bad*
character) rossz jellemért stb. A stigma letörölhetetlen volt, maga a büntetés – az egész
ezred előtt – megalázó, de ezt már távolról sem lehetett a klasszikus értelemben vett
megbélyegzésnek hívni. Franciaországban külön betürendszert dolgoztak ki (a „TF” -
travaux forces – kényszermunkásokat, a „T” pedig rabokat jelölt), és azokat egészen a
XVIII. század közepéig izzó vassal égették bele a vétkes bőrébe. Indiában az 1990-es
években is előfordult olyan eset, amikor a pandzsábi hatóságok kártérítést fizettek négy
zsebtolvajlással vádolt asszonynak, mert a „tolvaj” szót büntetésképpen rátetováltatták
homlokukra.

Máglyahalál

A tűzhalál egyik legelterjedtebb formája mind a katolikus, mind a protestáns területeken kétségtelenül a máglyahalál volt. A spanyol inkvizíció a XVII. században emelte rituális szertartássá e szörnyű büntetést, de már Európa-szerte alkalmazták korábban is. 1874-es lerombolásáig Londonban a Threadneedle utcai Szent Martin Outrich-templomban nyugodott egy bizonyos Mrs. Abigail Vaughan. Ez az istenfélő matróna a középkorban élt, és halálában azzal tűnt ki, hogy végrendeletében évi négy schillinggel járult hozzá az eretnekek égetéséhez szükséges rőzse költségeihez.

A XVI. század végén és a XVII. század elején valóságos mánia volt a boszorkányüldözés. Évtizedekig riogatták az embereket a vad boszorkányszombatokról, rituális kanibalizmusról és állatok alakját magukra öltő boszorkányokról szóló mesékkel. A rémület rémületet szült, és hamarosan mindenki páni félelemben élt. A skót város, Aberdeen felbolydult, miután 1597-ben megjelent VI. Jakab király könyvecskéje, mely a *Démonológia* (*Demonology*) címet viselte. Még ugyanabban az évben 23 feltételezett boszorkányt égettek meg, illetve egy férfit, az egyik „banya” fiát, aki a vád szerint részt vett anyja gyalázatos rituáléiban.

Az egyik áldozatot megfőzik, a másikat elevenen elégetik ezen a XVIII. századi, régi kínzómodszereket ábrázoló metszeten.

Az angol történelem leghírhedtebb boszorkányégetései szintén katolikus uralkodó, Véres (Stuart) Mária nevéhez fűződnek. Egyik legelőkelőbb áldozata az egykori canterburyi érsek, Thomas Cranmer volt, akit 1556-ban ért utol a vég. Miután nem akarta elhagyni anglikán hitét, mikor a királynő 1553-ban trónra került, és visszaállította a katolicizmust az országban, megkínozták, mikor is egyik gyenge pillanatában aláírt egy nyilatkozatot, melyben megtagadja nézeteit. Mikor azonban bátorsága visszatért, ismét ragaszkodott protestáns hitéhez, így annak rendje s módja szerint más anglikán mártírokkal együtt máglyahalálra ítélték. Megkérték, írja alá korábbi nyilatkozatát, de ő ezt megtagadta, s kezét feltartva mondta: „E kéz írta alá a papirost, szenvedjen hát e kéz először.”

A Guernsey városának főterén máglyán született és megégetett boszorkány-gyermek szörnyű története e kép témája. A fametszet 30 évvel az eset után készült, 1580 körül.

Tüzet gyújtottak eztán alatta, ő pedig kezét kinyújtván a lángokba dugta, és jó ideig ott tartotta azt, még mielőtt a tűz testének más részét elérte volna. Mikor keze jól láthatóan égett, emelt hangon imígyen szólt: A vétkez kéz ím megbűnhődött. Eztán a lángok felcsaptak és ő hamarosan halálát lelte, de meg sem moccant és jaj szó, kiáltás nem hagyta el ajkát.

Bár a törvény értelmében sok áldozatot megfojtottak, mielőtt megégették volna őket, úgy tűnik, voltak, akiket egyenesen máglyahalálra szántak. Ezek egyike volt Prudence Lee, akit férjének meggyilkolásáért égették meg a londoni Smithfielden 1652-ben. Egy aznapi röpirat erről így számol be:

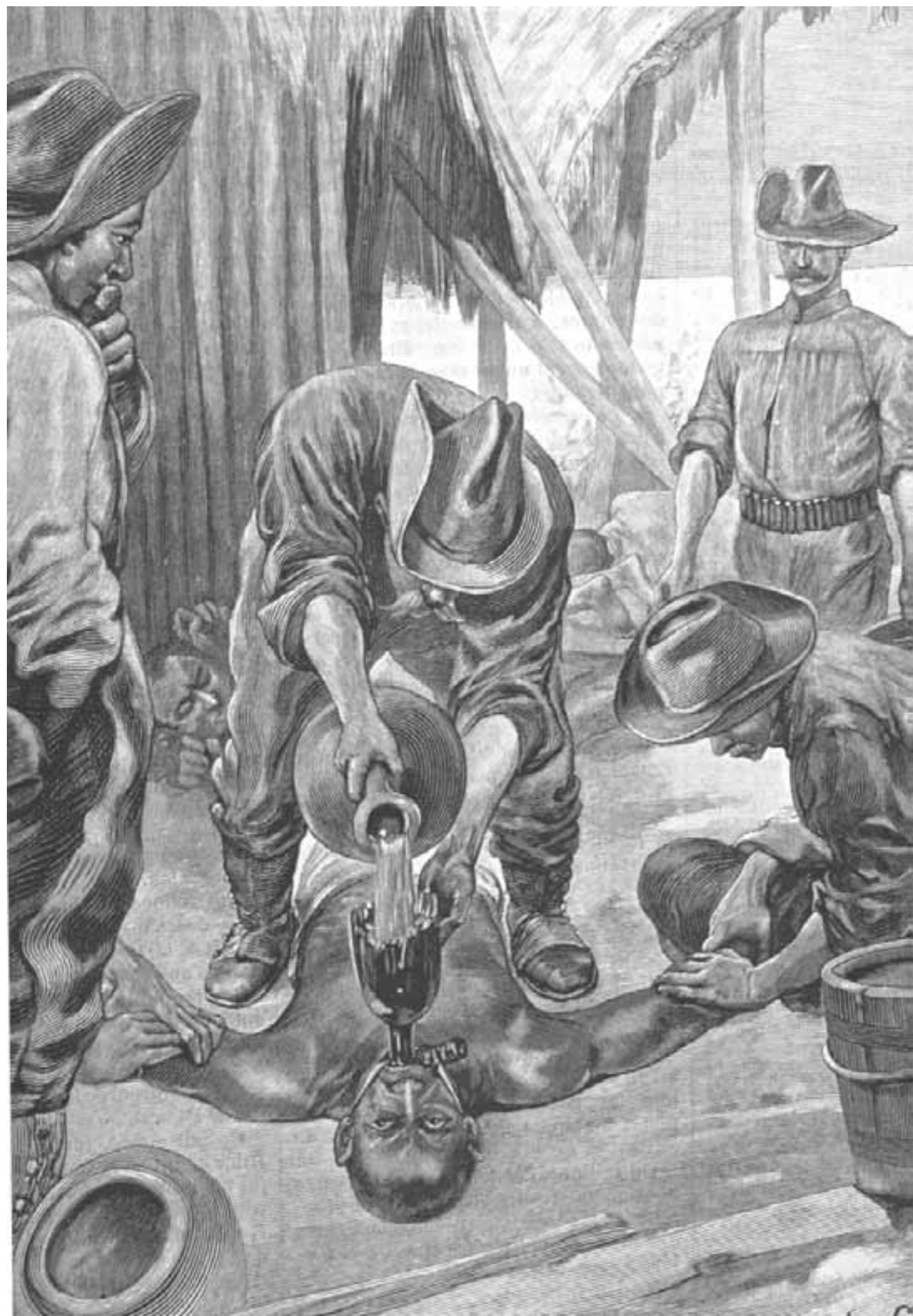
A hóhérok eztán szurkos hordóba állítva a cölöphöz kötözték, s körberakták rőzsével és szalmával. Szemét az égre emelvén ekkor azt kérte, imádkozzanak érte. A hóhér eztán meggyújtotta a szalmát, mire felkiáltott: „Uram Jézus, könyörülj lelkemen!”, s mikor a lángok felcsaptak még ötször vagy hatszor sikoltott fel imígyen.

Nincs könyörület

Még ha a hóhér hajlik is a könyörületre, hozzá nem értése még nagyobb szenvedést okozhat áldozatának, mint ahogyan az Catherine Hayes esetében történt 1726-ban. A londoni Tyburnban kötözték oda az oszlophoz, és a megszokott módon készültek megfojtani, amikor a hóhér megégette a kezét, ezért visszavonult, magára hagyva agonizáló áldozatát. Haláltusája félóráig tartott; a sokaság részvétlenül hallgatta az asszony sikolyait. Végül is a hóhér és az összegyűlt tömeg viselkedése ilyen esetekben nem sokban különbözhetett a megégetéstől – egyedüli kivétel talán a hatóság szemléletmódja, bár a tisztviselők nem igazán szánalmukról voltak híresek.

Ezt példázza meglehetősen tragikus módon három guernseyi asszony, Kathlen Cawches és két leányának – akik közül a fiatalabb az előrehaladott terhesség állapotában volt – esete. Mindhármukat máglyahalálra ítélték 1556-ban. Bár a hóhér megpróbálta megfojtani őket egy hosszú kötéllel, még mielőtt elérhette volna őket a tűz, nem volt elég gyors: a zsinór tüzet fogott és elégett, mielőtt megölhette volna a nőket. Mindhárman élve elégtek, s közben a legifjabb leány haláltusájában életet adott gyermekének, akit a körben állók kikaptak a lángokból, és átadtak a jelenlévő egyházi személyeknek. „A lelkészek, a főesperes, a törvényszolga, az előljáró és a városi tisztviselők gondosan mérlegelték a helyzetet – olvashatjuk a beszámolóban -, minekutána az előljáró parancsot adott, hogy a csecsemőt, mint eretneket, vessék a tűzre.”

A négy elemnek – föld, levegő, tűz és víz – mitikus erőt tulajdonítottak az emberek a történelem során. S talán a tűz általi próbatételre – avagy halálra – a földön az akkori hit szerint úgy tekintettek, mint az igazi spirituális – és tisztító – erővel bíró isteni igazságszolgáltatás eszközére. A világi érvelés azonban ugyanaz, mióta azt az első ősember, aki kezét a meztelen lángokba dugta, felfedezte: a fájdalom iszonyatos. Ekkora fájdalom félelmet szül, mely az államigazgatási mechanizmus elengedhetetlen része.

Kínzás vízzel

Bár nyilvánvaló az emberek tüztől való félelme, a kegyetlenkedés és kínzás lehetősége, ami a víz életadó erejéből fakad, nem kevésbé lebecsülendő. A monoton egyhangúsággal koppanó vízcseppek lassú, őrjítő hatása közsímsert – a test bármely pontjára irányított finom csöpögés egy idő után állítólag kínzó fájdalmat okoz. A kínvallatók azonban elsősorban azért alkalmazták, mert lassan belefojthatták foglyaikat. A fuldoklás érzése, ha a fejet egy vízzel teli hordóba nyomják, páni félelemmel tölti el az áldozatot. Más kínzási módszerek talán nagyobb fájdalmat okozhatnak, de nincs még egy, mely ennyire megtörné az ellenállást.

A modern kor kínzóí hamar rájöttek, hogy egy fejre húzott műanyag zacskóval másodpercek alatt a fulladáshoz közeli állapotba hozhatják a foglyot. Ennek tökéletesített változata, ha a légmentesen zárható zsák chiliport, cementet vagy egy csepp könnyen illó benzint tartalmaz – a technika neve: száraz *submarino*. A valódi *suhmarino* során (az elnevezés a spanyol ajkú Latin-Amerikából származik) az áldozat fejét egy vödör vízbe nyomták és ott tartották. Gyakran vizelet, ürülék, hányadék és mosószer hozzáadásával tették hathatósabbá a keveréket. Egyszerű eljárás, de kétség nem fér hatékonyságához, akár a vizes, akár a száraz *submarinóról* van szó. A foglyon, aki eddig minden erejét összeszedve ellenállt a kézzelfogható fájdalomnak, páni félelem vehet erőt, ha a fulladás szélén áll. Az oxigénhiánynak komoly következményei lehetnek, kezdve az orrvérzéstől a súlyos légzőszervi károsodásig, illetve – ha piszkos folyadék kerül a tüdőbe – halálos tüdőgyulladásig. Ugyanakkor nincs látható jele a kínzásnak, az áldozat gyorsan felépül és készen áll a további kihallgatásra.

Itatás erővel

Mikor a malagai inkvizíció kínpadra vonta 1620-ban, William Lithgow nem gondolta, hogy szenvedhet a szerkezet okozta fájdalmaknál nagyobb kínokat:

A kínvallató eztán... odament egy agyagkorsóhoz, mely tele volt vízzel, s a fejemtől nem messze állt, és egy másik korsóban, melynek alján lyuk tátongott, s amit hüvelykujjával tömött be, vizet hozott, majd a számhoz emelvén a folyadékot belém töltötte... az első és második korsót szívesen fogadtam, oly nagy volt szomjúságom, merthogy három napja nem adtak innom. De eztán, a harmadik korsónál már rájöttem, újabb kínzás ez, de ó, miféle fojtogató kínzás! Szorosra zártam ajkaimat, hogy e kegyetlenségnek ellenálljak, mire az előljáró iszonyatos haragra gerjedt, s fogaimat vaspánttal feszíté szét. Éhségtől gyötört gyomrom felpuffadt, feszült, mint a dob, és iszonytató fájdalmat okozott. Mivelhogy fejem lefelé lógott, a víz fullasztó erővel tódult fel torkomba és fojtogatott kegyetlenül, miközben keservesen szűkölvé és nyöszörögve kapkodtam levegő után.

Két évvel később John Clarke-ot a Holland Kelet-Indiák hatósága kínoztatta meg. A módszer mintha a fenti tökéletesített változata lett volna:

Először karjainál fogva felhúzták egy magas ajtóra... Eztán kendőt kötöttek a nyakára és arcára, hogy víz mellé ne folyjék. Miután ezt megtették, vizet öntöttek a fejére, míg a kendő a szája és az orra előtt meg nem telt; nem vehetett levegőt így, csupán a vizet szívhatta, ami, mivel továbbra is finoman csurgatták, a fülén, orrán és szemén folyt, s ahogyan fojtogatta, időn-

A filippínókkal vívott „ádáz harc” egyik jelenete – ahogyan azt egy francia szemtanú látta 1902-ben. Amerikai katonák egy helyi tisztviselőt kínoznak meg, aki nem volt hajlandó elárulni a lázadó csapatok hollétét.

Szemtanúk állnak körbe vallásos áhítattal, a segéd lelkiismeretesen jegyzetel, miközben az inkvizíció csuklyás kínvallatója vízzel kínozt egy asszonyt. Figyelemre méltó a vízelvezetővel ellátott pad, amin az áldozat fekszik – valószínűleg pontosan e célra tervezték.

ként hosszú percekre megfosztotta a levegőtől, minek következtében elalélt. Ekkor gyorsan leemelték, s kiokádták véle a vizet. Miután így kissé magához tért, újfent megkötözték, s öntötték reá a vizet, mint korábban, s levették, ha megint elalélt. Háromszor vagy négyszer tettek így véle, míg teste korábbi méretének kétszeresére-háromszorosára dagadt, arca mint óriási hólyag, szeme pedig üresen meredt előre üregéből kidülledve.

Clarke esetében az arca köré csavart ruha mintegy tölcserként funkcionált. Sokkal elterjedtebb volt azonban az egyszerű gézlap, amiről a XVII. századi holland krónikás, Ernestus Eremundus Frisius így ír:

A kínvallató vékony ruhát vet által az [áldozat] száján és orrán, hogy alig tud lélegzeni, s köz-

ben vékony sugárban, nem cseppenként, vizet öntenek magasról a szájába. A vékony ruha pediglen oly könnyen tapasztja le a szerencsétlen torkát, hogy nem lélegezhet, ajkait lezárja a víz, orlikait a ruha, így oly kint szenved el, mint aki halála előtt utolsót lélegzik. Mikor pediglen a ruhát torkából kihúzzák, mint ahogyan azt tenni szokták, hogy válaszolhasson a kérdésekre, csuromvíz és vér az, mintha beleit húznák ki a száján keresztül.

A puha, könnyű szájszecek használata az alapja annak a kínmódszernek, amit az algéri kínvallatók még ma is alkalmaznak, a francia gyarmati idők örökségeként. Ennek neve sifon, s bár ez utalhatna párizsi luxusszalonnára is, ez a hasonlat itt aligha helyénvaló. E kíntás során egy, gyakran maró hatású oldószerrel átitatott rongyot tömnek a fogoly szájába, koszos vizet öntenek rá, majd az örök rátaposnak az áldozat felpuffadt hasára, mire az felöklendezi a folyadékot. A mexikói rendőrségen a gyanúsítottakat a kihallgatás során lefogják, fejüket hátrafesztik és szénsavas italt öntenek az orrukba. A szerencsétlenek úgy érzik, az agyuk szinte felrobban. Néha borsot is tesznek a folyadékba, hogy a hatás még jobb legyen.

Vízpróba

Számtalanszor használták a vizet az ártatlanság bizonyítására a történelem során. Az aberdeeni boszorkányokat, akik 1597-ben máglyán égtek el, először vízpróbának vetették alá. „Sokat közülük – olvashatjuk – hüvelykujjuknál és nagy lábujjaiknál fogva összekötözték és így vetettek a vízbe.” A boszorkányúsztatás, avagy a vízpróba igen népszerű módja volt az istenítéletnek Nagy-Britanniában és Európában, bár a gyökerek az indoeurópai civilizáció hajnaláig nyúlnak vissza. Hammurabi négyezer évvel ezelőtt íródott törvénykönyve a következő próbatételt írja elő boszorkányság vádjá esetén:

Ha egy ember boszorkánysággal vádol valakit, de bizonyítani nem tudja: az, ki vádoltatik, menjen a szent folyóhoz, ahol mártózzék meg. Ha a szent folyó elnyeli, az, ki vádolta, vegye magához annak házát.

A próbatétel – amit házasságtöréssel vádolt személyek esetében is alkalmaztak – mögött az a hit állt, hogy a folyó megkíméli az ártatlanokat és elnyeli a vétkeket. Az aszír korban azonban ez a törvény a visszájára fordult. Most már a bűnösöket vetette ki magából a folyó, s lebegtek ezért a felszínen, a bűntelenek ellenben süllyedni kezdtek, de őket elméletileg kihúzhatta az összegyűlt tömeg, miután ártatlanságuk bizonyítást nyert. Ebben a formájában alkalmazták a középkori Európában e próbatételt, mely a tűzpróbához vagy a forró víz próbájához hasonlóan keresztény szertartásosságot kapott. A rituálé vezetésével megbízott egyházi személy először a vádlotthoz fordult, nagyjából azokkal a szavakkal, melyek ebben a német példában olvashatók:

Mindenható Úristen, ki elrendelted, vízzel keresztelkedj, s bűnbocsánatot biztosítottál a keresztség által: könyörülj, add, hogy e víz által döntésünk igaz legyen. Te pediglen, ha vétkesnek találtattál e bűnben, a víz, melyben egykor megkeresztelkedtél, vessen ki magából. Ha pediglen ártatlan vagy, fogadjon be a víz, mely elfogadott tégedet a keresztségben, Krisztus, a mi urunk által.

Ezután a fogoly a folyó vagy tó felé fordult, s hozzá intézve szavait, kérte, mutasson igazságot. Ekkor meztelenre vetkőztették, összekötötték kezét-lábát és összecsomózott kötéllal tekerték körbe úgy, hogy a csomó bizonyos távolságra legyen a testétől. Ekkor bedobták a vízbe. Ha olyan mélyre süllyedt, hogy a csomó a vízfelszín alá került, ártatlannak kiáltották ki, s kihúzták. Ez volt legalábbis az elmélet. Sokan fulladtak azonban

Svéd tömeg vet alá vízpróbanak egy boszorkánysággal vádolt nőt ezen a XIX. századi ábrázoláson. Ha a víz „magába fogadta” az asszonyt, és az elsüllyedt, akkor — ha a körben állók elég gyorsak voltak — kimenekítették. Ha lebegett a víz felszínén, megégették.

a vízbe a procedúra során, miközben a rosszmájú szemtanúknak könnyű dolguk volt, ha fenn akarták tartani az áldozatok testét, ami a víz természetes felhajtóerejénél fogva amúgy is hajlamos volt a lebegésre. De az istenítéletnek nem sok köze volt ahhoz, amit ma úgy hívunk: tudományos bizonyíték. A kora középkor keresztényei inkább csodát vártak.

A középkori istenítélet XIX. századbeli művészi adaptációja. A megkötözött áldozatot megszentelt vízbe dobják. Az úsztatás technikáját a modern kor elejére kizárólag boszorkányok leleplezésére használták, de korábban sokkal szélesebb körben alkalmazták

Sokkal meglepőbb a tény, hogy az ilyen babonák milyen sokáig fennmaradtak: egészen az újkor hajnaláig. Sőt az öntudatos, jövőbe tekintő észak-európai protestáns kultúrákban született újjá. A hírhedt XVII. századbeli boszorkányüldöző, a suffolki Matthew Hopkins nem csupán jogi és teológiai precedenseket sorol fel, hanem egyfajta „tudományosan megalapozott” magyarázatot is ad a gyakorlatra:

Jakab király *Démonológiájában* azt mondja, a boszorkányok mihelyst szövetséget kötnek az ördöggel, megtagadják keresztségüket, s annak elemét, a vizet. Ebből következően, mondja eztán, mikor vízbe vettetnek, az nem öleli őket kebelére (mivelhogy oly istentelen módon megtagadták keresztségüket), ezért hát lebegnek a víz tetején, mint a tajték a tengeren, amit a víz szintúgy be nem fogad, hanem újra és újra felvet, míg a másik elemhez, a földhöz nem ér, ahol is elpusztul.

Noha Hopkins elfogadta az istenítéletet, egyfajta kényelmetlen érzése fakadhatott ragaszkodásából, mivel a próbatétel minden erénye ellenére, „soha nem került bizonyíték-ként a bíróság elé, semmilyen [boszorkány] perében”. Nyílt hadjáratot indítottak ellenében az eljárás ellen a humanisták, például Thomas Ady, akinek 1656-ban megjelent értekezése, a *Gyertyaláng a sötétben* (*A Candle in the Dark*) a procedúra bibliai alapjait és praktikusságát egyaránt megkérdőjelezi.

Hivatali berkekben szintúgy kényelmetlennek tartották a boszorkányúsztatás intézményét, de túlságosan népszerű volt ahhoz, hogy eltöröljék. Idővel, a felvilágosodás hajnalán azonban a helyzet tarthatatlanná vált. Angliában hivatalosan 1717-ben használták utoljára az eljárást, amikor is a bíróságnak azt mondták, a vádlottak – egy anya és leánya – „úgy úszott, mint a parafa, egy darab papír vagy egy üres hordó, bár erősen iparkodtak, hogy elsüllyedjenek”. Lord Parker főbíró ekkorra már kifejtette nemtetszését a módszert illetően, kijelentve, hogy:

Ha bárki a jövőben e gyakorlathoz merészel folyamodni, s közben a vádlott életét veszíti, az illető szándékos emberöléssel vádolható... [és] sem Jakab király könyve, sem más precedens meg nem menti az akasztófától.

Törvénye annak a csöcseléknek a vezéreire is vonatkozott, akik 1751-ben a hertfordshire-i Longmarstonban meglincseltek egy idősebb házaspárt, miután vízbe vetették és bűnösnek találták őket. Ez az eset ugyanakkor jól példázza, milyen sokáig élt még a boszorkányúsztatás hagyománya.

A vízbe mártó székek

Az idegenforgalmi irodák szerte Nagy-Britanniában (és az Egyesült Államok régi angol kolóniáinak festői városaiban) mutogatják azokat a helyeket, ahol a cserfes asszonyokat a víz alá merítették. A régi szép idők Angliájának vízbe mártó széke egyike azon kínzóeszközöknek, mely talán érdekességnek számít. Noha csak ritkán végződött halállal, az áldozatok szenvedése nem nevezhető mindennapinak.

A szájkosárhoz vagy a „perlekedő zabiájához” hasonlóan – melyek időnként helyettesíthették – a vízbe mártó székek csakis és kizárólag házsártos nőszemélyek megbüntetésére szolgált. Elődje az „árnyékszék” (angolul *cuckstool*) volt, ami bár hasonló büntetésnek hangzik, igen sokban különbözött. Egyes tudósok szerint a név a „*cack*” (ürülék) szóból származik, mivel eredetileg egy székelésre használt bútordarabbal történt a megaláztatásnak e meglehetősen bizarr módja. Az árnyékszék tehát elsősorban megszégyenítésre használták, funkciója a kalodához vagy a pellengérhez lehetett hasonló. Néha egyszerűen az áldozat ajtaja előtt állították fel, másszor egy kordéra tették fel, és körbejártak vele az utcákon. Noha a házsártos jelzöt elsősorban nőkre ragasztották, Leicester XIII. századból származó helyi rendeletei jól példázzák, hogy időnként férfiak is elszenvedhették ezt a megaláztatást:

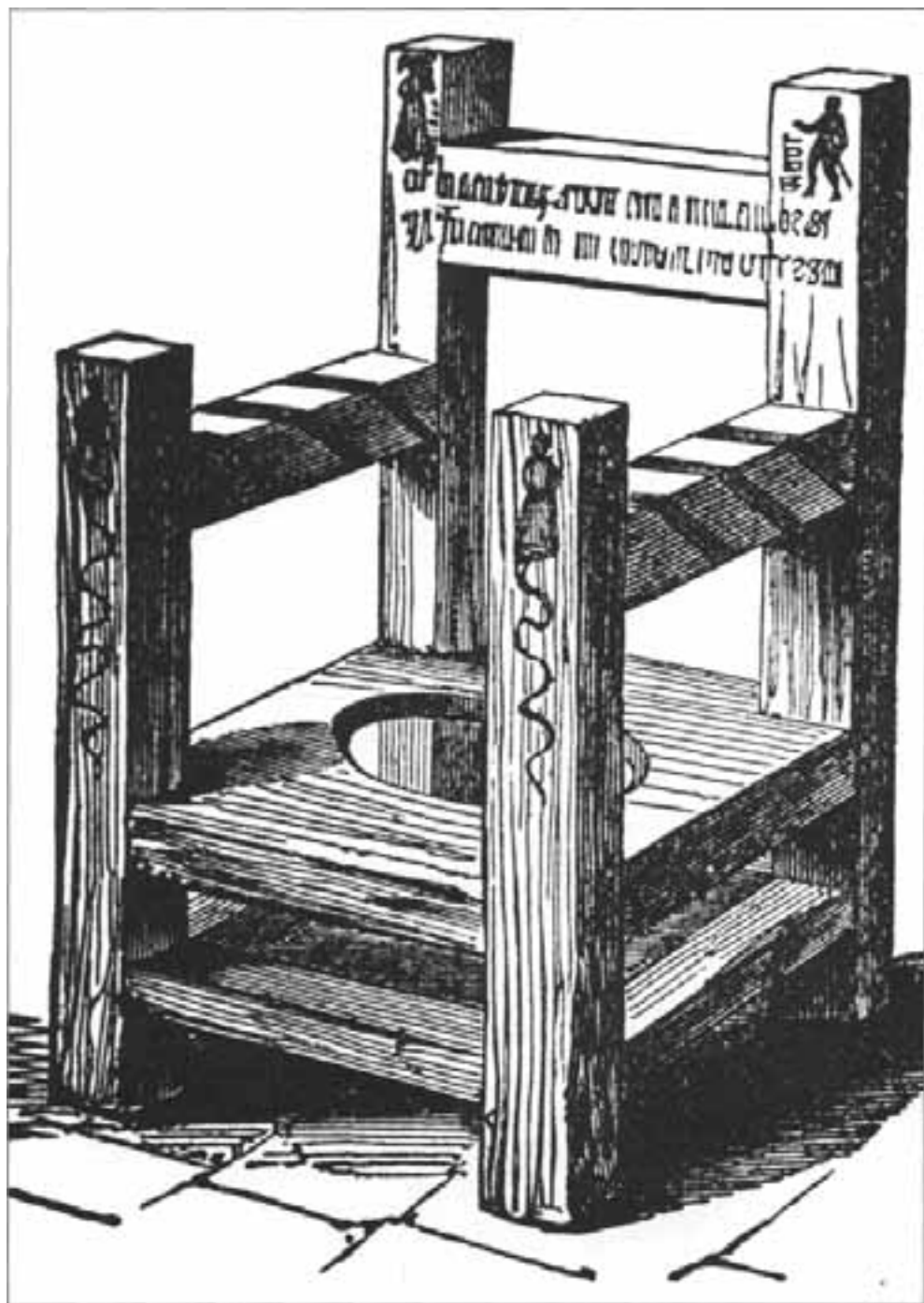
Mindenféle házsártos személy, ki ezen városban lakik, légyen az férfi avagy nő, ki káromko-

A francia Babonák lexikonából (1783) származik ez a kép, mely a középkori vízpróbát ábrázolja. A felvilágosodás korának gondolkodói boldogan leplezték le a papság zsarnoksága alatt sínylődő múlt abszurd szokásait és hiedelmeit. Nincs azonban rá bizonyíték, hogy ezeket a próbatételeket ilyen nyilvánosan, vagy ilyen elterjedten alkalmazták volna.

dás vétségében bűnösnek találtatott... az árnyékszékre ültessék ajtaja előtt, majd vitessék a város kapui elibe.

Nincs rá utalás, használták-e valaha az árnyékszéket vízbe merítésre, de valószínűleg igen, ezért utalnak az 1084-es *Domesday Book*-ban a chesteri „székre” úgy, mint „amelyekben a makrancos asszonyokat ültetik és merítik meg vízben”. Habár számos változata létezett, a középkori vízbe merítő szék egy ülőkéből állt, amit egy hosszú, forgatható rúdnak vagy közvetlenül egyik végére vagy kötéllel alá erősítettek. Az áldozat kínozója a másik végén irányította a rudat. Kerekas emelvényen állt a furcsa masinéria, amit

Az elméletet, miszerint a vízbe mártó szék az árnyékszék leszármazottja lenne, az pedig a „szobaúrszékből” alakult ki, támasztja alá ez a kép, mely a Kent tartománybeli Sandwich vízbe mártó székét ábrázolja.

így könnyen kitolhattak a fészerből, s vihatték benne szégyenszemre körbe az áldozatot – pont úgy, mint a régebbi árnyékszéket.

A szerkezet olyannyira a kor kikötői daruira emlékeztetett, hogy Aberdeenben a XVII. században egy valódi emelőt használtak. Nem sok fogoly reménykedhetett azonban, hogy a dokk vize tisztább, mint máshol. A szerencsétleneket legtöbbször a legiszaposabb, legszennyezettebb vízbe merítették bele. A XIV. században Hull városában a „szennygödör” névvel azt a régi csatornát illették, ahová az áldozatokat merítették; a szerencsétleneket vastagon fedte a mocsok, mire a felszínre kerültek. Hogy mennyire aprólékosan hajtották végre ezeket a büntetéseket, városról városra változott. Wakefieldben 1692-ben a negyedévi bírósági ülészen az előljárók szokatlan humanizmusról tettek tanúbizonyságot, mikor az alábbi módon figyelmeztettek két veszekedőt:

Darura erősített vízbe mártó szék lóg a Stour folyó fölé Canterbury közelében, Fordwichnél.

*Ezen a XVI. századi képen
jeges vízzel büntetik meg a
hűtlen szolgát a középkori
Norvégiában.*

...s mivelhogy Katherine Hall és Margaret Robinson... igen nagyon zavarják szomszédjaik nyugalmát... mindennapos zsörtölődésükkel és egymás hangos szidalmazásával, ELRENDELJÜK, hogy ha eztán is folytatják... JOHN MAWDE rendőrelöljáró... nyilvánosan meg- szégyenítve meríttesse őket vízbe, vagy köttesse őket az árnyékszékhez...

Mikor viszont a cipész makrancos feleségét, Jane Farrettet figyelmeztették, ő füle bot- ját sem mozgatta. 1671-ben a bíróság ezért elrendelte, hogy háromszor merítsék meg vízben „tetőtől talpig”. A glamorgani Neathben gondosan adagolhatták a büntetés mér- tékét a székkal, mivel csak akkor merült meg az áldozat a vízben, ha egy bizonyos „pec- ket” eltávolítottak. Egy 1542-es helyi törvény szerint:

Ha bármely asszonyszemély perlekedik avagy szidalmazza a város bármely polgárát avagy annak hitvesét, avagy bármilyen személyt és annak hitvesét, s BŰNÖSNEK TALÁLTATOTT hat férfiú által, akkor első alkalommal az árnyékszékre ültessék, s ott egy fertályórát töltsön; második alkalommal két fertályórát, harmadik alkalommal pedig üttessék ki a pecek, avagy fizessen bírságot a királynak.

Azok, akik Warwickban kezelték a vízbe mártó széket, „akkor engedhették vízbe őt és oly sokszor, ahogyan csak akarták, hogy zabolátlan dühét lehűtsék”, bár az irányítás néha kicsúszott a kezükből. 1731-ben Nottinghamben megfulladt egy asszony, miután „túláságosan sokszor és sokáig” merítették a vízbe, a polgármester ellen pedig vádat emeltek figyelmetlenségéért. Bajt az jelentett, hogy a vízbe mártó szék – lévén a büntetés nyilvános – mindenekelőtt a csőcselék igazságszolgáltatásának eszköze volt. Az előljárók parancsot adhattak alkalmazására, de amint ez megtörtént, már nem irányíthatták mindig az eseményeket. Jelen lehettek ugyan a rendőrök és más tisztviselők, az irányítás mégis a lármás, s igen gyakran részeg tömeg kezében volt. A probléma másik oka az lehetett, hogy a hatóságok a vízbe mártó székekkel inkább szórakoztatni akarták az embereket, és nem példát statuálni.

Csábítónak hangzik az elmélet, miszerint a vízbe mártó szék már évszázadokkal ezelőtt a helyi „örökség” részévé vált. Úgy tűnik, bizonyos területeken e téren valóban sokkal büszkébben tekintettek hagyományaikra, mint máshol. A kington-upon-thamesi hídnál történt vízbe merítések például már tekintélyes történelemmel rendelkeztek, amikor 1572. augusztus 19-én „e község derék kőfaragójának, Downingnak feleségét” büntették így. „Új árnyékszékre ültették, ami pediglen a kikötőnél vala, és csónakkal eztán a Temze hídi vásártérhez hozták. És ottan iii [3] alkalommal merítették meg őt tetőtől talpig, merthogy veszekedő, házsártos nőszemély vala.” 1745-ben a közeli Queen's Head fogadó tulajdonosnőjének megaláztatását kb. 3000 fős tömeg nézte végig. Ha a vízbe merítés célja az volt, hogy elrettentsen a helytelen magatartástól, elképesztően hatástalanul tette ezt, mint ahogyan erre a kingstoni helyi lapban hét évvel korábban megjelent jelentés rávilágít:

Egy hírhedten lármás idősödő asszonyt köznyugalmat sértő perlekedéssel vádoltak, s mivel ezen tény teljes igazolást nyert, a megmentés régi büntetésével sújtották, mit a megfelelő tisztségviselők annak rendje s módja szerint végrehajtottak rajta a Temze vizében, egy székben, mit e célra őriztek a városban. S hogy helyes volt-e a bíróság ítélete, jól látható: miként hazafelé tartott, ismerőseivel futott össze, kit ok nélkül szidalmakkal árasztott el, s minek okáért újból megbüntették, még mielőtt ruhája megszáradhatott volna.

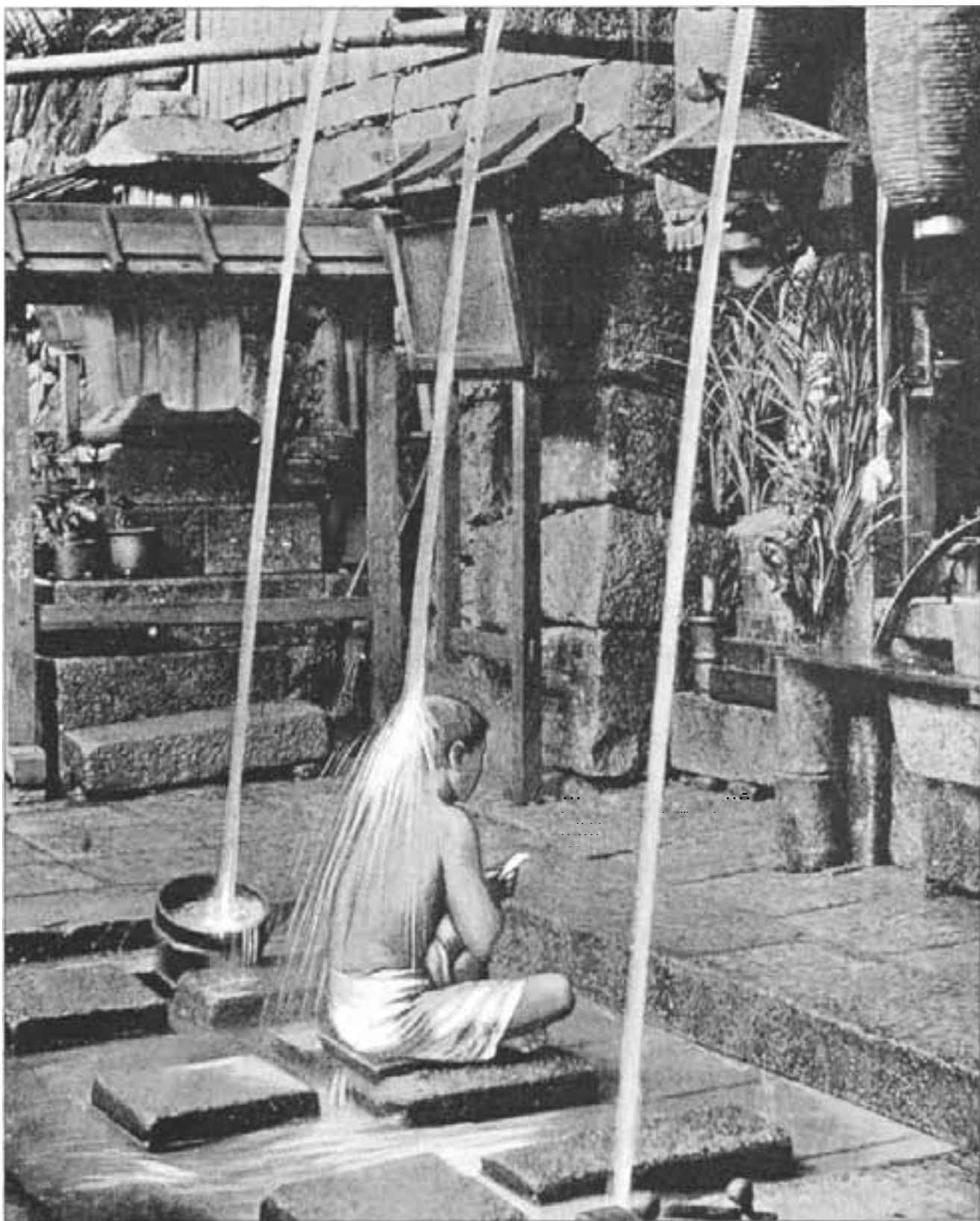
London központjában számos vízbe merítő széket használtak. 1611. augusztus 6-án Maudlin Tichon, St. Martin-i lakost perbe fogták, mivel

...szomszédaival perlekedett s gyalázatos szavakkal illette őket, minek okáért... parancsba adatott..., hogy a város régi törvényeinek értelmében kötéssék csónak mögé és imigyen húzassék a vízen a Temze másik partjára... a mai délutánon...

A fővárosban egyre ritkábban alkalmazták a büntetésnek ezt a módját, s a XVII. századra fokozatosan eltűnt. Vidéken sokkal lassabban ment végbe a változás. Liverpoolban még a racionalista XVIII. század idején is jegyezték fel eseteket. A vízbe merítő széket a börtön nagyobb központi udvarán állították fel egy hatalmas kád mellett, ami-ben az új női rabokat merítették meg háromszor, mintegy beavatásképpen.

Hidegzuhany

A higiénia hiánya állandó gondot okozott ugyan a börtönökben, de a kegyetlen vezetés mindig készen állt rá, hogy hideg vízzel kínozza foglyait. A XIX. században a birminghami fegyház lakóit gyakran a legapróbb fegyelmi vétségeikért meztelenre vetkőztették és jeges vízzel öntötték őket nyakon. Az engedetlenek lehűtésére már régóta használt „hidegzuhany” – ahogyan azt a XIX. században az amerikai börtönökben alkal-

A hideg vízszugár tisztító ereje és fájdalmas ütése is szerepet játszik a megrögzött hazudozó megtisztításában. (Japán, 1904)

mázták – a rabok féken tartásának különösen kegyetlen módja volt. Hypothermiát okozhatott – s nem egy esetben okozott is – a hideg vizes zuhany alatt töltött hosszú idő, noha általában nem ezt a büntetést értették a „hidegzuhany” alatt. Jéghideg vízszugárra utalt ez utóbbi, amit nagy nyomással, gumicsőből locsoltak a meztelenre vetkőztetett és létrához kötözött fogolyra. 1882-ben mindkét eljárást betiltották az Egyesült Államok-

KÍNZÁS VÍZZEL

ban, de a védtelen rabok slaggal való lelocsolása a világ nagyon sok országában még mindig dívik.

Törökországi és algériai kínzások túlélői számoltak be a nagy nyomású slag technikájáról, a kínai munkatáborokról szóló vallomásokban pedig arról olvashatunk, hogy férfiakat és nőket terelnek ki meztelenül a börtönudvarokra a fagyban, s egyik vödörrel a másik után öntik rájuk a jeges vizet. Kurdisztáni jelentések különösen aljas kínzási módszerről számoltak be, amit a török rendőrök kizárólag női gyanúsítottak számára tartanak fent: hideg fürdővízbe kényszerítik őket, miközben a kínzóik körben állva a kádba vizeinek – mindez újabb ékes bizonyítéka annak, milyen határtalan az emberi képzelet, ha kegyetlenkedésről van szó.

A legvégső módszer természetesen a vízbefojtás. Ezen a feltehetőleg mitológiai jelenetet ábrázoló képen egy türkmén férfi várja, hogy lassan elöntse a dagály.

A természet erői

Még mielőtt megölte volna Prokrusztészt kínpadszerű ágyán (lásd 2. fejezet), Thézeusz egy másik kegyetlen óriással is elbánt. A vérszomjas Szinisz egymás közelében álló fenyőfák meghajtott törzsei közé kötözte az óvatlan vándort. Amint a fákat elengedte és azok újra kiegyenesedtek, kettétépték a szerencsétlen áldozatot. A valóságban a kínvallatók, noha – mint ahogyan azt a kínpad, a hüvelykzszorító vagy az elektrosokk ékesen bizonyítja – soha nem vetették meg a modern eszközöket, egy percig sem haboztak a természet brutális erőihez fordulni.

Szinisz rettenetes módszere a középkori francia hősi eposzban, a Roland-énekben is megjelenik, mely részletesen leírja Ganelon büntetését, az egykori szeretett lovagét, ki urát, Rolandot, országát és hitét elárulva a szaracénoknak, a muzulmánok kezére játszotta Spanyolországot. Kegyelemért hiába könyörgött, bokáit és csuklóit négy csődör nyeregkapájához kötözték, majd négy lovász pattant ezután nyeregbe, és indult négy irányba. Az árulót ezzel szó szerint ízekre szedték. Ez a büntetés persze szintúgy kitálalt lehetett, mint az, ahogyan Szinisz végzett áldozataival; tény azonban, hogy a valóságos kínzások rendelkeztek irodalmi alapokkal.

1781-ben, mikor a spanyolok uralta Peruban hónapokig tartó kegyetlen harcban leverték a Jose Gabriel Condorcanqui által vezetett felkelést, felmerült a kérdés, mit tegyenek a vezérrel. A mesztic Condorcanqui ősi inka uralkodócsalád sarja volt, s mint ilyen, egészen addig a gyarmati hatóságok árnyékában uralkodott. Országának szabadságáért vívott küzdelmét ezért súlyos árulásnak tekintették. A kormányzó megparancsolta, hogy lovakkal tépessék szét – ugyanúgy, mint ahogyan azt Ganelonnal tettek. E büntetés modern változatáról számol be egy rab a boszniai Omarska táborból, ahol a szerbek muzulmán foglyokat őriztek 1992 és 1993 között:

A szemtanú azt állította, hogy egy kozaraci fiatal muzulmán, akinek volt egy Suzuki motorja, a többi rab előtt kínozták meg. Nagyon megverték és kiütötték a fogait. Ezután heregolyóira drótot tekertek, aminek a másik végét az áldozat motorjához erősítették. Az egyik ór felült a motorra és elindult.

Az 1900-as évek elején Porfirio Diaz mexikói diktátor minden ellenállást kegyetlenül elnyomott, különösen a bennszülött jaki rebellisekét. „Rendőrsége”, a *Rurales* – nem több, mint egyenruhába bújtatott rablóbanda – boldogan engedelmeskedett. Feljegyzik, hogy foglyaikat nyakig a földbe ásták, és lovaikkal tiporták el őket. Egy másik, szintén a ló erejét hasznosító büntetési forma a XVII. századi lengyel király, Kazimír nevéhez fűződik. Miután fülébe jutott, hogy a jóképű, fiatal kozák vezérnek, Ivan Sztjepanovics Mazeppának szerelmi viszonya van Teréziával, az egyik lengyel gróf gyönyörű feleségével, kezénél és lábánál fogva rákötözték egy vad csődör hátára, amit aztán kivertek a végtelen sztyeppére. Byron híres versében, az 1819-ben írott *Mazeppában* a ló végül is összerogy és Mazeppa kiszabadítván magát megmenekül.

Nem csupán lovakat használtak kínzás gyanánt. Indiában igavonó állatként hagyományosan az elefántot használták. 1814-ben egy bombayi lapban jelent meg az alábbi beszámoló egy barodai kivégzésről:

A férfi rabszolga volt, s két nappal korábban gyilkolta meg gazdáját, az egyik helyi törzsfő

A „civilizált” ember a természet fölött áll; a gondolat, hogy csak egy apró láncszem a táplálékláncban, degradáló. Ilyen e keselyűk prédájául kitett perzsa tolvajok megaláztatása is.

A keresztesek előítéletei a reneszánsz korban is továbbéltek; a mohamedán törököket állatnak tartották. Ezen az 1500 körül keletkezett fametszeten egy valóban bestiálisán kegyetlen kínzó módszert láthatunk: egy török vágató lova mögött vonszolja keresztény foglyát.

bátyját, egy bizonyos Ameer száhibot. Kb. 11-kor hozták elő az elefántot, melynek hátán ott ült az elefánthajcsár, köréje pedig bennszülöttek gyűltek, kezüikben bambusznáddal. A bűnöst három yarddal az elefánt mögé fektették, lábait három kötéllel az állat jobb hátsó lábán lévő gyűrűhöz erősítették. A fogoly az elefánt minden egyes lépésével előrerándult, és nyolc-tíz lépést követően bizonyára minden tagja kifordult, merthogy tehetetlenül lógott, míg az állat megtett 500 yardot. Noha a férfit vastagon borította a sár, nyilvánvalóan élt, és irtózatos kínokat állt ki. Miután egy órán keresztül szenvedett így, és kivitték a városból, visszahozták az e célra kiképzett elefántot, ami a lábát a bűnös fejére tette.

Küzdelem a vadállatokkal

A pompeji Scaurus sírkamrában található négy, Krisztus előtti I. századból származó dombormű képet ad a rómaiak állatokkal végzett kínzó módszereiről. Az első kép kilátástalan küzdelmet örökít meg: egy meztelen, fegyvertelen férfi küzd oroszlánnal és párduccal. A másodikon egy szintén fegyvertelen áldozat próbál megállítani egy feléje rohanó vaddisznót. Farkas lapul a közelben, ha esetleg megmenekülne; előrelátható végzetét tőle jobbra örökíti meg egy csoportkép, amin kutya és farkasok tépnek szét egy szarvasbikát.

Halálra ítélt bűnözők (később keresztények) vagy képzett, életüket pénzért kockáztató harcosok is küzdhettek vadállatokkal. Ez utóbbit örökíti meg a következő pompeji dombormű: páncélba öltözött alak fogja lándzsáját a közeledő állatokra. Az emberre uszított bika és párduc össze vannak láncolva. Ezért vélik az archeológusok, hogy edzésről van szó, noha a helyzet kétségkívül roppant veszélyes. A negyedik domborművön mintha egy spanyol matador indulna harcba egyik kezében karddal, a másikban posztóval. Képzett bikaviadorról van szó, nem szerencsétlen áldozatról: a bikának több oka lehetett a félelemre.

A Krisztus előtt 186-ban megrendezett játékokon résztvevőknek talán megbocsátható, hogy jobban aggódtak a saját, semmint az állatok testi épségéért. Oroszlánok és párducok egyaránt szerepeltek itt, bár korántsem olyan nagy számban, mint azokon a ké-

*Az elefánt mint hóhér:
pillanatok alatt a
másvilágra küld egy
gonosztevőt, ahogyan azt
egy francia utazó leírta
1871-ben. E büntetés
hátborzongató volta
részben az elefánt mint
igavonó állat
szelídségéből adódik.
Engedelmességét itt
perverz módon arra
használgák, hogy
összeroppantson egy
emberi koponyát.*

sőbbi *venationék*, azaz „vadászatok” során, melyeket Cornelius Scipio Nasica és Lentulus rendezett i. e. 168-ban. Nem kevesebb mint 63 leopárd és 40 medve szerepelt ezeken a játékokon; mindegyiket hosszú láncra verték: a rómaiak későbbi generációja ezt már szükségtelen óvatosságnak tartotta. A Sulla által rendezett játékokon 100 orosz-lán rohanguál szabadon az arénában zsákmányra vadászva.

Jól példázza az újdonság iránti igényt a tény, hogy Scaurus játékain, Krisztus előtt 58-ban egy víziló és öt krokodil is szerepelt. Különleges kis medencében tartották őket, amit az aréna homokjába ástak. A Pompejiben i. e. 55-ben rendezett játékok 600 orosz-lánnal büszkélkedhettek, illetve egy csatával, ami 18-20 elefánt és egy csapat hajítódárdát dobáló gaetulianus között zajlott. Ez utóbbi összecsapás igen emlékezetesnek bizo-

*Súlyos árat kell fizetni a
figyelmetlenségért – a
római rabszolgák a
fejükkal játszottak, ha
feldühítették nemes
gazdájukat. Vedius Pollio,
Augustus császár
barátjának egyik házi
rabszolgáját tasztítják itt
húsevő angolnák közé,
mert eltörte ura kedvenc
kristálypoharát.*

nyúlt: a rémült vadállatok kétségbeesetten próbáltak átmászni az arénában körbefutó palánkon, hogy a tömeg között keressenek menedéket. Az eset, úgy tűnik, meglágyította az egyébként kérlelhetetlen nézők szívét.

Hosszú távon az ilyen afférok azonban mit sem csökkentették a játékok népszerűségét, mely az i. sz. I. században is folyt. A római Colosseum nyitóünnepségén nem kevesebb mint 9000 vadállatot gyilkoltak halomra, alig több mint 100 nap alatt (arról nem tudunk, hány gladiátor vesztette életét a mészárlásban). Jól ismert a rómaiak „cirkusz és kenyér” iránti éhsége, amit a sikeres uralkodók egymással versengve igyekeztek maradéktalanul kielégíteni véres és látványos játékaikkal. Ezért tetetett egy hajóroncsot az

aréna közepére Septimius Severus: oroszlánok, leopárdok, vadbivalyok, vadszamarak és struccok özönlöttek ki a roncs belsejéből. Nem sokkal később egy másik játék során egy óriási műbálna kitátott szájából rohant elő 50 medve és vetette magát a kardokkal és lándzsákkal felfegyverzett gladiátorokra.

A meggyőződés, miszerint a Colosseum homokját az oroszlánok elé vetett keresztények vére itatta át, mélyen beleivódott a keresztény hagyományokba, bár a *Katolikus Enciklopédia* (*Catholic Encyclopedia*) megkérdőjelezi ennek hitelességét. Hogy a római császárok időnként „oroszlánok elé vetették” a keresztényeket, nem kétséges, de a számok annál gyanúsabbak. A legnagyobb római keresztényüldöző, Diocletianus, aki i. sz. 284-től 305-ig uralkodott, inkább a tüzet vagy a kardot részesítette előnyben. A hírhedt Néró a feljegyzések szerint legtöbb keresztény áldozatát megégette, habár – lévén a kínzás nagy szakértője – kritikusai szerint távolról sem vetette meg az „állati” tortúrát. Tacitus azt állítja, hogy a császár állatbőrbe öltöztette szerencsétlen foglyait, és vadászkutyaival tépette szét őket. Suetonius feljegyzi, hogy Néró előszeretettel bújt farkasbőrbe, és saját fogaival harapta le áldozatai nemi szerveit.

Egyik állítás sem bizonyított azonban, mint ahogyan az sem, hogy Néró élvezettel nézte, amint nílusi krokodilja élve falja fel a foglyokat. Szintúgy kétséges annak a történetnek a hitelessége is, miszerint a császár egyik rabszolgáját, mert az elejtett egy ivókupát, ingóinak – apró, borotvaéles fogakkal rendelkező angolnafaj – közé dobatta. Ezek a teremtmények állítólag pillanatok alatt csontig lemarták a húst a szerencsétlen emberről.

Néhány keresztény viszont kétségkívül az arénában, különféle vadállatok karmai között lelte halálát. Egy érdekes dokumentum két nővér, Szent Perpetua és Szent Boldogság, illetve más keresztény mártírok halálának történetét meséli el a karthágói arénában, i. sz. 203-ban. Az emberekre előbb egy vaddisznó, majd egy medve és végül egy leopárd támadt. Egyikük, Satorus, megígolta, hogy a leopárd fog vele végezni: az első két vadállat csodálatos módon valóban békén hagyta. Nemük iránti gúnyos tiszteletadás-ként a két nővérre közben egy őrjöngésig felbőszített, megvadult tehenet uszítottak.

Átkozott patkány

Oroszlánok, leopárdok, medvék, vad tehén: mindegyik rémisztő lehet, de nincs olyan teremtmény, melytől jobban undorodnánk, mint a közönséges patkánytól. A félelem természetesen jogos: a patkány betegséget terjeszt, és fogaival csúnya sebet okoz. A londoni Tower patkányokkal teli „gödre” olyan veszélyt jelentett, amivel nagyon sok fogolynak kellett szembenéznie. Mikor a humanista John Howard 1779-ben meglátogatta Anglia börtöneit, a yorkshire-i Knaresborough tömlöcében olyan cellára bukkant, amit egy nyitott szennyvízcsatorna választott ketté. 1784-ben megjelent könyvében, a *Börtönök államában* (*The State of Prisons*) a következőket írja: „Elmondták, hogy egy tisztt, akit már évekkel korábban bebörtönöztek, kutyát vitt be magával, hogy megvédhesse magát a rágcslóktól, ám azok hamar elpusztították a kutyát, és elcsúfították a fogoly arcát.”

A patkányokkal végzett kínzás története jól ismert (ahogyan azt George Orwell megörökítette 1984 című regényében). George Ryley Scott, a kínvallatás történelmének avatott szakértője – bár biztos, hogy e rettenetes história történelmi tény – feltűnően háttérzetlen, és csak annyit említ, ezt a büntetést „hajdan Hollandiában” alkalmazták:

Az áldozatot meztelenre vetköztették, megkötözték kezét-lábát, és hátára fektették egy asztalra, padra vagy a földre. Egy patkányokkal vagy mogyorós pelével teli vas mosdótálat fordítottak ezután szájával lefelé a fogoly hasára. A következő lépés: tüzet gyújtani a fémtál tetején. A hőtől őrjöngő és kiutat nem találó állatok befűrték magukat az áldozat zsigereibe.

Johan Sumpf Svájc krónikája (1548) című művének egy jelenete. Két dühöngő, kiéhezett kutya közé kötik fel a szerencsétlen elítéltet.

Kutyák és macskák

Hasonló kínzási módszert vezetett be az inkvizíció Németországban, az első protestáns eretnekek ellen, írja Scott. Ezúttal macskákat helyeztek a fogoly hasára, majd támadásra ösztökélték őket. Macskákat használtak egy meglehetősen kevésbé dokumentált módszer során is a XIII. században: a feltételezett boszorkányt e fűjtató-karmoló teremtményekkel együtt zsákba kötözték.

A kutyákkal végzett kínzásokról többet tudunk. Minden modern rendőrség rendelkezik kutyás osztaggal, melyeket támadásra is kiképeznek; ez a gyakorlat nem egy túlságosan adott lehetőséget a közelmúltban. Nincs ugyan közvetlen bizonyíték annak, hogy Chilében a Pinochet-rezsim alatt a kínvallatók német juhász kutyákat tanítottak be a foglyok meggyalázására, a fenyegetés árnya mégis ott lebegett a rabok feje felett. Hasonló történeteket mesélnek el a tibeti nők kínai fogvatartóikról. Ez úgyszintén nincs bizonyítva, de nem kétséges: a kínai börtönökben védtelen, gyakran meztelen foglyok uszítják a kutyákat. Egy buddhista szerzetesnek például fél lábikráját harapta ki el.

A TERMÉSZET ERŐI

ilyen megvadult bestia. Az eset a szadista orosz földbirtokosnő, Madame de Szvirszki tetteire emlékeztet, akinek minden képzeletet felülmúló kegyetlensége 1853-ra már az egyébként elnéző cári udvarnak is sok volt:

Jobbágyait erőszakkal készítette, hogy záptojást vagy saját ürüléküket megegyék. Ostorral verte, vagy meztelenül jégre ültette őket. Egy kislánnyal megetetett egy tál haját. Farkasszukát tartott az udvarán, amit gyakran uszított rá a parasztokra. Az állat majdnem megölt egy aszszonyt; egy másik 30 sebet szerzett.

Hangyák, rovarok és egyéb istencsapása

Egyetlen rovar csípése jelentéktelen a farkas harapásához képest, de a szurkáló állatkák nagy tömegben hihetetlen kínszenvedést okozhatnak. „George”, a Kínában politikai nézetei miatt bebörtönzött férfi elmeséli, hogyan kötözték egy lámpaoszlophoz a nyári éjszakákon, amikor hatalmas fellegekben gyülekeznek a vére éhes szúnyogok. Egy 28

A hitükért életüket adó keresztény mártírok közül kevésnek lehetett olyan bizarr halála, mint ennek az embernek (itt egy 1807-ben készült metszeten), akit méhrajok dühös támadásának tettek ki.

éves pakisztáni férfinak, miután a rendőrség őrizetbe vette, elképesztően sokféle kínt kellett kiállnia: veréstől az elektrosokkig, a vízzel történő leforrázástól kezdve a maró kémiai anyagok okozta fájdalomig. A legkegyetlenebb viszont az volt, amikor tetőtől talpig ragacsos, cukros lével kenték be, ami ezrével vonzotta a rovarokat.

Ilyen kínmódszert az ANC is alkalmazott Angolában: órákra hangyadomb tetejére ültették a foglyot, testét pedig víz és méz keverékével kenték be. Egy másik népszerű ANC-módszer az volt, mikor szűrés növények sűrű bozótján kellett átkúszni a rabnak. Hasonló eljárást alkalmaztak Pinochet Chiléjében. Miután 1998-ban Londonban letartóztatták, a tábornokkal szemben többek között az a vád hangzott el, hogy a chilei hadsereg főparancsnokaként felelős volt azok tetteért, akik „súlyos fájdalmat vagy szenvedést” okoztak Pedro Hugo Arellano Carvajálnak, „azáltal, hogy nadrágjánál fogva helikopterhez kötözték és szűrés ágak között húzták így át”.

Bizonyos éghajlaton már önmagában kízással ér fel, ha kiteszik az áldozatokat a délutáni nap hevének. Így végezték azok is, akik az apacsok földjén utaztak Geronimo lázadása idején, 1874 és 1886 között. Manapság néhány forró égővi országban a foglyokat nem a földhöz szegezik, hanem gazdátlan autókban hagyják őket. A kízás e módjának őseit az ókori Római Birodalomban találjuk meg: a hírhedt tarpeji sziklát. Ez az emelkedő, ahonnan a hagyományok szerint az árulókat dobták le, nem volt olyan magas, hogy a bűnös azonnal elpusztuljon; a rómaiak nem érték volna el céljukat, ha foglyuk ilyen könnyű halált hal. Az áldozatnak keze-lába tört az eséstől, s tehetetlenül feködött eztán, étlen-szomjan, kitéve a perzselő nap hevének.

Szokatlan terhétől és az ember szagától megrémülve ez a szarvasbika a legsűrűbb erdőn tör át. A határa kötözött fogoly ezen az orosz képen minden bizonynyal szörnyű út elé néz, s halála lassú lesz.

Élve eltemetve

A boszniai Srebrenicában feltárt tömegsírokból nagyon sok olyan muzulmán holtteste került elő, akiket 1992-ben feltehetően élve temettek el a szerb tömeggyilkosok. 1991-ben az Öböl-háború során az amerikai utászok száz- és ezerszámra bulldózereztek be az iraki katonákat lövészárkaikba. „Közvetlenül az előőrs után érkeztem – emlékszik vissza Anthony Moreno ezredes, az I. gépesített gyaloghadtest 2. dandárjának parancsnoka. – Betemetett lövészárkokat láttam mindenfelé, melyekből emberi kezek-lábak meredtek elő.”

Irakban nem volt ismeretlen az élve eltemettetés. Miután az uralmon lévő Baath Párt először hatalomra került (ironikus módon éppen az amerikaiak, Öböl-háborús ellenfeleik támogatásával), valószínűleg nagyon sok politikai ellenfelét élve tömegsírokba te-

Izgatott tömeg nyomul közelebb, ahogyan élve befalazzak ezt az utolsó pillanatig ellenálló marokkói tömeggyilkost. Rettenetes büntetés, de a francia lap szerint, melyben ez a kép megjelent 1906-ban, a férfit nem kevesebb mint 30 asszony ellen elkövetett gyilkosság vádjában találták bűnösnek.

Az éhezés már önmagában iszonyatos kínt jelent. Ezt a képen látható 23 éves vietnami férfit a Phu Yen tartományban lévő hegység egyik észak-vietnami táborában tartották fogva. A képen, már szabadulása után, egy nővér vizsgálja meg, de szerencsés, hogy egyáltalán életben van.

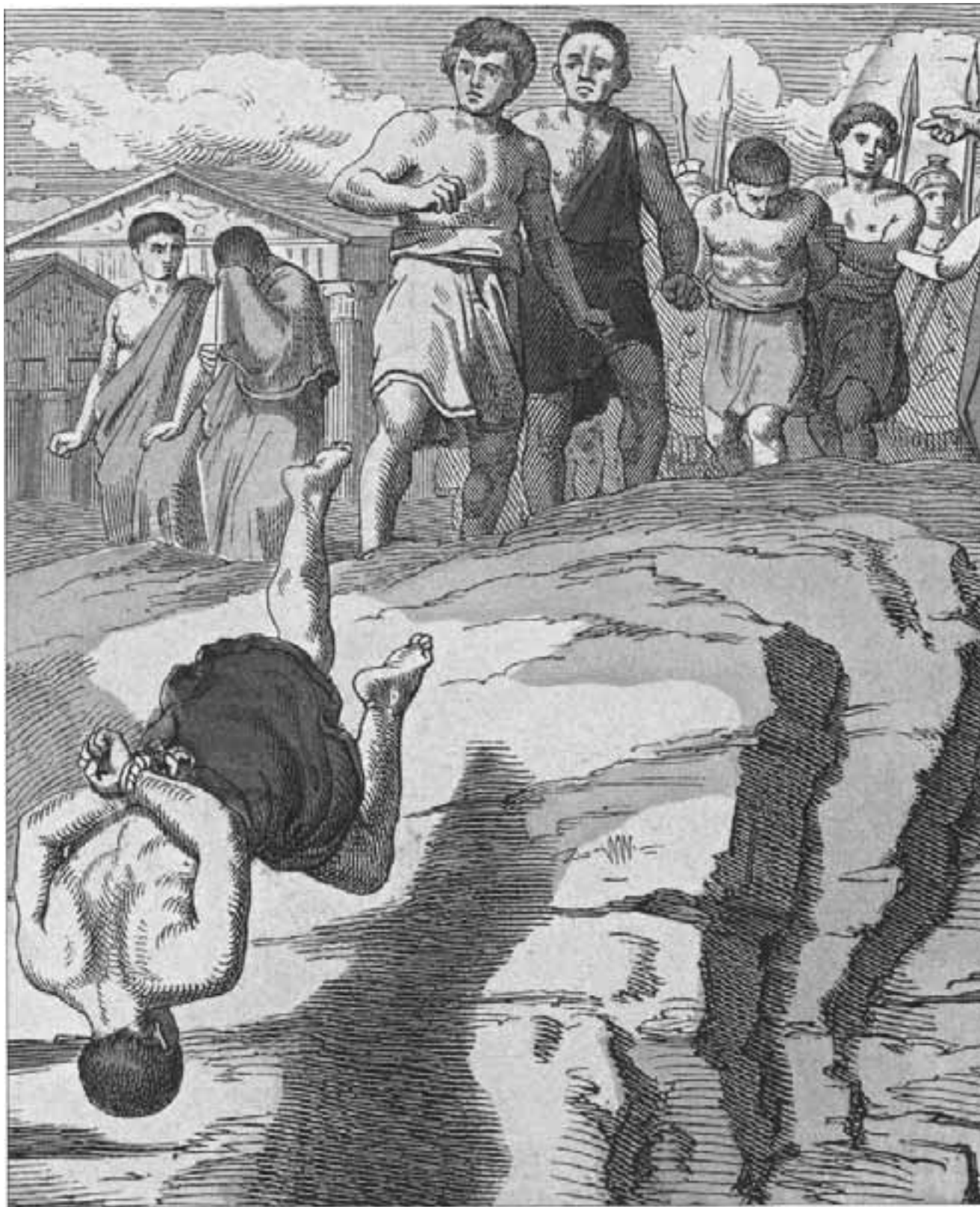

mettette. 1998. áprilisban a Shia nevű ellenzéki csoportjelentette, hogy 100 rabot a város Radhwaniya börtönében buszra raktak, és egy eldugott helyen élve eltemet

A XIII. században ugyanez a sors várt a katharokra is az albigens keresztes hadjá során. 1460-ban egy lopással vádolt párizsi nőt arra ítélte a polgármester, hogy „terr tessék el élve a bitófa előtt”. Hogy miért volt szükség ilyen súlyos büntetésre ezért a szonylag csekély bűnért, nem tudjuk. Legendások viszont a közép-ázsiai zsarnok, Ta burlain büntetetei. Miután a keresztény Sivas városa kapitulált 1400-ban, a teljes hely séget, 4000 embert élve eltemettette. A régi szláv népeknél néha élő gyermeket fal tak be a fontosabb épületekbe; brutális tett volt ez, nem kétséges, de mintegy isten nek tett áldozatként tekintettek rá, és nem mint pusztá kegyetlenkedésre. Talán kévé drasztikus, ám szándékosan volt könyörtelen az a játék, amit az ANC követett Angc ban: a foglyokat gödrökbe vetették, s miközben azok megpróbáltak kimászni, kövek dobálták őket. Egy El Salvador-i jelentés beszámol arról, hogyan dobtak le 11 eml egy mély kútba, és hagyták őket éhen halni.

Már önmagában komoly kint jelent az éhezés; az irodalomban jól példázza ezt a XIII. századi nemes és köpönyegforgató, Ugolino della Gherardesca története, aki Dante *Is-teni színjátékában* a pokol legalsó bugyrában jelenik meg, és arra ítéltetett, hogy az örökkévalóságig csámcsogjon kínzójának, Ruggieri püspöknek a fején. Ugolinót, aki hol a pápa, hol az uralkodó pártján állt, a Sas-toronyba záratta korábbi szövetségese, Ruggieri. Két fiával együtt az éhhalál várt itt rájuk, s Ugolinónak előbb végig kellett

A rómaiak kegyetlenül megbüntették a köztársaság árulóit. Ezen a XIX. századi képen a német művész a tarpeji sziklát ábrázolja.

KÍNZÓESZKÖZÖK

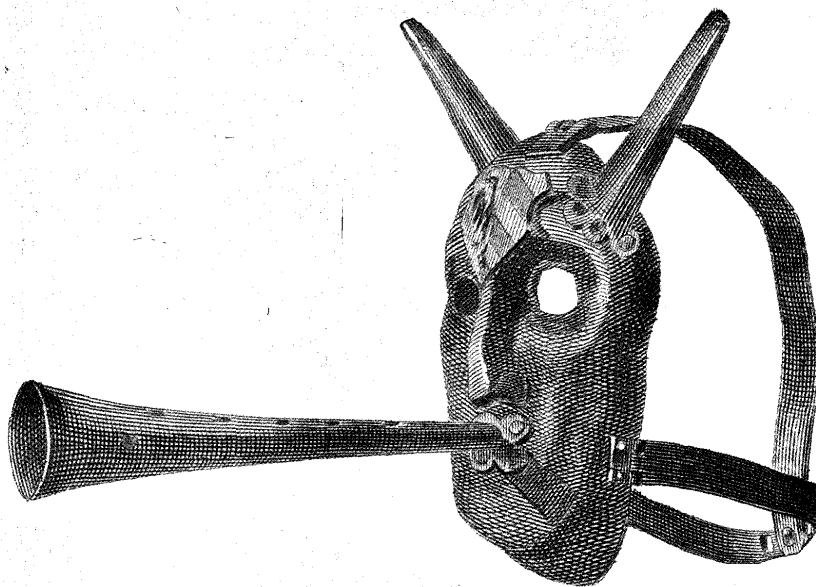
néznie gyermekei agóniáját. Ezután – szól a történet – végső kétségbeesésében saját gyerekei holttestét falta fel. De nem csupán a táplálék hiánya okozhat kínt, hanem a túl sok étel-ital is.

Brit Indiából származik az alábbi, XVIII. századra datálódó leírás, melyből megtudhatjuk, „Murshid Ali kán, ki 1718-ban Bengali vezére lett, hogyan etetett sózott marhahúst az esküszegő földbirtokosokkal, míg azok majd belepusztultak a hasmenésbe”. Johann Matthaus Meyfarta 1635-ben íródott beszámolója olyan, feltűnően hasonló módszert taglal, amit a kegyetlenebb eszközöktől viszolygó inkvizítorok legálisan alkalmazhattak:

A rab csak sózott ételt kap, és... italába páclevet kevernek; nem juthatnak tiszta borhoz, sörhöz vagy vízhez: örjítő lészen szomjúságuk... de erre a kegyetlen, örjítő, mardosó szomjúságra az inkvizítorok nem tekintenek kínzásként.

Kevésbé tápláló „étket” nyomtak le az áldozat torkán a kommunista Kínában, ahol az 1949-es „felszabadulás” után az ellenállókat összegyűjtötték és megkínózták. Az életben maradt korábbi rabok beszámolóí szerint ürüléket etettek velük; az egyik őr hátrahúzta az áldozat fejét, kipeckelte a száját, míg egy másik kanállal töltötte bele az ürüléket és/vagy vizeletet. Az új foglyoknak térdet kellett hajtaniuk az ún. „kassziavirág-váza” – a börtönszleng nyelvén a WC-ként használt kübli – előtt, és szalmaszálon keresztül felszívniuk a mocskot. „Jó íze van a kassziának?” – kérdezték. „Pompás” – így kellett válaszolni, különben addig ismételtette a kínzó a procedúrát, míg a kívánt választ nem kapta.

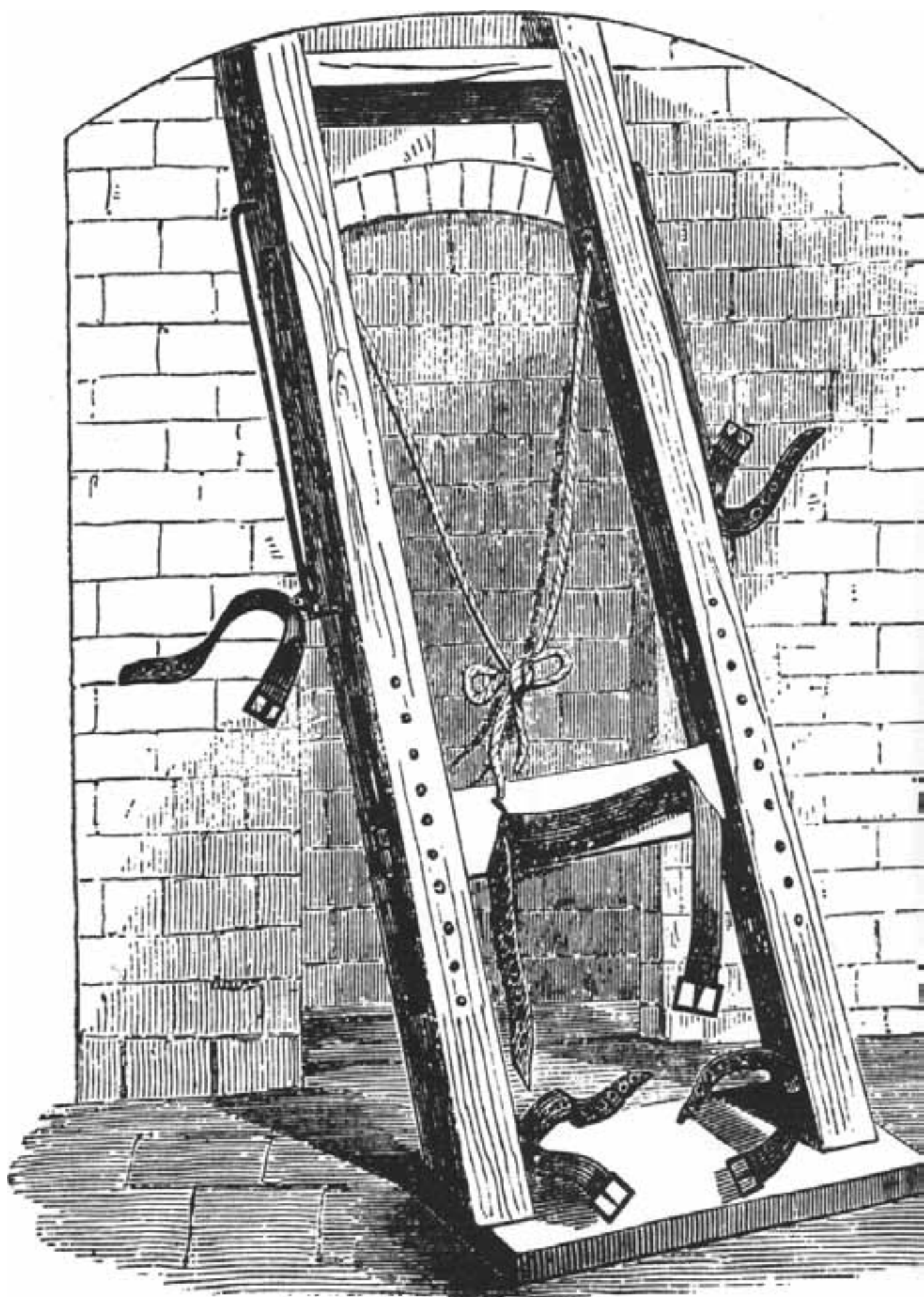
Nem kétséges, ostoba dolog a kassziavirág illatát az ürülékes csőbör bűzével összehasonlítani, de ez talán olyan perverzítésra is rámutat, amit azok a kommunista örök valószínűleg soha nem ismernének be. A következő fejezetekben láthatjuk, miként válik ez a perverzítés szexuális szadizmussá.

*Kegyetlen kínzás groteszk
kelléke ez a középkori
maszk, rajta hosszú
csővel, melyen keresztül
erőszakkal ételt-italt
nyomhattak le viselője
torkán.*

*Egy egzotikus kivégzést
módszer a nyugat-afrikai
Dühhöméből (a mai
Benin), amint arról
Coupin francia utazó
beszámol: egy apagyilkos
fejét és vállait zárják be
egy fa felső ágai közé,
miközben a teste szabadon
himbálózik.*

Ütlegetés

Az ütlegetés a kínzás legegyszerűbb formája, hiszen csak lábakra és öklökre van szükség. Iskolaudvarok zsarnokainak, goromba rendőröknek, vallatóknak és erőszakos férjeknek volt ez fegyvere az évszázadok során. Nem egyszerű ugyanakkor eldönteni: mikor nevezhetjük a verést „fenyítésnek” és mikor „kínzásnak”. Az iskolákban például a testi fenyítés intézménye manapság nem létezik, és büntettként kezelik a családokban elkövetett erőszak minden formáját is. Összehasonlításképpen: a XVIII. századi jogtudományi író az angol jogrendszer humanista diadalának nevezte a törvényt, mely megtiltotta, hogy a férjek egy hüvelykujjnál vastagabb rúddal „fenyítsék meg” feleségeiket. Noha a verés önmagában is elég kegyetlen, mégis számos módja alakult ki a történelem során. „Joao”, akit más feltételezett baloldali szimpatizánssal együtt fogtak el Santiagóban Pinochet tábornok államcsínye után és a Chile stadionba zártak, kétfajta ütlegetésről számol be, alig 24 óra leforgása alatt:

Ekkor nem a vallatósobákat, hanem a fürdőket használták. 10-15 fős csoportokat tereltek be. Puskatussal ütötték a fejüket, amíg... nos... amíg szó szerint péppé verték. Aztán katonákkal takarították fel. Noha azok felmostak, jól látszott az erőszak nyoma: vér a falakon, sőt néha apró húscsapatok, amik szétfröccsentek... az ütés nyomán.

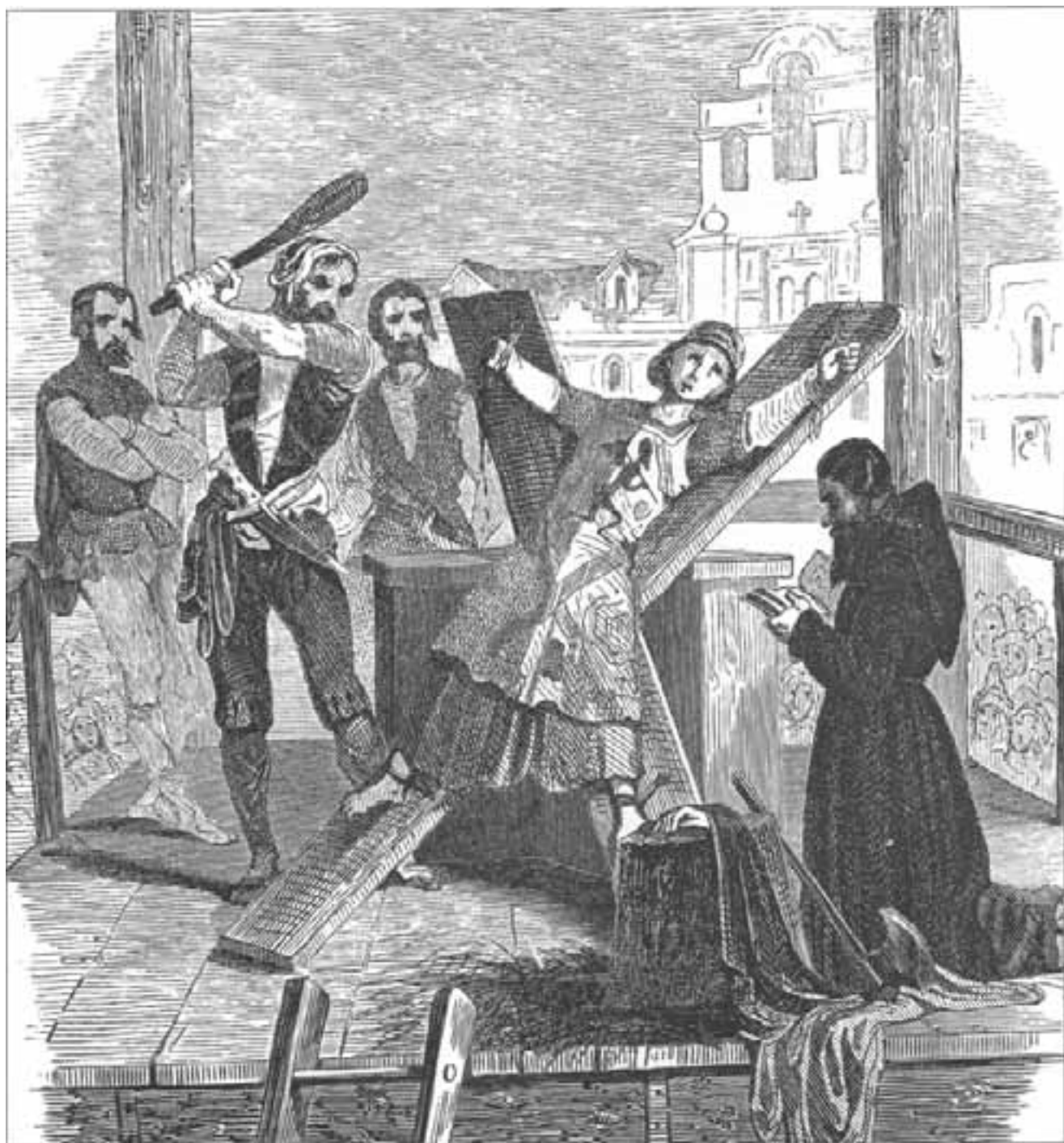
A chilei kínzók sokkal körmonfontabb módszereket is alkalmaztak, mint ahogyan azt „Joao” tapasztalhatta, amikor ő került sorra: „Olyan gumibottal vertek, aminek acélkábel volt a közepében, és nem hagy nyomot, de belső sérülést okoz.” A vágások és zúzódások komoly problémát jelentenek azok számára, akik verik áldozataikat, de a nyilvánosság, a sajtó vagy a nemzetközi megfigyelők előtt titokban kell tartani tetteiket. Különféle eszközökhöz folyamodnak, többek között homokkal, cementtel vagy fémmel töltött gumicsövet, vagy homokzsákokat használnak, mely nagy fájdalmat okoz, de nem hagy nyomot. (A középkori Európa agrártársadalmaitól kezdve a XX. század eleji Mexikóig előszeretettel alkalmazták a kiszáritott, ezért rugalmas, de kemény bikapéniszt.)

Egy másik, hasonlóan szörnyű fájdalmat okozó módszer az ún. *telefonó*, avagy telefon: egyszerűen rávágnak a gyanúsított fülére, aminek következtében megnő a légnyomás a hallójáratban, és beszakadhat a dobhártya. Ennek változata a Haitin alkalmazott „dupla ütés”, amikor egyszerre mindkét fülre rávágnak, illetve az ANC által Angolában használt módszer, mely során a foglyokkal felfúj attak az arcukat, mielőtt a fülükre csaptak volna: így nagyobb eséllyel szakadt át a dobhártya. A „harang” nevezetű kínzás során fémhordót vagy dobozt húznak az áldozat fejére, s azt kongatják folyamatosan: a vibráció és a hang szörnyű kínokat okoz.

Mivel az emberi jogok nemzetközi konvencióit elfogadta, Izrael államvédelmi erői csak „kisebb nyomást” alkalmazhatnak a kihallgatások során – olyat, mely nem hagy látható nyomot. Az „Orvosok az Emberi Jogokért” (*Physicians for Human Rights, PHR*) szervezet egy 1995-ös jelentése részletesen leír egy ilyen esetet:

Két izraeli patológus és egy PHR-szakértő úgy találta, hogy egy palesztin fogoly „erőszakos, természetellenes halált halt”, nem sokkal azután, hogy a biztonsági erők az év elején letartóztatták... [Abdeld El Zasmel] Harizat hebroni programozót az április 22-én történt összecsapásokban való részvétel vádjával tartóztatták le. A kihallgatás során a nyomozók többször meg-

Az ütlegetést lehet előre el nem tervezett, ad hoc módon végrehajtani, illetve hivatalos rítus szerint. Ez utóbbi volt a helyzet a londoni Wandsworth börtönben, ahol ezt a különleges szégyenfát használták a XIX. században.

Az ütlegetés gyakran más kínzások velejárója: mi más volt a keréketörés, mint halált okozó verés? Ez a XIX. századi metszet, mely az inkvizíció egyik kivégzését ábrázolja, rámutat arra, milyen nehéz eldönteni, hol végződik az egyik tortúra és hol kezdődik a másik.

ragadták ingénél fogva, és erősen megrázták. Később a vállánál fogva ismét megrázták. A le-tartóztatása előtt még egészséges Harizatot eszméletlen, kómás állapotban szállították a Had-dassah Kórházba, és 24 órával később megállapították nála az agyhalál beálltát.

A boncolást végző skót orvos, Derrick Pounder megállapította, hogy Harizaton nincse-nek ütésre vagy rúgásra utaló külsérelmi nyomok. De – jelentette ki – az agyban kelet-kezett vérömlenyek, melyek végeredményben a férfi halálát okozták, illetve a zúzódás a mellkasán az ún. „összerázott bébi” szindrómához hasonló halálra utal. A jelentés így folytatódik:

A szabadon engedett őrizetesei vallomását alapul véve látható, hogy az Állambiztonsági

Szolgálat [General Security Service, GSS] vallatói nem alkalmaznak közvetlen erőszakot, ütést vagy rúgást, hanem a gallérjánál vagy vállánál fogva erősen megrázzák a foglyot... Volt rabok elmondják: olyan erővel és hosszan rázták meg őket, hogy eszméletüket veszítették, vagy még napokkal később is fájlalták a nyakukat.

A test megnyújtása már önmagában is gyötrő fájdalommal jár; ezt a kint lehet tovább növelni, ha botokkal, kábeldarabokkal, vagy esetleg vasrudakkal verik a védtelen áldozatot. Előszeretettel használják a közel-keleti országokban, például Törökországban és Szaúd-Arábiában, e módszer egyik változatát: forgó mennyezeti ventilátorra lógatják fel a foglyot, gyakran fejfelé – a technika neve: „helikopter”. Ebben a helyzetben

A Kelet és a Nyugat embertelensége találkozik ezen az orosz-kínai határvidéket ábrázoló képen, ahogyan azt egy francia utazó megörökítette 1908-ban: egy tolvajt vernek vasrúddal félholtra, mert ellopott néhány halat.

az áldozat képtelen kezeit felemelve kivédeni a záporozó ütések. Az indiai *manja* során a rabot a földre fektetik, egy közönséges ágykeretre, esetleg függőlegesen egy rádiátorhoz vagy egy e célra készült fakerethez kötik:

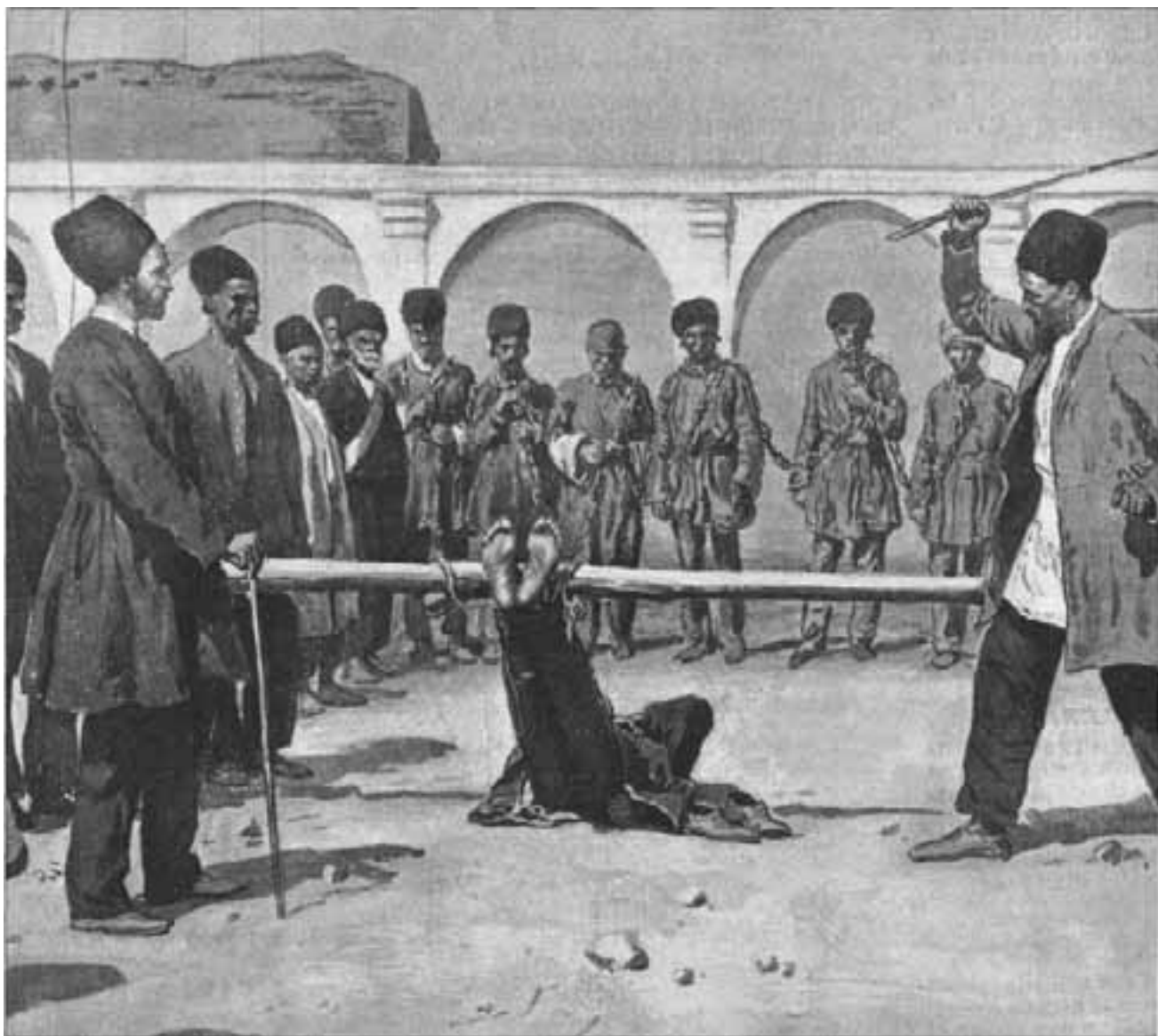
Fakeresztre kötözték kezeimnél és lábaimnál fogva – mondta egy chilei megkínzott. – Nehéz elmagyarázni... testem keresztet formázott, de a lábaimat annyira szétfeszítették, mintha spargát akartak volna velem csináltatni. Egész testemet ütötték, különösen a nemi szervemet.

Sok országban alkalmazzák a *la barra*, avagy „a rúd” névre keresztelt módszert; a spanyolok *el pollónak* („csirke”), a portugálok *o pau de aramnak* („kakasülő”) hívják. A vétkes csuklóit behajlított térdei köré kötik, karót nyomnak a térdei közé, és felakasztják. Irtózatos a fájdalom; a lábak vérellátása és ideg- összeköttetése megszűnik, s az áldozat teste kiváltképpen sebezhetővé válik az ütlegetésre, elsősorban a *bastinado*-ra.

Földön kinyújtóztatva, talpait az ég felé fordítva szenved el a bastinadót ez a perzsa fogoly ezen az 1896-ból származó metszeten. A bastinado ekkor még hivatalos büntetés volt.

Bastinado

Az ún. *bastinado*, avagy *falaka* közben a fogoly összekötözött, meztelen talpait verik. Vastag bunkótól kezdve vékony pálcáig bármit használhatnak: a kín elviselhetetlen.

Noha a testnek csak egy bizonyos részét ütik, a fájdalom gyorsan végighullámszik az áldozaton, egészen a fejéig. Fokozódik a gyötrelem, ha az ütlegeles után arra készítetik a rabot, hogy durva, egyenetlen talajon járjon, és esetleg teherként a legnehezebb fegyőrt ültetik a nyakába. Ha a kínzás igazi „mestere” alkalmazza a *bastinado*-t, a talpra mért finom, ritmikus ütések is percekig tartó őrlő fájdalmat okoznak az áldozatnak.

Évszázadokon át hivatalos büntetési forma volt ez Perzsiában (a mai Irán) és Törökországban, sőt a vallatósobák zárt ajtaja mögött még ma is alkalmazzák. Kínai kínvallatókról beszélnek, hogy babszemeken gyakoroltak (anélkül kellett megütniük, hogy az érzékeny bőr felrepedt volna): így fejlesztették képességeiket, hogyan okozzanak minél nagyobb fájdalmat a „szelíd” fenyítés közben. Szintén a *bastinado* során alkalmazott bambusznádat használták a hagyományos vesszőzés, a combok és a fenék verésére; a büntetésnek ez a módja a Távol-Keleten még nagyon sok ország törvénykönyvében megtalálható. Sir Henry Norman történész a XIX. század végén Kínában tett látogatása közben szemtanúja volt, miféle kínokat okozhat az egyszerű vesszőzés:

Néhány perces ritmikus kopp-kopp, kopp-kopp után a fogoly ajkát mélyről jövő, fájdalmas nyögés hagyta el. Odamentem, hogy megnézzem, s míg a büntetés elején önszántából, nyugodtan feküdt ott, most egy tucat embernek kellett lefognia.

A pengeéles szélű, hasított bambuszrudak az eleven húsig leszaggathatták a bőrt. A gyakorlott kínvallató apró darabonként téphette le a húst áldozatáról. Egy pálmafajta, a spanyolnád vesszőit alkalmazzák bambusz helyett a Fülöp-szigeteken. A növény erős, rugalmas törzse vesszőzésre ideális.

Jóval kegyetlenebb módja a büntetésnek, ha vessző helyett péklapátot vagy mángorlót – amivel mosás közben a nedves ruhát ütötték – használnak. Ez utóbbival nagyon sok asszonyt vertek meg a XIX. századi Franciaország vallási villongásai során. Akkor, mikor a katolikusok protestáns szomszédaikat üldözték, M. Durand, katolikus ügyvéd így írt az általa látott verésekről:

Bourgade kisváros orgyilkosai mángorlóikba éles szeggel liliomot formáznak. Láttam, amint asszonyok szoknyáját felhajtva keményen rávernek a vérző testre mángorlóikkal, amit oly névvel illetnek, melyet tollam képtelen leírni. A szenvedők sikolya, a vérfolyam, a méltatlankodás félelemtől elnyomott moraja: semmi meg nem állítja őket. Az orvosok, akik a halottaknál segédkeznek, sebeikre pillantva tudják, ki a gyilkos, és tisztában vannak a kinnal is, amit áldozataiknak el kellett viselniük. Ez a beszámoló, bármily rettenetes, az utolsó szóig igaz.

Az ostor csapása

Donato Lama filippínó munkás 1999-ben tette az alábbi vallomást az *Amnesty International* képviselői előtt, miután a szaúd-arábiai Rijádban két évet ült titkos keresztény istentiszteleten való részvételért:

Kivittek a helyre, ahol a korbácsolást végezték. Odakötöztek egy oszlophoz: megbilincseltek, lábaimra béklyót tettek... a korbács 1,5 m hosszú volt... nehéz ólomfejjel a végén. Rettenetes volt. Az ütések a combomra és a hátamra hullottak. Mikor az ostor a lábamat érte, elestem volna, de az őr felemelt és tovább korbácsolt. Rettenetes volt. Csodálkoztam, hogy a 70 csapás után még mindig életben vagyok. Kb. 15 percig tartott... a hátam vérzett. Sírtam.

Áldozatok hosszú sora kapott hasonló büntetést az elmúlt három-négyezer évben. Az ököl, majd bot után a korbács volt az ütlegeles hátborzongató tudományának első jelentős vívmánya.

A kancsuka csapásai alatt kétsége sem lehet ennek a fogolynak, kinek kezében van a hatalom az önkényuralmi orosz birodalomban. Ez a kép 1901-ből való, amikor az elégedetlenkedők hangja egyre hangosabb lett.

A rómaiak olyan hévvel ütötték rabszolgáikat, hogy – Horatius szerint – a hóhér néha összeesett a kimerültségtől, még mielőtt a korbácsolással végzett volna. Kisebb bűnök esetén vékony pálcát használtak – bizonyos szempontból könnyű büntetés –, mely ismerős brit iskoláskorú gyerekek generációi számára éppúgy, mint a kanadai börtönök rabjainak, akiket így fenytettek, míg 1972-ben be nem tiltották.

Nagyobb fájdalmat okozott a *scutica*: ostorszíját kemény pergamenbőrből készítették. Igazán súlyos vétkekért a rettenetes *flagellumot* használták, melynek vastag marhabőr szíjára csontokat, fémgolyókat, horgokat vagy tüskéket erősítettek. Gyakran haltak meg rabszolgák a *flagellum* csapásai alatt, amit a gladiátorok fegyverként is használtak

az arénákban. Miután megjelent az egyszerű marhabőr ostor, elmondhatjuk, hogy a korbács lényeges típusai már az ókori Római Birodalomban kialakultak. A fémvégű „kilencfarkú macska”, a nyers nyírfavessző, az orosz kancsuka, a jamaicai ostor, a dél-afrikai búrok által használt egyszerű *sjambok*: mindazok a fenyítőeszközök, melyeket előszeretettel használtak az újkori Európában és a gyarmatokon, az ókori római korbácon alapultak.

Nyilvános megvesszőzés

A korbácsolás, mint látványosság eredete az ókori Rómában keresendő. Súlyos vádak elkövetőit korbácsolták meg az utcákon, amint azok a vesztőhely felé vonultak. A nyilvános „megruházás” már jól bevett hagyománynak számított, amikor 1530-ban megszületett VIII. Henrik „Korbács törvénye” (*Whipping Act*). Hivatalosan „Csavargók elleni törvény”-nek hívták, és kimondta, hogy a „vándor koldusok vitessenek egy közeli mezővárosba... ahol is meztelenül köttessenek taliga mögé, és korbáccsal veressék [végig a város utcáin]... míg véres nem lesz a fejétől lábáig”.

Ezt a törvényt Henrik lánya, I. Erzsébet módosította, a következők szerint: az áldozatot ezután csupán „deréktől fölfelé” vetkőztessék le.

Ugyanezt a büntetést más vétkekért is kiróhattak, mint arra egy 1231-ből származó salisburyi feljegyzés utal:

A hamisan tanúskodó Titus Oatest korbácsolják végig a Newgate börtöntől a tyburni vesztőhelyig 1685-ben. Habár koholt „bizonyítéka” nyomán számos embert akasztottak fel, megúszta a bitó/át, és tiszteletreméltó úrként halt meg.

Thomas de Colne, a katedrális egyik kóristája, egy színész feleségével töltötte az éjszakát a házában. A főesperes kikérdezte az asszonyt, aki beismerte: már több mint egy éve szerelmi viszonya van Thomasszal, és gyakran találkoztak a székesegyháznál éjjel és nappal, amikor csak a férfi kívánta... az asszonyt ezért megvesszőzték a székesegyház udvarán és végig a városban.

Bár mint ahogyan az a középkorban általános volt, a nyilvános megszégyenítés fontos részét képezte a büntetésnek, a korbácsolás önmagában is hihetetlen fájdalmat okozott. Az első kvéker lelkészek például gyakran kerültek összeütközésbe a „Korbácsoló-vénnyel”. Angliában az utcán való végigvesszőzés hagyományát fokozatosan a forgalmas piactereken álló szégyenfáknál történő megkorbácsolás vette át. 1653-ban így módon büntettek meg két kvéker prédikátornőt: Mary Fishert és Elizabeth Williamst mint „kurvákat” vesszőzték meg a cambridge-i piactéri keresztnél. Az angol hagyományokat az amerikai kolóniákon – elsősorban Új-Angliában – még 1657-ben is követték:

Mary Tomkins és Alice Ambrose kegyetlen módon megvesszőztetésre ítéltettek, 11 városban, mindegyikben 10 ütés mérendő meztelen hátukra, összesen 110. És egy nagyon hideg napon lemeztelenítették őket, és három városban korbácsolták őket végig... de a salisburyi Walter Barefoot kezeskedett értük, és elengedte őket.

Skóciában – ugyanúgy, mint Angliában – a korbácsolás részét képezte a városi mindennapoknak. 1629-ben Banffban például Isobel Mitchellt „ítélték arra, hogy lemeztelenítsék és üzessék ki a városból”, mert lopott. Habár idővel a megvesszőzés kizárólag a csavargók büntetése lett, nagyon sok olyan asszonyra is kirótták, akiknek „vándorlásaik” szexuális természetűek voltak. 1640-ben Aberdeenben Margaret Warrackot például a szégyenfánál korbácsolták meg, hogy nyilvánosan beismertessék vele „paráznságát”.

A rabszolgahajcsár korbácsa

Az Újvilág rabszolgáinak élete egy történész szavaival élve „hosszú kínszenvedés” volt. Akiket nem szülőföldjükől raboltak el és zsúfoltak be bűzös hajófenekbe, azok rabság bélyegével jöttek világra. Szó szerint az ültetvényesek tulajdonai voltak, sokszor még családjuktól is elszakították őket: házaspárok, gyermekes családok – semmit nem jelentett uraik szemében. Tetszés szerint adták-vették őket, egy apró hibáért kegyetlen büntetés várt rájuk, s miközben dolgoztak, úgy verték őket, mint a csökönyös állatokat.

Rettenetes formája volt a büntetésnek a korbácsolás, de a rabszolgák számára olyannyira mindennapinak számított, hogy csak a legextrémebb eseteket jegyezték fel. Például azét a jamaicai szakácsnőt, akit 1829-ben gazdája, G. W. Bridges tiszteletes személyesen korbácsolt meg, míg teste „eleven hús és merő vér” nem lett. Bűne az volt, hogy Bridges utasítására levágott egy pulykát egy vacsoravendég számára, aki végül nem jött el. Bridges tiszteletest bíróság elé állították, de a szemtanúk vallomása és az asszony állapota ellenére felmentették. Az esetből jól látható, hogy a korbácsolásra szexuális sadizmus éppúgy sarkallhat, mint fegyelmi problémák. Máskor viszont „egyszerű” zsarnokoskodás a magyarázat.

Egy alsóházi bizottság előtt 1814-ben beszámoltak arról, hogy egy bizonyos Mr. Huggins hogyan méretett ki nyilvánosan „21 rabszolgájára, férfiakra és nőkre egyaránt összesen több mint 3000 korbácsütést” a jamaicai Nevis piacterén. Az egyik nőre 291 ostorcsapást mértek, egy férfira pedig nem kevesebb mint 365-öt. A rabszolgákat gyakran – a tengerésszlenggel élve – „kinyújtóztatták”: kezüknél-lábuknál összekötötték őket, és csigasoron futó kötelek segítségével feszítették meg. Erre a büntetésre, ami ál-

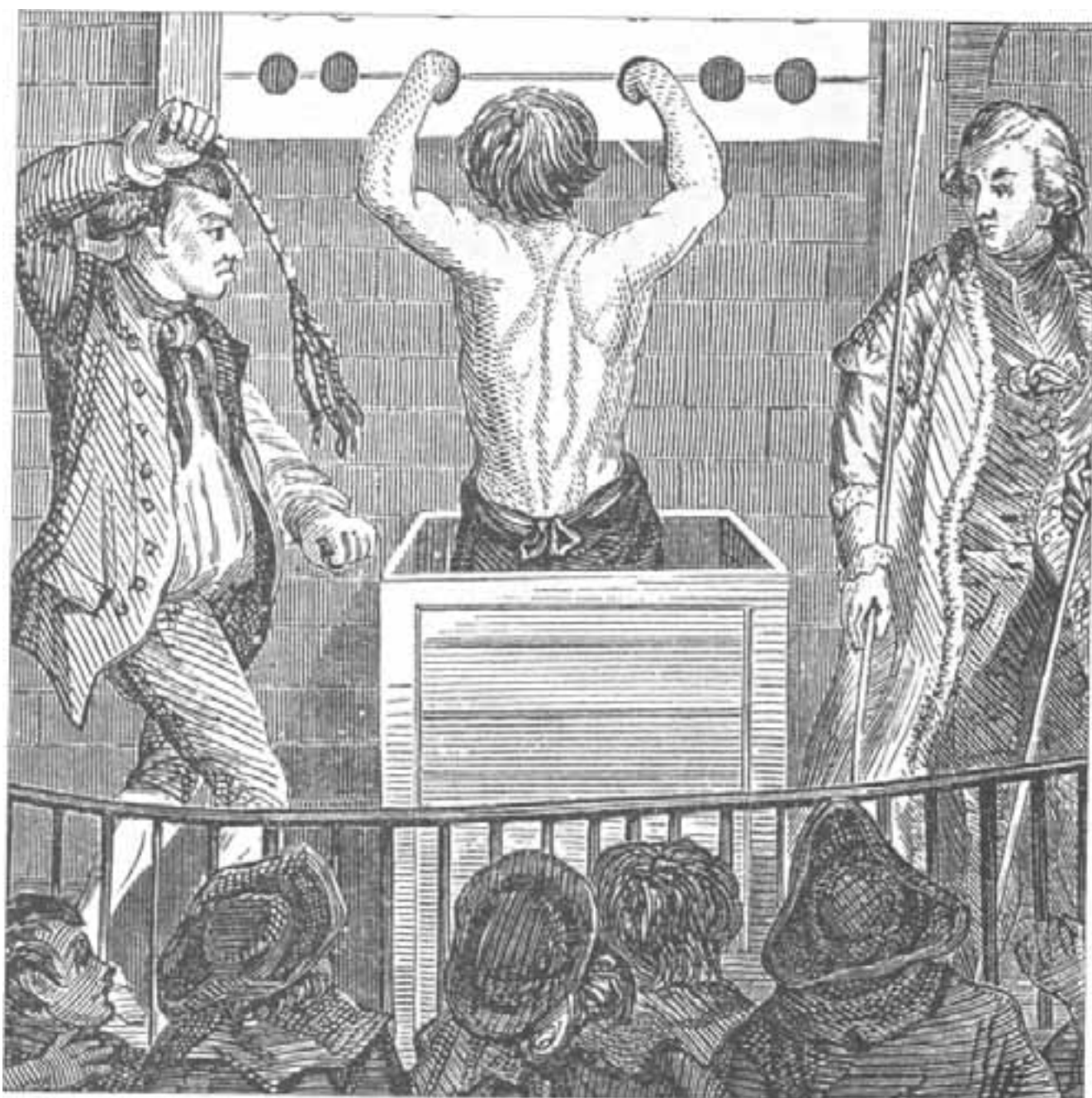
talában a megvesszőzést követte, azért van szükség, érveltek, mert „kellően kivézteti a sebeket”.

A korbácsolás eszköze mindenhol más és más volt. Egy szemtanú az egyik nyugat-afrikai kikötőben azt látta, hogy lamantinból – foka bőréből – készült ostorral verik az újonnan elfogott rabszolgákat; az efféle eszközök azonban mindennapnak számítottak. Az Újvilág ültetvényein minden nap használt ostorszíjat Austin Steward, egykori déli rabszolga a következőképpen írja le:

Az intéző állandóan kilenc láb [2,8 m] hosszú, egészen a végéig öt hüvelyk [10-12 cm] kerületű, cserzett tehénbőrből készült, ólommal kivert korbáccsal járkált. Rettenetes kízóeszköz volt ez, embertelen intéző kezében félelmetes. A bika vagy a ló bőrét is át lehetett vele szakítani. Nem volt hát ritka összekaszabolt hátú szerencsétlen rabszolgákat látni.

Egy másik szökött rabszolga, Moses Grandy így emlékszik vissza egykori gazdájára:

Elrettentő példa: egy bűnöst korbácsolnak meg nyilvánosan a londoni bíróság udvarán 1745 körül.

MacPherson időnként a rabszolgák ingét ráhúzta a fejükre, hogy ne lássa az arcukat, mikor le-sújt. Néha fokozta a kínt: kiabálni kezdett, mindjárt újra lecsap, amit aztán vagy megtett, vagy nem. Láttam, hogy saját kezüleg addig korbácsolja a rabszolgákat, míg zsigereik ki nem tü-remkednek; láttam, hogy holtan viszik el ezeket az embereket. Soha, semmilyen formában nem vonták ezért őt felelősségre.

Ennél kegyetlenebb volt azonban, amikor a fehér urak saját fekete társaikkal korbácsol-tatták meg engedetlen rabszolgáikat. Francis Fedric, virginiai rabszolga, akinek sikerült Északra szöknie, majd Angliába menekülnie, jól emlékszik, az intéző hogyan korbá-csoltatta meg apjával annak anyját:

*Katona készül
vesszőfutásra bajtársai
sorfala előtt ezen az 1534-
ben készült metszeten.*

A nagyanyámat, akinek bűne az volt, hogy áhítaton vett részt, saját fiával korbácsolatták meg. Barackfához kötözték és lemeztelenítették a hátát. Gyermekének nyers marhabőr korbácsot

adtak ezután kezébe, és 40-szer csapatták meg. Nagyanyám gazdája végig ott állt, és átkozódva fenyegetőzött, mit tesz, ha apám nem engedelmeskedik.

A fekete amerikaiak sajnos szabadságuk kivívása után sem szabadultak meg az ostortól. A jenkik lakta Bostonban egészen 1851-ig 39 korbácsütéssel büntethették a feketéket, akik sötétedés után az utcára merészkedtek.

Fenyítés a hadseregben

Katonaként szolgálni a nagyobb hatalmak hadseregében az elmúlt évszázadokban rabszolgasággal ért fel, és nem csupán a fegyelmi vétségekért járó büntetések miatt. A világ minden táján még manapság is alkalmazott beavatási rituálék változatlanul a férfiaság ethoszának – néha talán durva – formái. Régen a büntetés hivatalos módja alig volt több a verésnél. Gyakran ütötték és rugdosták a vétkeket, akiknek vesszőfutására bajtársaik sorfala között került sor. A tangeri brit helyőrség feljegyzései között szerepel az alábbi 1665. május 17-re datálódó ítélet, mi szerint egy katona:

A seregszemle idején meztelen felsőtesttel fusson ezredének sorfala előtt. Minden ember kezében pálca legyen, amivel a fogoly hátát, mellkasát, karját, vagy amit éppen a husáng elér, megüthessék, ahogyan az előttük elfut.

Az 1689-es „Lázadótörvény”-t (*Mutiny Act*) követően a „kilencfarkú macska” két évszázadra a brit katonák mindennapi életének részévé vált. E korbács bőrszíjait először összecsomózták, de később acélszögekkel vagy kampókkal verték ki. Mint mindig, a nyilvános megszégyenítés a büntetés szerves részét képezte. A vétkest ezredének tagjai előtt csapatták meg, közben pergett a dob, ami félig-meddig az áldozat zokogását is elnyomta. 1000 korbácsütés volt a maximálisan kiszabható penzum, de általában 500 és 800 csapást mértek ki. Egyáltalán nem volt ritka, hogy ilyen ütlegelés után a katonák meghaltak. Ha a fogoly elájult, a verést félbeszakították, de néhány nappal később, amint talpra állt, ott folytatták, ahol abbahagyták. A szigorú büntetések így nemegyszer több, például 200 csapásból álló „menetre” tördelődtek, és napokig elhúzódtak. „Humánus” eljárásnak tartották ezt, de a gyakorlatban a fizikai kint csak tovább növelte a várakozás gyötrelme.

A várakozás, miszerint a függetlenségét frissen kivívott Amerikai Egyesült Államok demokratikus eszménye relatíve humánus bánásmódban részesíti katonáit (legalábbis a szabad, fehér embereket) megerősítésre talál *Jacob Turner parancs könyvében* (*Orderly Book of Jacob Turner*). Jacob Turner 1777 és 1778 között tevékenykedett Washington hadseregében, mint katonai bíró, s noha nem egy általa kiszabott büntetés mai mércével rémisztőnek tűnik, legalább figyelembe vette az enyhítő körülményeket:

A német ezredben szolgáló Herman Wineocockot az a vád érte, hogy elhagyta őrhelyét, engedély nélkül ment eltávozásra és nem vette magához fegyvereit és egyenruháját. A bíróság a bizonyítékokat alapos megfontolás tárgyává tette, és kijelenti, a fogoly minden ellene felhozott vádpontban bűnös, kivéve a lázadás tettét. A bíróság ezennel 39 korbácsütésre ítéli a vádlottat... Solomon Grant, a 14. virginiai ezred katonája bűnösnek találtatott, amiért őrhelyén elaludt, és ezért a bíróság 25 korbácsütésre ítéli. Tekintettel azonban arra, hogy fegyelmezett, jól képzett katona, és hogy feltételezhetően beteg volt, amikor őrséget állt, a főparancsnok elengedi a büntetést.

Korbácsolás a flottánál

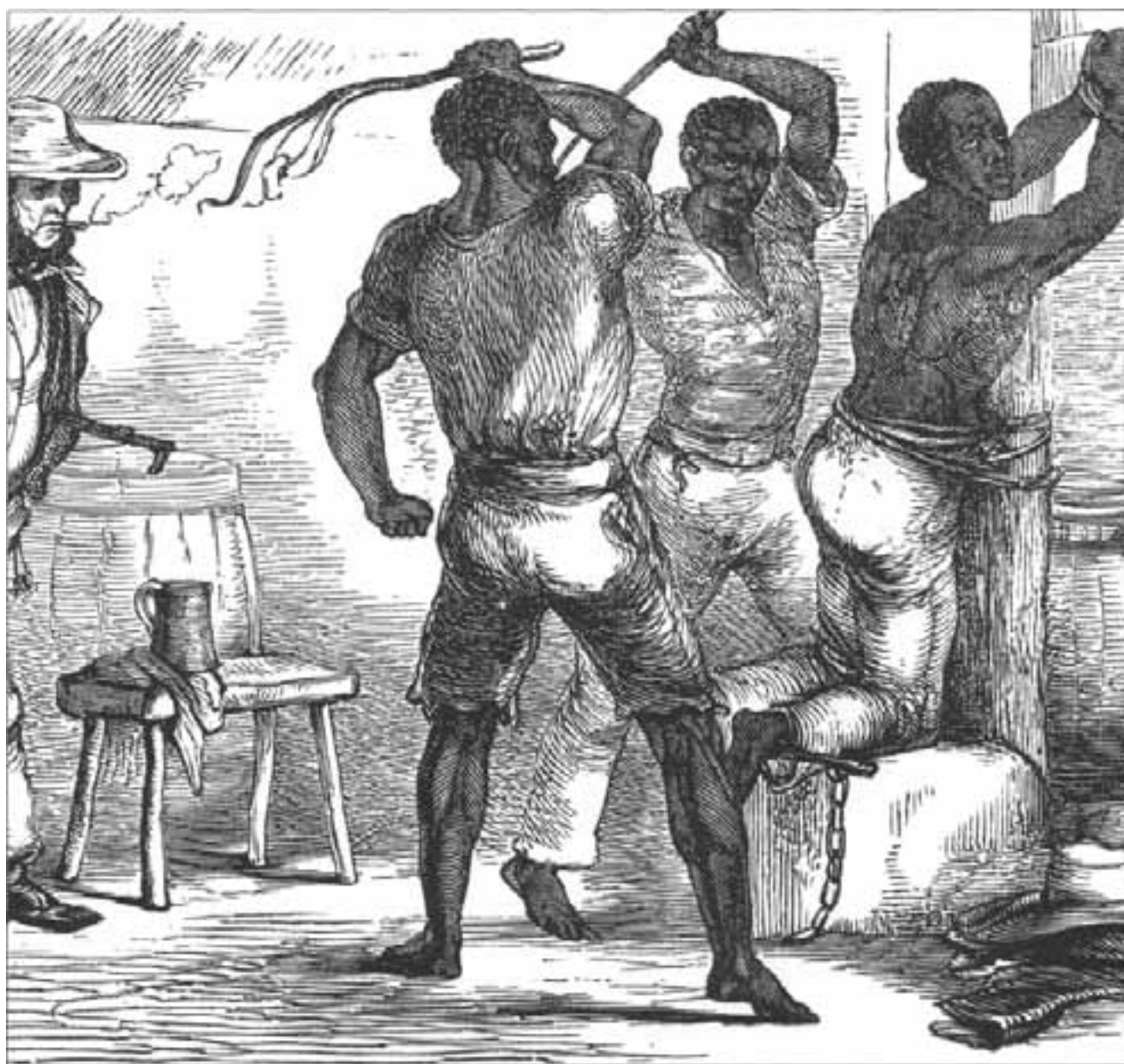
A tengeren, szól az érvelés, mindennél fontosabb a fegyelem, ez indokolja a drákói szí-

gort. A matrózokat, akik parancsra nem ugrottak azonnal, vagy lassan teljesítették azt, a fedélzetmester gyakran nádpálcával vagy bottal „ösztökelte”. Súlyosabb bűnökért korbácsolás járt. A Hugh Pigot kapitány parancsnoksága alatt álló HMS *Hermione* fedélzetén „naponta tucat ember” megkorbácsolása „nem volt szokatlan”.

A Királyi Haditengerészetnél használt „macska” nem bőrből készült, hanem rojtos végű kötélből, melynek minden egyes szálának végére görcsöt kötöttek vagy befonták. Ennél kegyetlenebb eszközt is használtak: vastag kötél végére finom zsinórból öt „farkat” erősítettek – ezzel a szerszámmal hüvelyknyi vastag falapot is megrepeszthettek. A korbácsolásra a hajó egész legénysége összegyűlt, a tisztek egyenruhájukban feszítettek, a matrózok felsorakoztak. A vétkest felállított járőrásra kötözték, a kapitány felolvasta a törvénycikkelyt, amit az áldozat megszegett, majd a fedélzetmester végrehajtotta a büntetést. Kisebb bűnökért 12 korbácsütés járt, de ennél gyakran többet osztottak ki; a két fedélzetmester ilyenkor egymást 12 ütésenként váltva mérte ki a penzumot.

A hajóskapitányoknak elméletileg az Admirális haditörvényszéke elé kellett citálniuk a legsúlyosabb bűnök elkövetőit, úgyhogy saját szakállukra legfeljebb néhány korbácsütést adhattak, de mégis nagyon kevés matróz merészelt panaszt emelni. Talán

*Semmi nem törte meg
jobban a rabszolgákat,
mint az, amikor egymás
megbüntetésére
kényszerítették őket.*

hogy az ilyen fellebbezéseket megelőzze, a haditengerészet hadbírósa hírhedten szigorú büntetéseket osztott ki. Összességében a tengerész jobban járt, ha elviselte a kapitány által kiszabott büntetést, legyen az mégoly szigorú. A „körbekerbácsolás” hagyományát a legsúlyosabb vétek elkövetőinek tartották fent. Az áldozatot ilyenkor tetőtől talpig végigkerbácsolták a kikötőben álló összes hadihajó fedélzetén. Miután az egyik hajón kiszabták a büntetést, egy kis csónakon vitték át a következőre és így tovább, míg mindenki szemtanúja nem volt fájdalmának és megaláztatásának. Az ilyen rafinált büntetés, még ha jogosnak tüntetik is fel, tulajdonképpen embertelen kínzás.

Felnégyelés, karóba húzás

A hóhér lassan közeledett a lobogó fáklyafénynél, kezében csörömpölt a pengékkel teli kosár. A rab megmerevedett előtte, szája néma sikoltásra nyílt. A hóhér letette maga mellé a kis kosarat, s miután egy pillantással felmérte áldozatát, lenyúlt, és találmra kiválasztott egy pengét. A fanyélbe vésett piktogram mutatta, a rab mely testrészét vághatja át vele: az orrporcot. Villant a fém és belevágott a húsba. A fogoly végre megtálla a hangját: vérfagyasztó üvöltésén kívül más nem is hallatszott. Kínzója mintha meg sem hallotta volna sikolyait: közönyösen dolgozott, belehasítva a fülbe, a mellbimbóba, az egyik karba. Egyre csak szabdalta az élő, lélegző embert, mintha az egy darab fa volna...

Lassú halál

Bár a képzelet szüleménye, a fenti jelenet iszonyatos képet fest a kínai *lingcsi*, azaz „lassú halál” borzalmairól. Mint ahogyan azonban az a legtöbb hírhedt keleti kínzó-módszer esetében lenni szokott, szinte bizonyos, hogy a nyugati mendemondák alaposan eltúlozták a *lingcsi* valódi mibenlétét. A módszer során, ami a köztudatban „ezervágás-halál” (néhány változat szerint tízezer) néven élt, valójában – állítják a szakértők – aligha ejtettek három vágásnál többet. Sir Henry Norman, XIX. századi történész (az 1895-ben megjeleníti *Távol-Kelet népei és politikáik; The People and Politics of the Far East*) szerint a „lassú halál” léte történelmileg alátámasztott tény. Ugyanakkor kijelentette, a vágások inkább ésszerű, semmint véletlen sorrendben követték egymást: először a test húsosabb részeibe (mellek, combok) hasítottak bele, és ezután következtek az ujjak, a végtagok és az ízületek.

Sir Ernest Alabaster keleti jogtudós amellet érvelt, hogy a *lingcsi* elsődleges célja nem fizikai fájdalom okozása volt. Szörnyű büntetés, ismerte el, de inkább vallási és pszichikai alapjai miatt:

E büntetés célja... nem a fizikai fájdalom, hanem hogy tönkretegyék a vétkes jelenét és jövőjét. Többé nem létezik, mint ember vagy felismerhető lélek. Mivel a léleknek, hogy megjelenjék, meg kell őriznie testi-anyagi formáját, a bűnös már csak apró cafatok alakjában jelenhet meg. Egyáltalán nem lassú halálról van szó: néhány másodperc az egész, a kegyelemdőfést általában már a harmadik vágással megadják. Nem kétséges azonban, hogy nagyon rémisztő: a hit, miszerint a lélek apró darabokban létezik majd a túlvilágon, igen megkeseríti a szerencsétlen áldozat utolsó pillanatait.

Szűrés és megcsonkítás

Suetonius szerint Caligula római császár a kínai „ezervágás-halálhoz” hasonló módszerekkel végeztette ki foglyait. Caligula meg volt róla győződve, hogy ha apró szűrésok ezrei érik áldozatai testét, azok „érzik, amikor az élet kiszáll belőlük”. Egy másik, általa alkalmazott büntetési forma mintha a zsidó-keresztény hagyományokat követte volna: levágatta a tolvaj kezét és bűnének bizonyítékaként a nyaka köré köttette.

Spanyol konkviztádorok terjesztik a „civilizációt” és a kereszténység igéjét az Újvilágban, ahogyan azt Bartolommé de las Casas barát megörökítette ékesszóló és szenvedélyes (bár nem túl tényszerű) művében, az Indiánok elpusztításának rövid történetében (1552).

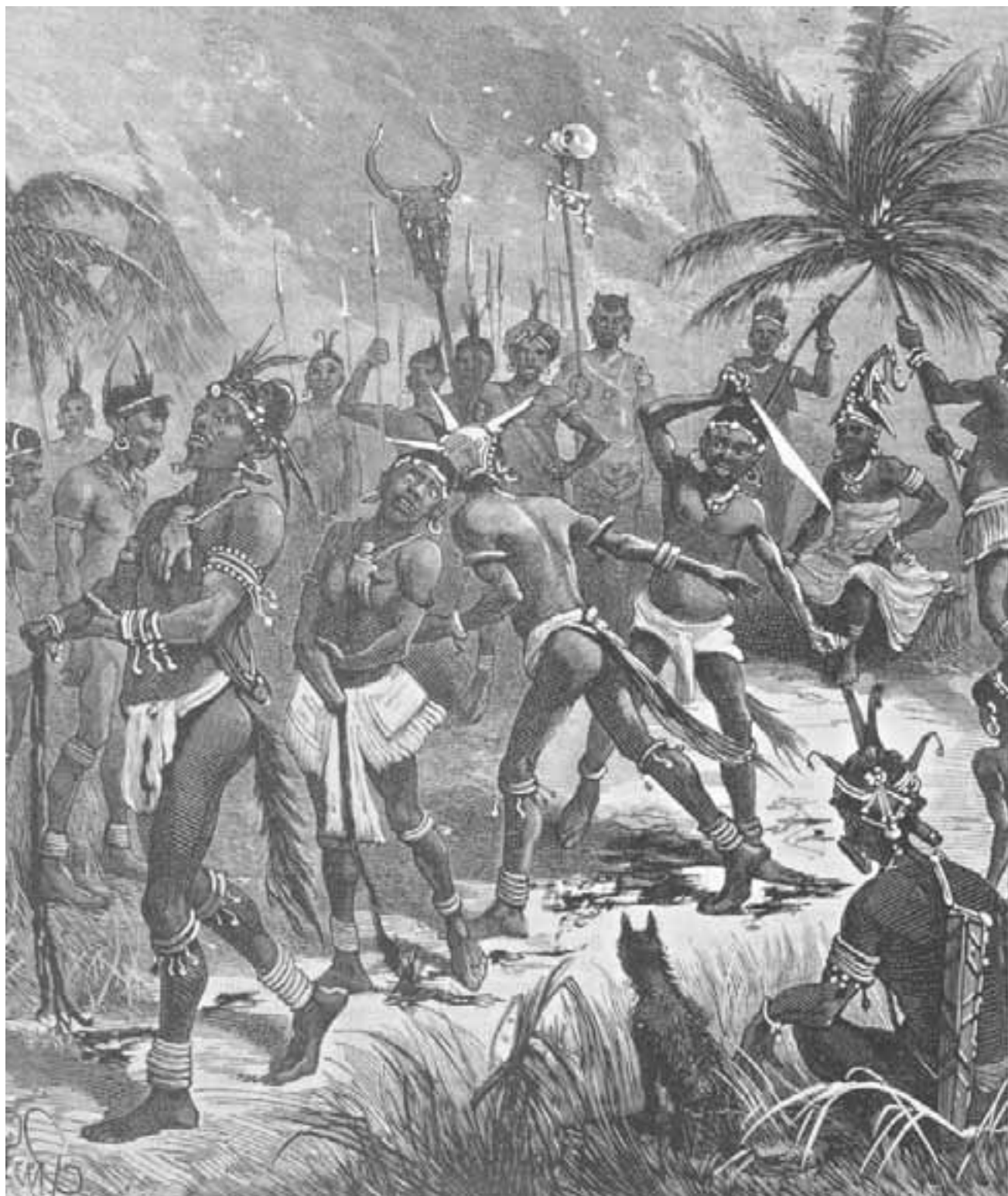

A Kelet kegyetlensége, ahogyan azt egy XVII. századi német művész elképzelte: a kínvallatók élve nyúznak meg egy asszonyt. A háttérben egy harmadik hóhér egy korábbi trófeát mutogat.

„Hogyha a te kezéd avagy a te lábad bűnbe vitt tégedet, vágasd le: jobb lésszen, ha megnyomorítva ítéltetel, semmint két bűnös kézzel és lábbal vetteted a tisztítótűzbe.” A Máté evangéliumának 18. fejezetében, a 8. versben olvasható híres idézettel, mely arra utal: csonkítással meg lehet tisztulni a bűnöktől, mintha az Ótestamentum „szemet szemért, fogat fogért” törvénye kelne életre. Bár e koncepció szó szerinti alkalmazása távol áll a zsidó-keresztény tradícióktól, a történelem során számos esetet jegyeztek fel Caligula tolvajbüntetési módszereitől kezdve egészen John Wayne Bobbittig, akinek felesége 1993-ban levágta a péniszét, és a törvényes amputációig, amit az iszlám Szaúd-Arábiában végeznek. A csonkítás mint büntetés gondolata tulajdonképpen egyidős az i. e. 1500 körül íródott indiai törvénykönyvvel, *Manu törvényével*. Eszerint bizonyos vétek elkövetőit a közösségnek a következő büntetéssel kell sújtani: „Az, ki vetőgabonaként ad el takarmánygabonát; ki felszedi a már elvetett magvakat és ki felszedi a határmezsgyét jelölő karókat, csonkíttassék meg.”

Mártíromsága során, i. sz. 250 körül Szent Ágotának levágták melleit, és ezzel kegyetlen módon, szimbolikusan megfosztották nőiességétől. A kora újkori Európában előszeretettel használt eszköz, a vas „mellszagató”, amit hidegen vagy felforrósítva is használhattak, arra utal, hogy Szent Ágota sorsa egyáltalán nem volt különleges. Másfajta szimbolikus büntetéssel sújtották III. Leó pápát i. sz. 802-ben. Riválisának, I. Adrián pápának a rokonai orvul lecsaptak rá az utcán, elrabolták, majd megvakították és kitepték a nyelvét, hogy alkalmatlanná tegyék a tisztségre. A történet szerint Isten csodát tett: visszaadta látását és a nyelvét, így tovább terjeszthette az igét.

A bűn és a test közötti nyilvánvaló összefüggésre világít rá a szexuális vétkekről szó-

ló, VIII. századi *Bizánci ecloga*, mely kasztrálással sújtott olyan „fertelmes bűnöket”, mint a homoszexualitás. Ugyanakkor a házasságtörőket orruk levágásával büntette. Ez utóbbi esetben a megcsonkítás célja a nyilvános megszégyenítés volt: mintegy „bélyegként” funkcionált. A nézet, miszerint szoros kapcsolatnak kell lennie bűn és bűnhődés közt, tartósnak bizonyult. *História Calamitatum* (kb. 1132) című művében a XII. századi francia teológus, Peter Abelard feljegyzí, milyen büntetésben részesítette fiatal szeretője családja:

Azoknak, akik fellázadtak Menelik, a XIX. századi etióp uralkodó ellen, kezüket levágták, s nyakuk köré kötötték, gonosztettük mementójaként.

Elégé valószínűtlen módon még mindig püspöksüveg van a kőpadon fekvő mártír metszeten, miközben egy forgattyús szerkezet segítségével gondosan kihúzzák a beleit.

tották meg őket, a következő alkalommal a másikat vágta le, végül életükkel fizettek. A prostituáltakat még a XVIII. században is orruk behasításával büntették. A legtöbb kegyetlen eljáráshoz hasonlóan, a megcsonkítás is a gyarmatokon maradt fent legtovább. A szimbolikus vágások mellett viszont a rabszolgatartók új gyakorlatot vezettek be: elmetstették a notórius szökdösők Achilles-inát.

Lehetséges, hogy pusztán adminisztratív okok miatt nem kasztrálták a szexuális bűnök elkövetőit, vagy vágta le a tolvajok kezét. Efféle amputációk természetüknél fogva igen veszélyesek, még modern sebészeti eljárások mellett is. Mikor 1994-ben néhány rendőr az indiai Rajastan állambeli Barmerben levágta egy, munkaadója leányának elrablásával vádolt férfi nemi szervét, azt állították, öngyilkossági kísérlet eredménye a sérülés. A hatóságokat azonban ez nem győzte meg, és vádat emeltek ellenük.

Az *Amnesty International* számítása szerint legalább 90 amputációt végeztek Szaúd-Arábiában büntetesképpen 1981 és 1999 között. Egy tapasztalt ítélet-végrehajtó elismerte: jogos a gyakorlat miatt érzett aggodalom. 1989-ben az *Al-Madina-al-Munawwara* című publikációhoz készült interjúban egy arab újságírónak elmondta:

Számomra sokkal nehezebb levágni egy kezét, mint kivégzést végrehajtani, mert a kivégzések egy pillanat alatt történnek és a bűnös meghal. Lecsapni egy kezét ellenben nagyobb bátorságot kíván, különösen, ha olyan valakinek vágod le, aki ezután tovább él. Ráadásul megfelelő ízületnél kell vágni, és nagyon pontosan.

Szűrő fájdalom

Nincs még egy olyan kínszerkezet, mely annyira mélyen beleivódott volna a köztudatba, mint a vasszűz, melynek ölelésében gyötrelmes halál várt az áldozatra. Tulajdonképpen egy nőt formázó vasládáról van szó, ami elöl nyitható és belseje befelé álló, a test legérzékenyebb pontjait döfködő tüskékkel van kiverve. De valóban létezett ilyen kínszerkezet?

Lehmanowsky ezredes vallomása szerint a spanyol inkvizíció Szűz Máriához hasonló vasszűzet használt. Frederich Shoberl francia író *A pápisták kálváriája (Persecutions of Popery, 1844)* című beszámolójában több szó esik az inkvizíció munkájáról:

...két egyházi személy szigorúan megdorgálta őt [a foglyot] Isten anyja előtt, vallomást akart kacsikarni belőle. „Látod – mondták -, a Szent Szűz mily szeretőn tárja ki feléd karjait! Kebelén meglágyul majd kemény szíved; beismered majd bűnödöt.” Egyszerre az alak fel-emelte kiterjesztett karjait, és a meglepett foglyot elé vezették; szinte észrevétlenül nyomódott közel a Szűzhöz, míg mellkasát át nem szúrták a kések és a tüskék.

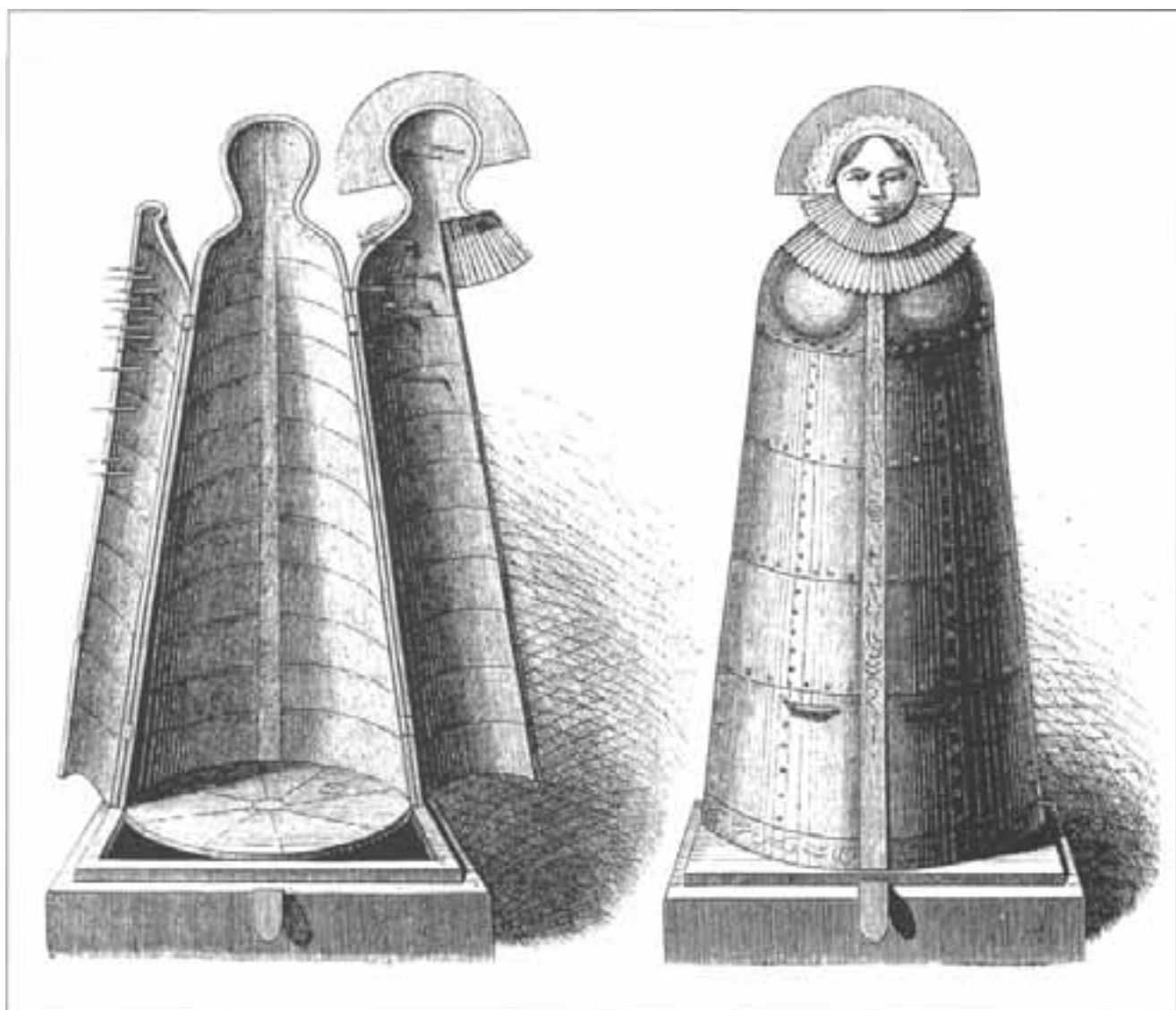
FELNÉGYLEÉS, KARÓBA HÚZÁS

Ez a történet jól hangzik, de az eszköz létének konkrét bizonyítékára még várni kellett. Csak a XIX. század közepén akadtak rá az ún. Szűzre, avagy Jungferre, de egyáltalán nem biztos, hogy a nürnbergi Vasszűz, amit egy antik gyűjteményben fedeztek fel, több volt egyszerű érdekességnél, amit a XVIII. század gótikaőrülete során készítettek. Egy 1515 augusztusára datálódó dokumentumban azonban arról olvashatunk, hogyan bűntettek meg egy pénzhamisítót a Vasszűzzel. Az ajtókat – írják – becsukták...

...lassan, hogy a hegyes szögek több helyen átfúrják a karját, a lábát, a hasát, a mellkasát, húgyhólyagját, hímvesszejét, szemét, vállát és fenekét, de nem annyira, hogy megölje. S így maradt eztán üvöltözve két teljes napig, mikor is meghalt.

Történelmi szempontból a Vasszűz léte talán kétséges, de nem egy hasonló kínzómodszerről sokat tudunk. Az 1970-es évek elején a kínai Shanxi tartomány Da Tong nevű városában a halálraítélteknek fából készült „halálcédulákat” (rajtuk a nevükkel) – a nyakuk húján átfúrt kapszokhoz rögzítve – kellett viselniük, mikor az utcákon a vesztőhely felé tartottak. Az *Amnesty International* jelentéséből kiderül, hogyan üttetett szögekkel kivert falapot a Sri Lanka-i kormány egy tamil fogoly kezébe és lábába. Másoknak a végtagjait ütötték át elektromos fúróval. Az algíri hadsereg egyik újonca Robert Fisk brit újságírónak elmesélte, hogyan vetették be a fúrókat feltételezett iszlám akti-

ad „középkori” nürnbergi vasszűz valójában alig valamivel régebbi, mint ez a róla készült fametszet.

Szögekkel kivert kocsikerekek aprítják fel a szerencsétlen áldozatokat ezen a XVIII. századi metszeten. Ez a módszer valószínűleg inkább az élénk képzelet szüleménye.

vistákkal szemben: „Reda kezét tördeli, miközben elmeséli ezt a szörnyű történetet. A fúrókat a foglyok lábán alkalmazták. Reda elmondja, látta, amint a hadsereg egyik kínvallatója fúróval nyitja fel egy ember hasát. Minden rabot négy órán keresztül kínoztak...”

1991-ben utólagos orvosi vizsgálatok papírjai (köztük az átszúrt tüdőről készült röntgenfelvétel) igazolták egy kasmíri arab tanár állítását, miszerint indiai vallatói a végbe lébe felnyomott vasrudat egészen a mellkasáig tolták. Efféle tettek már szexuális szadizmusnak számítanak. Szimbolikusan persze a test bármely részének átszúrása analóg a szexuális behatolással (nem véletlen, hogy a kínzás a történelem során oly sokszor nemi erőszakkal párosult). A Pinochet-rezsim hajnalán chilei vallatók állítólag felhevítet vasrudat toltak egy női fogoly vaginájába. A történet emlékeztet a homoszexuális angol király, II. Edward halálára; neki izzó piszkavasat nyomtak a végbe lébe. Hasonló volt a; a gyakorlat is, mely során a chilei kínvallatók égő cigarettát nyomtak el őrizeteseik vég bélnyílásán.

Az ún. „körtét” az újkor hajnalán használták Európában, de azt mondják, a világ na gyön sok táján a mai napig alkalmazzák. Ezt a kis fémszerkezetet a torokba, a végbél be vagy a vaginába nyomják, majd a vallatás során éles cikkeleket csavarral szétnyitják iszonyatos, szaggató fájdalmat okozva ezzel. De egyszerűbb eszközökkel is lehet kín okozni: gumibotot, palackot, vastag kábelt és más hasonlót használnak az efféle tárna dásokhoz, melyek nem csak iszonyatos fájdalmat okoznak, de mélységesen meg is aláz zák az áldozatot.

Tépés

Másik híres, s szintén keleti kínvallatóknak tulajdonított büntetési forma, amikor a foglyot bambusznád ágyasra fektetik. Ahogy telnek a napok, a felfelé törekvő hajtságok fokozatosan belefúrják magukat a szerencsétlen élő húsába. Igen kétséges persze, nőne-e egyáltalán bármilyen növény ilyen körülmények között, arról nem is beszélve, hogy nincs konkrét bizonyítékunk erre az eljárásra. A bambusz azonban valóban képes átszűrni az élő húst, tüskéként a köröm alá nyomva. A II. világháború során japán fogóságba került szövetséges katonák beszámolóí között ez a módszer újra és újra felbukkan.

Különösen fájdalmas és demoralizáló tortúra ez, egyike a legkorábban feljegyzett módszereknek. Az 1918—19-es polgárháború során ennek sajátos változatát alkalmazták a bolsevikok: gramofontüket nyomtak fehérorosz ellenfeleik körmei alá. A kegyetlenebb kínzó egyetlen mozdulattal letéphette így a körmöket a lábról és a kézről egyaránt. E célra nem hiányozhat a modern kínvallató eszközei közül az egyszerű fogó, mely nemcsak erre alkalmas, hanem a mellbimbó vagy a test egyéb érzékeny pontjának megcsipkedésére is. A Közel- és Távol-Keletről, Dél-Amerikából és Afrikából egyaránt érkeznek jelentések e technika alkalmazásáról. Törökország kurdok lakta területein előfordult, hogy a rendőrség szétfeszítve kikötötte a női foglyok lábait, és egyen-

Talaló e szerkezet neve: poire d'angoisser, avagy a fájdalom körtéje. Szörnyű kínt okozott azoknak, akiken kipróbálták: éles szélű, széthyitható gerezdjeit mélyen benyomták a szájba, a végbélnyílásba vagy a vaginába.

ként tépdeste ki fanszörzetüket. A foghúzást mint kínzási módszert a középkor óta alkalmazzák, de olyan speciális technikák, mint például a fogorvosi fúró fájdalomcsillapító nélküli használata, gyakran jelenik meg a modern kori megkínzottak beszámolóiban. (Ez utóbbit dramatizálja emlékezetesen Dustin Hoffman és Laurence Olivier filmje, a *Maraton életre-halálra*.)

Boszorkányok szurkolása

A kínzás történetének érdekes fejezete a boszorkányok szurkálásának hagyománya, mely sokáig „élt”. Nem fájdalom okozása volt a cél – legalábbis elméletileg –, hanem éppen ellenkezőleg: a test érzéketlen pontjainak felfedezése. A nagy XVII. századi boszorkányvadász, Matthew Hopkins elmeséli, 1644-ben egy „felfedezőtársa”...

...hét vagy nyolc szektáját találta meg a boszorkányoknak, akik mindannyian abban a városban lakoztak, melyben ő maga: egy városban Essex tartományban, melynek neve Maningtree, és minden hatodik héten találkoztak a szomszédos városok boszorkányaival (mindig a pénteki napnak éjszakáján) az ő háza közelében, ahol is ünnepélyesen áldoztak az ördögnek. Hallotta ám ez a felfedező, hogy a banyák egyike szól koboldjaihoz egy éjjelen, s megparancsolja nekik, menjenek egy másik boszorkányhoz, kit eztán lefogtak, és testét az ördög jeleit jól ismerő asszonyok kutatták által, és találtak is három olyan jegyet rajta, mi istenfélő nőn nincsen...

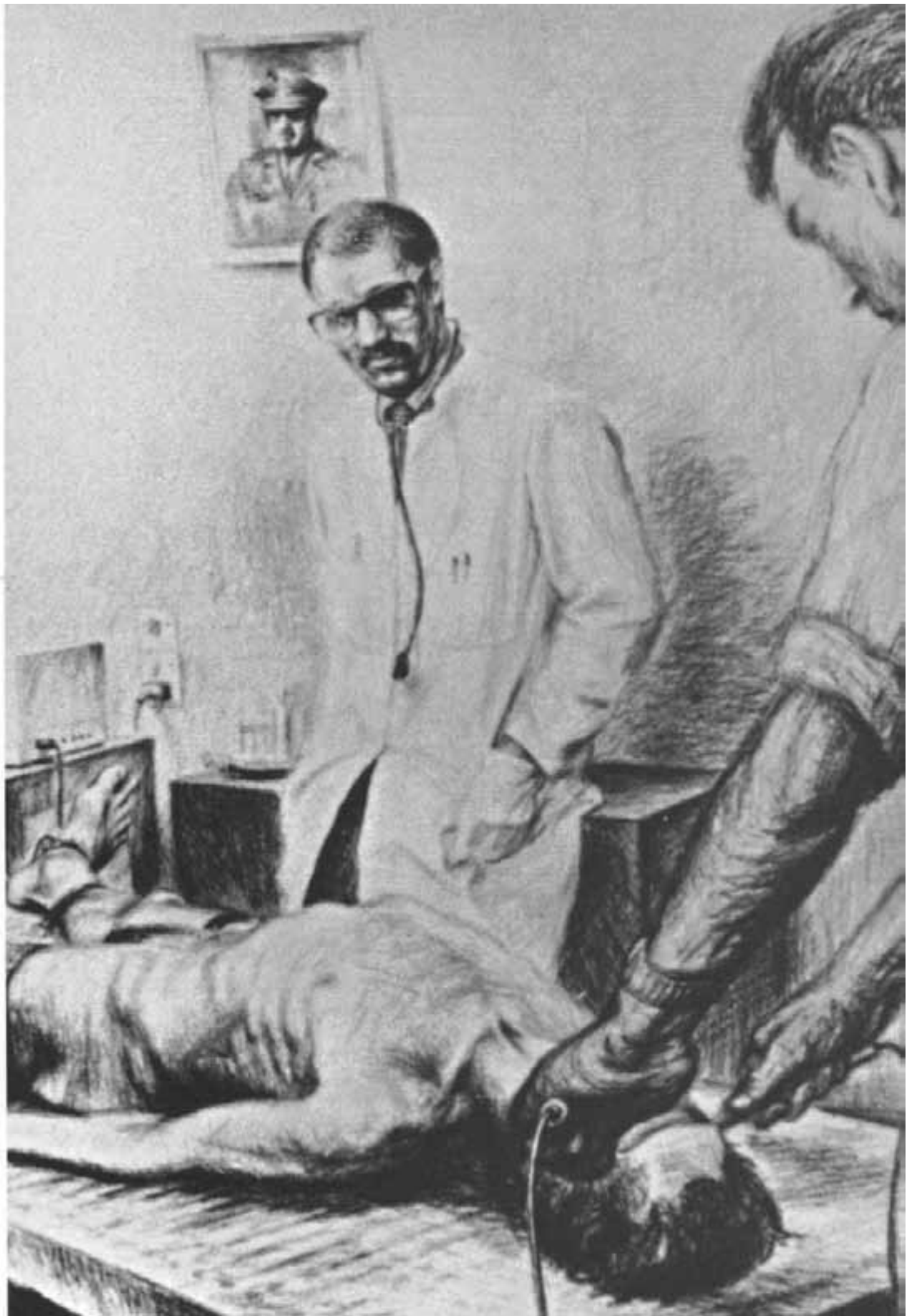
*A kőpadra vont áldozatok
bőrét gereblyével
„fésülik” meg ezen a
XVIII. századi
illusztráción.*

A „jegyek” plusz csecsbimbók lehettek a szopós koboldok, az ördög gyerekei számára, és elfogadott volt a nézet, miszerint „türe, szögre, késre és a többire érzéketlen”. A

FELNÉGYELÉS, KARÓBA HÚZÁS

hangzatos, áltudományos értekezés szerint ezek a pontok „a test különböző részén lévő természetes kinövések és természetes dudorok, mint anyajegy, éresomó stb.”. A döntéshozó, gyakorlott „szurkálók” szépen megéltek munkájukból: keresztül-kasul bejárták az országot, és a feltételezett boszorkányok testén keresték a Sátán jelét. Nyilvánvalóan érdekükben állt megtalálni, s gyakran sikerrel is jártak – már csak azért is, mert áldozataik, hogy gyötrelmüknek véget vessenek, végül nem sikoltottak a fájdalomtól.

Elektrosokk

1890 óta használják a villamosszéket kivégzésre az Egyesült Államokban, de az elektromos árammal történő kínzás ennél jóval későbbi. Miért van ez? Az elektromosságban mint kínzó módszerben már az első pillanatban láttak fantáziát; a probléma inkább technikai jellegű volt: hogyan lehetne irányítani az áramütést úgy, hogy sérülést okozzon, de ne öljön. Az elektrosokk elve egyszerű: nem a feszültség az érdekes, az amperek száma határozza meg az áram erejét.

Az elektromos kábítószervezetek például akár 200 000 V feszültségű sokkot is adhatnak, de ezt olyan alacsony áramerősséggel, hogy az áldozat élete nincs közvetlen veszélyben. Nem volt egyszerű azonban megtalálni a magas feszültség és az alacsony áramerősség közötti megfelelő arányt. Több évtizedes kutatómunkával győzték le a nehézséget – a kínvallatók örömeire. Az elektromosság lassú térhódításának másik oka, a szükség hiánya. Olyan sok régi, jól bevált módszer sorakozott már a kegyetlenség katalógusában, hogy egy újabb szükségtelennek látszott.

Láthatatlan sérülések

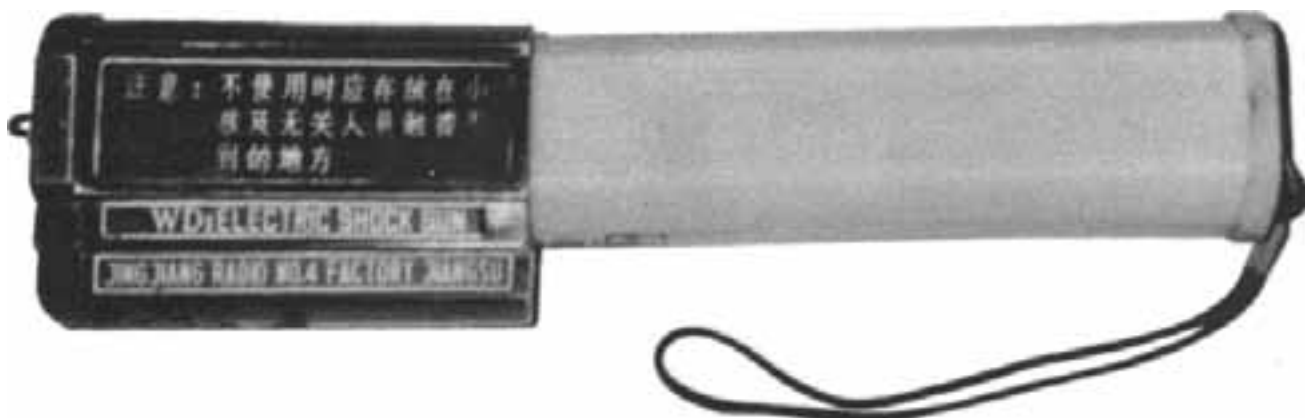
Az *Amnesty International* egy 1991-es jelentése az elektrosokk legrosszabb formájáról számol be. Egy menekültként Zairében élő 50 éves egyetemi professzor, Roberto történetét meséli el, akit a nemzetbiztonsági erők őrizetbe vettek, és nagyon megverték. Ekkor azonban belépett egy rangidős tiszt, és megparancsolta a vallatóknak: hagyják abba. „Nyomokat hagy – mondta –, aztán majd jönnek az *Amnesty International*tól.” Az elkövetkező négy héten át ezért fogvatartói sem ököllel nem ütötték, sem meg nem rugdosták Róbertot. Elektromos gumibotokat nyomtak ellenben a gerinctövére, a nemi szerveire és más területekre, a megaláztatás mellett iszonyú fájdalmat okozva. „Legtöbbször – szól a jelentés – elhányta magát, nem tudott uralkodni a belein és a testén, és elvesztette az eszméletét.”

Az elektrosokk modern kínzó módszer, és nemcsak technológiája miatt, hanem mert a nyomokat el lehet rejtetni a nemzetközi megfigyelők, illetve a sajtó elől. Manapság, amikor a segélyszállítványok és kereskedelmi szerződések egyre inkább annak függvényei (legalábbis elméletileg), hogy az adott rezsim tiszteletben tartja-e az emberi jogokat, az elektrosokk igen fontos politikai tényezővel bír: letagadható. Valójában azonban gyakran hagy jól látható nyomokat, noha ezek az apró, vörös foltok – ellentétben a cigaretta okozta sebhelyekkel vagy a verést követő zúzódásokkal – legtöbbször elkerülik a figyelmet. Ezért alkalmazzák az emberjogi mozgalmak erősödése, az 1970-es évek eleje óta egyre gyakrabban ezeket a technikákat – mutatnak rá a szakértők.

A nemzetközi nyomásra fittyet hányó, kinasztított országoknak kezdetben nem volt szüksége az elektrosokk módszerére. Az egykori Szovjetunióban például alig alkalmazták. A Nyugat politikai nézeteit és saját polgárainak önálló véleményét mélyen megvető kommunista rezsim nem látta értelmét, hogy lecserélje korábbi jól bevált módszerét, a verést. Mint ahogyan a nácik sem, akik brutalitásukról közismertek voltak. Meglepő módon az elektrosokk technikáját nem Sztálin, Hitler, Mussolini vagy Franco államában alkalmazták először a XX. században, hanem a demokratikus Franciaországban.

A régi francia gyarmati birodalom széthullása – először Indokínában az 1950-es években, majd később Algériában – hatalmas pofonként érte a nemzetet, mely büszke volt progresszív nézeteire és hatalmára. Algériában a francia patriotizmus és liberaliz-

A kínzás modern, technokrata művészetének legújabb divatja, az elektrosokk-technika. A „kezelésről” készült rajz chilei túlélők beszámolóí alapján készült.

Az új, fejlett technológiával rendelkező kínzóeszközök terén a miniatürizálás ugyanolyan fontossá vált, mint más területeken. Ezt illusztrálja ez az apró bot, amit 1993-ban gyártottak Kínában.

mus olyannyira összeforrt, hogy az anyaország szerves részeként tekintettek az észak-afrikai államra, nem egyszerű gyarmatként. Ez a szemlélet hamar az enyészeté lett, amint 1954 vége felé kitört a függetlenségi háború. A harc hevében nehéz volt ellenállni a kísértésnek, amit a kínzás lehetősége jelentett, bár a franciákat az is érdekelte, mit szól majd ehhez a világ közvéleménye. Éppen ezért fordultak a feltételezett *felek* (ahogy a francia telepesek az algíri lázadókat nevezték) „láthatatlan” kínzásához.

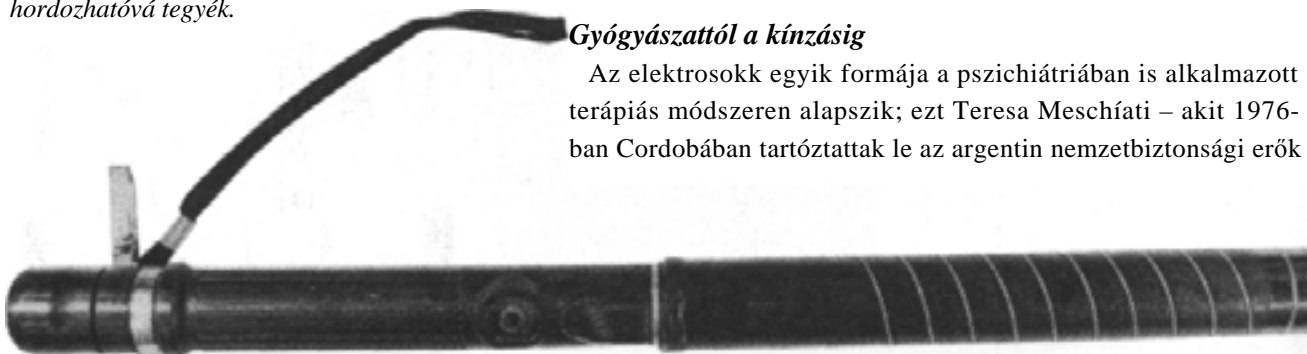
Frantz Fanon, aki pszichiáterként dolgozott Algériában, könyvében, *A világ nyomorultjaiban* (*The Wretched of the Earth*, 1961) jegyzi fel élményeit. Ír az elektrosokk rémületes pszichikai és fiziológiai utóhatásairól: az igazságtalanság szinte elviselhetetlen érzéséről, „az általános vagy lokalizált coenesthopathiáról... úgy érzik, ezer tüvel szurkálják űket, kezüket letépték, fejük mintha szétrobbanna, s mintha lenyelték volna nyelvüket.” Nyoma sem volt azonban vérző sebhelyeknek, zúzódásoknak – semmi olyan, amit megmutathattak volna a világsajtó képviselőinek. E tekintetben az elektrosokk hatékonynak bizonyult.

A franciák autóakkumulátorokról, tábori telefonok telepeiről, dinamóról vagy gyújtómágnestről működtették kínzóeszközeiket, és vagy az áldozat pénisze, füle, bokája vagy más végtagja köré tekerték az elektródákat, vagy rögzítették az egyiket, a másikkal pedig a test legérzékenyebb pontjait sokkolták. Alacsony, de feszültség-áramerősség arányában precízen beállított töltéssel dolgoztak. Ahogyan azt egy, a francia technikákat kitanult amerikai tengerészgyalogos is tanúsíthatja, „irtózatossá fájdalmat” okozhatott. Hogy hosszú távon mennyire volt eredményes, vitatható. Franciaország elvesztette gyarmatát, a „láthatatlan” módszereket pedig nem lehetett a végtelenségig titokban tartani. Ha figyelembe vesszük az algíri nép elidegenedését és a franciák akkori nemzetközi elszigetelődését, kijelenthetjük, hogy – egy francia ügynök szavaival élve – a kínzásokkal talán megnyerték az algíri csatát, de elvesztették az erkölcs háborúját.

Áfarmokon használt picana, azaz a marhaösztöke lehetővé tette, hogy az elektromos berendezést tökéletesen hordozhatóvá tegyék.

Gyógyásztól a kínzásig

Az elektrosokk egyik formája a pszichiátriában is alkalmazott terápiás módszeren alapszik; ezt Teresa Meschíati – akit 1976-ban Cordobában tartóztattak le az argentin nemzetbiztonsági erők

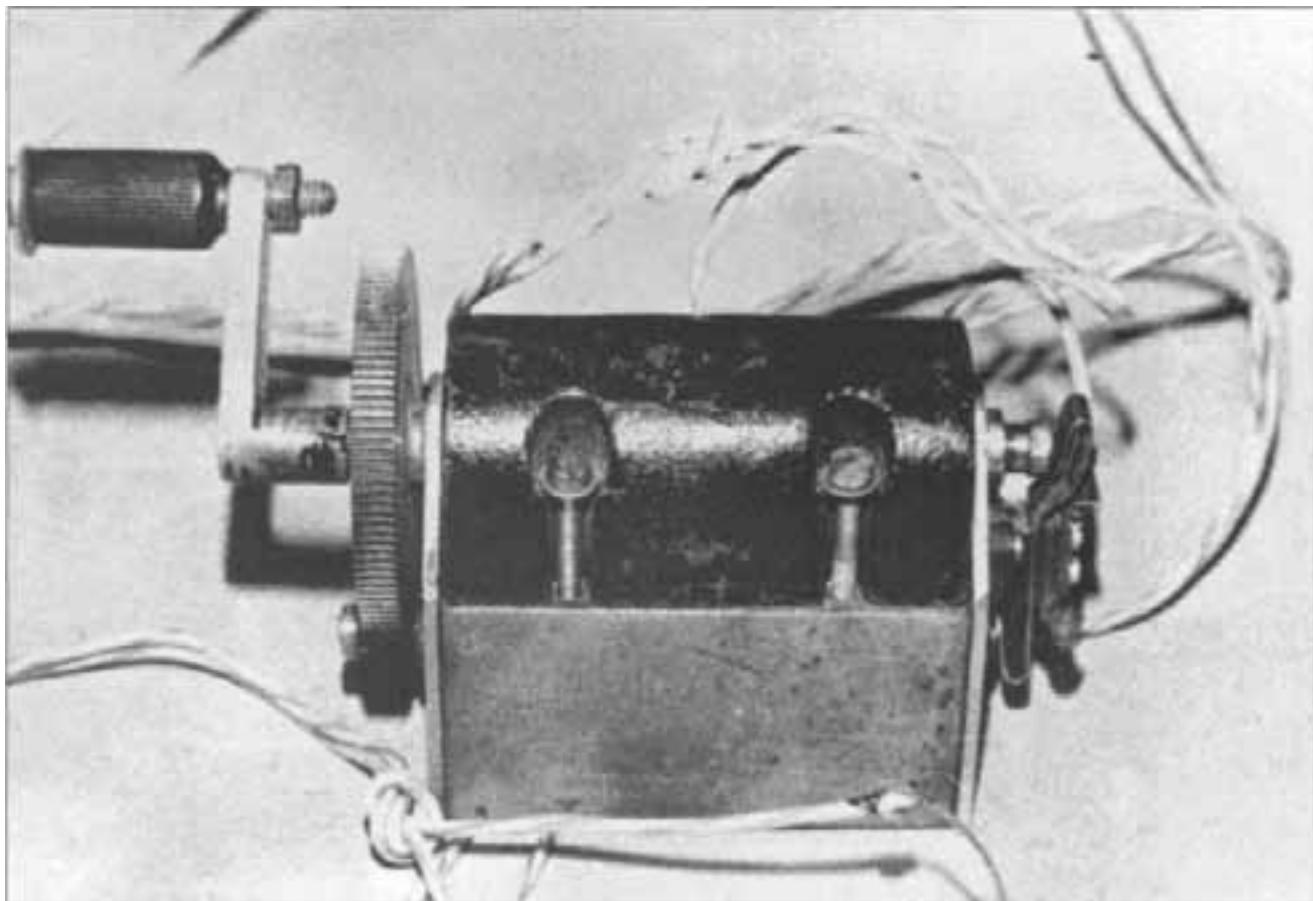
– esete is igazolja. Később az Eltűntnek Nyilvánított Személyek Nemzeti Bizottsága előtt így emlékezett vissza a megpróbáltatásra:

Miután megérkeztem La Perlába, azonnal... a vallatósobába, az ún. „intenzív terápiás” szobába vittek. Levetkőztettek, és a kezeimet és lábaimat egy ágyhoz kötözték. Jobb lábam egyik ujjára huzalt erősítettek. Két elektróda segítségével adagolták a kint: az egyik 125 voltos volt, s a testem minden izmának önkéntelen összerándulását eredményezte; ezt az arcomhoz, szemeimhez, számhoz, karjaimhoz, vaginámhoz, végbélnyílásomhoz érintették. A másik, 220 voltos elektróda, a *la margaréta* (százszorszép) kifehélyesítette a bőrömet és olyan erőteljes összerándulásokat eredményezett, hogy az ízületeim majd elszakadtak. Ezt a vesém tájára, lábaimhoz, ágyékomhoz és a testem oldalához nyomták. A mellkasomra nedves ruhát tettek, hogy az áramütés hatását fokozzák.

A maga rémisztő ténytudásával ez a vallomás mindennapinak mondható az elektrosokk történetében. Nagyon hasonlít viszont az ún. terápiás elektrosokk (TES) technikájára, amit az elmebetegek kezelésére használnak. A két olasz pszichiáter, Cerletti és Bini által az 1930-as években kidolgozott módszer során megfelelően adagolt elektromos áramütésekkel próbálták kezelni a háborodottakat. Az elektromos impulzusokat voltmérőre kötött szerkezet mérte két elektródán keresztül, amiket általában a páciens halántékára erősítettek.

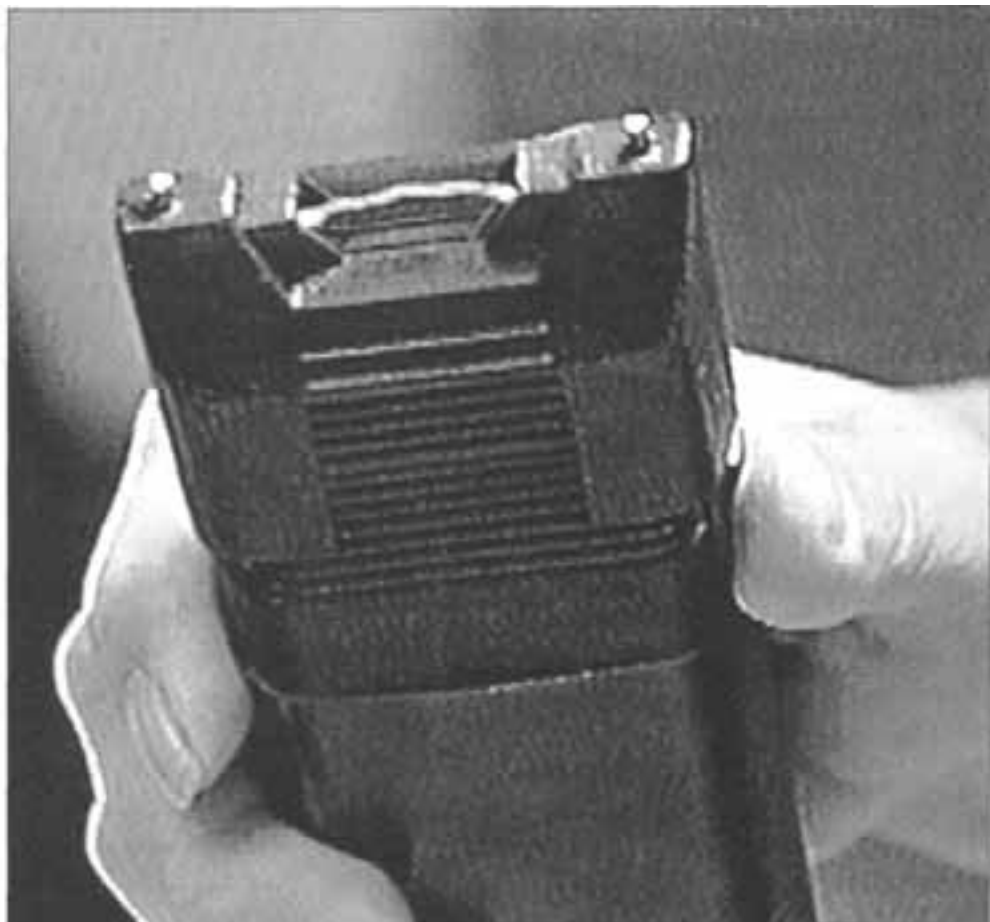
Parázs vita tárgya, van-e kapcsolat a TES és az elektrosokk között. Néhány tudós elveti az összefüggést, mondván, az árammal történő kínzás modern formája inkább a Buenos Aires-i karamokban az 1930-as években használt elektromos ösztökekből alakult ki, s nem az olasz TES berendezésből, mely csak egy villanykörtehez elegendő (bár kétségkívül fájdalmas) áramot szolgáltat. Hiába efféle magyarázkodás, tény, hogy a XX.

Noha a használatból már régen kiszorult, ezt az 1950-es években készült tábori telefont (amit a franciák Indokínában és Algériában is használtak) kínzóeszközként a mai napig alkalmazzák Törökországban.

KÍNZÓESZKÖZÖK

*Csapásra készen.
Elektromos ív húz át a
kábitószervezet két pólusa
között. Ezt a szerkezetet az
amerikai rendfenntartó
erők egészen 1999-ig
használták.*

*A kínzás olyan
országokban, mint például
Argentína, elsősorban
elektrosokkot jelentett. Az
1970-es évek során SO 000
embert börtönöztek be, s
sokukat megkínzóztak.
Minden évben
felvonulásokkal
emlékeznek meg az
áldozatokról.*

században tendenciává vált „az orvosi eszközök használata a kínzásban”, ahogyan azt az *Amnesty International* Orvosi Bizottsága nevezte. A TES például kulcsfontosságúvá vált nagyon sok rezsim közigazgatásában. Alig ragadták magukhoz a kezdeményezést a II. világháborúban a szövetségesek, mikor a CIA egyik vezető pszichológusa kijelentette: amint kivívták a győzelmet, „minden 12 évnél idősebb németet elektrosokkos kezelésnek kell alávetni, hogy a náciizmus írmagját is kiélessék belőlük”.

A TES alapja az elmélet, mely az emberi lelket mechanikus alkotórészek halmazává degradálta, és úgy tekintett a háborodott elmére, mint valami szemcsés tévéképre, amit jól irányzott ökölcsapással helyre lehet billenteni. Eredetileg talán jó szándék vezérelte a TES kidolgozóit, de nyilvánvaló a rokonság a sokkterápia és a kínzás között.

Első nagyarányú algériai bevetését követően az elektrosokk kétségkívül az 1970-es évek Latin-Amerikájának diktatúráiban élte virágkorát – ironikus módon pontosan azokban az országokban, melyek jó ideje európai ízléssel büszkélkedtek. Uruguayi „Dél-Amerika Svájcának” nevezték; Chile a régió Angliájának tekintette magát; Argentína fővárosa, Buenos Aires pedig a világ legtöbb pszichoanalitikusával büszkélkedhetett. Mikor tehát beköszöntött a kínzás korszaka ezekbe az országokba, az elektrosokk lett a leginkább alkalmazott technika – részben mert meg kellett őrizni jó hírüket, de részben azért is, mert az elektromosság higiénikussá tette a brutalitást, ráadásul perverz módon „kezelésnek” kiálthatták ki.

Elektromos zablák

Az elektrosokk alkalmazása mint pszichoterápiás módszer, szakított a kínzásban megszokott hagyományokkal. A kínvallatók azonban hamarosan az orvosi „kezelés” mo-

Elektromos rohampajzsot mutatnak be egy seriffirodában. A szerkezet gombnyomásra 75 000 V feszültségű áramot ad le a függőleges racsokon keresztül.

Kábítóövet csatolnak fel egy demonstrátor derekára. Újabb pillanatkép az Egyesült Államok rendfenntartóinak munkájából a XXI. század hajnalán.

detije helyett a marhák összetereeléséhez használt eszközhöz folyamodtak. A megbélyegzés és az ostor is innen származott, nem csoda hát, ha az elektromos ösztökét is átvették. Míg a TES berendezés nehézkesnek, drágának és kis teljesítményűnek bizonyult, az új ösztökével magasabb feszültségértéket lehetett elérni és könnyen hordozható is volt. A szerkezet állattenyésztésben használatos nevét a semlegesebb hangzású „kábitólöveg” váltotta fel. A kínvallató eszköze nem „marhaösztöke”, hanem gondosan, a célnak megfelelően tervezett fegyver. Nem kérdéses azonban, hogy szoros a kapcsolat a két eszköz között: ugyanazokat a módosításokat eszközlik újra és újra mindkettőn.

Az 1960-as évek végén számos jelentés érkezett az Egyesült Államok déli államaiból, hogy a polgárjogi tüntetőket a rendőrök „elektromos marhaösztökével” ütlegetik, amit mind a liberális amerikai, mind az európai sajtó mélyen elítélt. Mégis, még ugyanabban az évtizedben majdnem mindenki kitörő örömmel üdvözölte a „nem halálos” önvédelmi fegyverek bevezetését, mivel humanusnak tartották őket. Igaz ugyan, hogy jobb – ha mégoly fájdalmas is –, ha csak ideiglenesen tesznek harcképtelenné valakit, semmint halálosan megsebesítség, de az elektromos fegyverek ugyanolyan „halálosak” lehetnek, mint bármelyik más.

A kábítóloveg mellett kifejlesztették a sokkpisztolyt. Ez a szerkezet sűrített levegővel két apró tűt lő ki, melyek célnavékony huzalokon keresztül 2-3 s-ig 50 000 voltot vezethetnek az áldozat testébe. Bármilyen potenciális gépeltérítőt harcképtelenné lehet vele tenni, anélkül hogy lőfegyver elsütésével veszélybe kerülne a repülőgép teste. Az utcákon a rendfenntartók leszerelhetik az ellenálló gyanúsítottakat, és nem kell közel menniük. Meggyőző érvek állnak a fegyver mellett. Problémát az jelenthet, ha lelkiismeretlen gazemberek kezébe kerül: ez történt 1991-ben, amikor a Los Angeles-i rend-

őrség rendfenntartói megtámadták Rodney Kinget. A sokkpisztoly nem csupán szörnyű fájdalmat okoz, hanem megbénítja az áldozat testét, tehetetlenné téve így az esetleges ütlegetésekkel szemben.

Az elektromos rohampajzs, mely a vasrudakban futó árammal sokkolja a megvadult rabot, hasonlóképpen hasznos lehet, ha megfelelő kézbe kerül. Ismét vitatni lehet azonban létjogosultságát, ha rosszul használják. A testi sértéssel vádolt Edward Váldez, a szokásos láncok és bilincsek helyett „kábitóövvel” a derekán állt bíróság elé, hogy jobb benyomást tegyen az esküdtekre. Mikor azonban őre véletlenül kisütötte az övet, Váldez felordított, a padlóra zuhant és kb. fél percre elveszítette az eszméletét. A kábitóövet távirányítással lehet működésbe hozni, akár 91 m-ről is, és mintegy 50 000 volt feszültséget lövell a bal vesébe, ahonnan az áramütés az ideg- és az érrendszeren keresztül az egész testen végigfut. A fogoly percekre megbénul, gyakran sem vizeletét, sem ürülékét nem tudja visszatartani. Egy ilyen fegyverrel történő visszaélés lehetősége nyilvánvaló.

Az emberi jogokért küzdők véleménye szerint az efféle „elektromos zablákat” pontosan ezért tervezik, hogy a kínzók szerte a világban visszaérjenek vele. Manapság, amikor a kínvallatást mélyen elítéli a jól tájékozott nemzetközi közvélemény, élénk a kereslet ilyen eszközök után. Noha a látszólag emberséges nyugati demokráciák nem bátorítják nyíltan ezt a kereskedelmet, szemet hunynak fölötte.

Lelki terror

1983-ban néhány chicagói rendőr elkapta Darrell Cannon rovott múltú bűnözőt, és elvitte egy kis „kocsikázásra”. Megálltak egy elhagyatott, megműveletlen földdarab mellett a város határában, és kiszállították az autóból. Cannon azt mondta, a helyében mindenki azt várta volna, hogy „kicsit megpuhítják, beverik a képét”, de ami történt – ha igaz – teljesen más kategóriába tartozik. Sasha Abramsky újságírónak elmesélt történetében...

...Cannon az állítja, hogy a rendőrök először megragadták a karjánál fogva, amit előzőleg összebilincseltek a háta mögött. Aztán egyikük elővett egy puskát a kocsis csomagtartójából, és megmutatta a lövedéket a tölténytárban, mondván: „Látod ezt, nigger?” Cannon szerint ezután belenyomták a puska csövét a szájába, és felhúzták a ravaszt – de előzőleg kivették a töltényt a tárból. A ravasz elcsattant, Cannon minden szál haja égnek állt, a rendőrök pedig nevetni kezdtek. „Soha életemben nem éreztem még ehhez hasonlót” – mondja Cannon.

Cannon számára talán új volt az élmény, de a történelem során nagyon sokan átéltek hasonlót. Köztük talán a legismertebb az orosz író, Fjodor Dosztojevszkij, akit 1849-ben kivégzőosztag elé állítottak, de végül nem lőtték le, hanem Szibériába száműzték. A kínzás, mely áldozatát a halál küszöbére sodorja, majd nevetve becsapja előtte az ajtót, még mielőtt átlépne rajta, az ember legmélyebb félelmével játszadozik.

Ez a játék mindig legalább annyira része volt a kínzás „művészetének”, mint a fizikai fájdalom okozása; nem véletlen, hogy a kínvallatók először megmutatták eszközeiket jövőendőbeli áldozatuknak. A cél nem a kegyelemdöfés megadása volt, hanem a lelki kimerő megtörése. A halálfélelemnél talán még rosszabb a bizonytalanság okozta lelki kín. A rab, aki biztosan tudja, hogy meg fog halni, persze nem fog csalódní, hogy még mindig életben van, de mélységes zavarodottság lesz rajta úrrá. Miután szinte a halál torkából rántották vissza, többé nem tudja, mit gondoljon, hogyan reagáljon.

A félelem-teória

A CIA kézikönyve szerint (mely az „Információs szabadság” törvénye értelmében került a *Baltimore Sun* újságírónak kezébe 1994-ben) a „kényszerkihallgatás” célja a „lélektani regresszió” elérése.

A regresszió tulajdonképpen az autonómia, egy korábbi magatartásforma elvesztése: az alany szociális interakciók közben elsajátított személyisége visszafejlődik. Képtelen a kreatív feladatok elvégzésére, komplex helyzetek feldolgozására, vagy szembeállni az újra és újra jelentkező frusztráció érzésével.

Röviden, menthetetlenül az infantilizmus állapotába süllyed, ahol a normális értékrend – többek között saját hosszabb távú biztonsága és jóléte – eltörlül az azonnali kényelem szükségének érzése mellett. A CIA kézikönyve, melyet köztudomásúlag használtak a gazdasági függőségben lévő államok Közép- és Dél-Amerikában és másutt, leír néhány módszert, amivel a fenti hatás elérhető – fizikai erővel vagy anélkül. A „kényszerítőtechnikák” a letartóztatás pillanatában kezdődnek:

Az orosz Csernokoszovo internálótábor egyik lakója pillant keresztül bizalmatlanul cellaajtaján. Akármekkora is a testi fájdalom, a kínvallatók célja mindig az elme.

Eldördül a lövés, vagy sem? Két társa esetében a válasz „igen” volt, de ez a mexikói polgárháborúban fogságba esett férfi nem tudhatja, hogy meghal-e azonnal, vagy sem.

Az alany letartóztatásának idejét és módját úgy kell megtervezni, hogy a meglepetés és ezért a bizonytalanság érzése teljes legyen. Éppen ezért akkor kell lecsapni rá, amikor a legkevésbé számít rá, és amikor fizikai és lelki ellenálló képessége csekély – erre leginkább a kora reggeli órák felelnek meg. A legtöbb gyanúsítottat ilyenkor erős sokkhatás éri, bizonytalanná válik, nagy lelki teher nehezedik rá, és nehezen alkalmazkodik a helyzethez.

A letartóztatás körülményei szintén fontos szerepet játszanak. A CIA kézikönyve szerint:

Az egyén identitása a környezetében, szokásaiban, külső megjelenésében, másokkal való kapcsolatában stb. rejlő folytonosságon alapul. A letartóztatás lehetővé teszi a kihallgató számára, hogy megtörje ezt a folytonosságot; az alany csupán saját magára számíthat. A letartóztatásnak növelnie kell az alany elhagyatottságérzését.

„Érzékeitől való megfosztás”, „fenyítés és félelem”, „fájdalom” és más tényezők egyaránt fontos szerepet játszhatnak – mint ahogyan a „nem kényszerítő technikák” is. Ezeket a kézikönyv az alábbiak szerint sorolja fel: „az idő állandó manipulálása; késő, illetve siető órák; lehetetlen időben felszolgált étkek; az alvásrítmus kizökkentése; a nappal és éjszaka körüli bizonytalanság; a kihallgatás rendszertelensége; értelmetlen kérdések; az együttműködésre tett bátortalan kísérletek figyelmen kívül hagyása; az együtt nem működés jutalmazása.” E technikák célja nem más, mint hogy megfossza az áldozatot élete biztos pontjaitól – mindazoktól a kisebb-nagyobb dolgoktól, amire mindannyiunk támaszkodunk. Eltűnnek az apró dolgok – időérzékünk, vagy hogy egy adott helyzetben mit kell mondanunk –, és máris úgy érezzük, önálló személyiségünk darabokra hullik.

Ki végez agymosást kicsodán?

Habár a CIA kijelentései talán megdöbbenették a *Baltimore Sun* olvasóit, ezek a gondolatok a világ egyetlen mai, avagy egykori kínzóit nem lepték volna meg. Míg azonban minden tortúra „pszichológiai” szinten mozog – a testen keresztül próbálja meg megtörni az elmét –, a fizikai fájdalom szisztematikus elkerülésével az alany pszichéjére gyakorolt közvetlen ráhatás a XX. század találmánya.

Az a fajta „ráhatás”, amit a CIA szakemberei írnak le, jó néhány olyan esetet magyaráz, melyben a foglyokat látszólag erőszak nélkül rávették arra, hogy vallják be olyan bűnök elkövetését, amiben később ártatlannak bizonyultak. Az 1990-es években Nagy-Britanniában egy sor Justizmord került nyilvánosságra: azokat, akiket végül felmentettek, szinte kivétel nélkül megfélemlítéssel kicsikart vallomás alapján fogtak perbe – bár a módszereket távolról sem lehetett a hagyományos értelemben „kínzásnak”

Miután igen nehéz bizonyítani a népi vádját Koszovóban, a NATO vezetői – hogy igazolják az 1999-es bombázás jogosságát – be kellett érjék egy feltételezett szerb „kínzóközponttal”. Ott készült ez a fénykép a bitóról, mely kétségtávon kívül háborzongató látvány, akár használták, akár nem.

nevezni. Mivel a vádlottakkal szembeni durva bánásmód csak rövid ideig állt fent, a bíróság nem fogadta el vallomásuk későbbi visszavonását. Sokkal megdöbbentőbb összességében jóval nagyobb arányú volt Sztálin sok száz áldozatának esete, akik retinetes bűnöket ismertek be az 1930-as évek koncepciós pereiben.

A hidegháborús korszakot objektíven szemlélő revizionista történészek állítják: agymosás nem csupán amerikai mítosz. Kétségtelen persze, hogy a nyugati propaganda alaposan eltúlozta a dolgot, de valóban tettek lépéseket a foglyok gondolatainak emlékeinek szisztematikus átprogramozására. A teória, miszerint az agy inkább szerkezet, semmint szervezet, és ezért tudományosan átformálható, a világ nem egy diktatrájának figyelmét keltette fel a XX. század közepén. Az elektrosokk során pontosan ez az elméletet alkalmazták.

Az elmúlt évtizedekben a „mesterséges intelligencia” terén elért tudományos eredmények egyértelműen bizonyították: az agy – még ha látszólag analóg is egy számítógéppel – túlságosan kifinomult szerkezet ahhoz, hogy könnyedén át lehessen programozni. Ez a tudományterület azonban már az 1950-es években sem járt gyerekcipőbe. Az akkori kommunista országokban egyrészt hallatlan optimizmussal tekintettek az ebben rejlő lehetőségekre, másrészt materialista türelmetlenséggel viseltettek a „burzsokísérletek” iránt, melyek „misztifikálják” az emberi elmét, s holmi túlságosan bonyolult meg nem érthető dolognak titulálják.

Az agymosással társított technikák – szlogenek kántálása, kiképzőtiszt vezette „ökritikai” összejövetelek végeláthatatlan sora –, ha más dezorientáló módszerekkel párosultak, kétségkívül komolyan alááshatták az áldozat önállóságát. Efféle stratégiák ak még tartós eredményt is hozhattak. Ha egyszer megsérült, az érzékeny emberi lélek nem könnyen gyógyul. De a „mandzsu jelölő”-teória – miszerint az agymosáson átesett foglyok lelketlen kommunista robotokká válnak, és belülről ássák alá a nyugati társadalm

*Bekötött szemmel,
megzavarodva; ezek a
vietnami hadifoglyok
óriási hátrányban lesznek,
amikor vallatóikkal
kezdett veszi a
pszichológiai harc.*

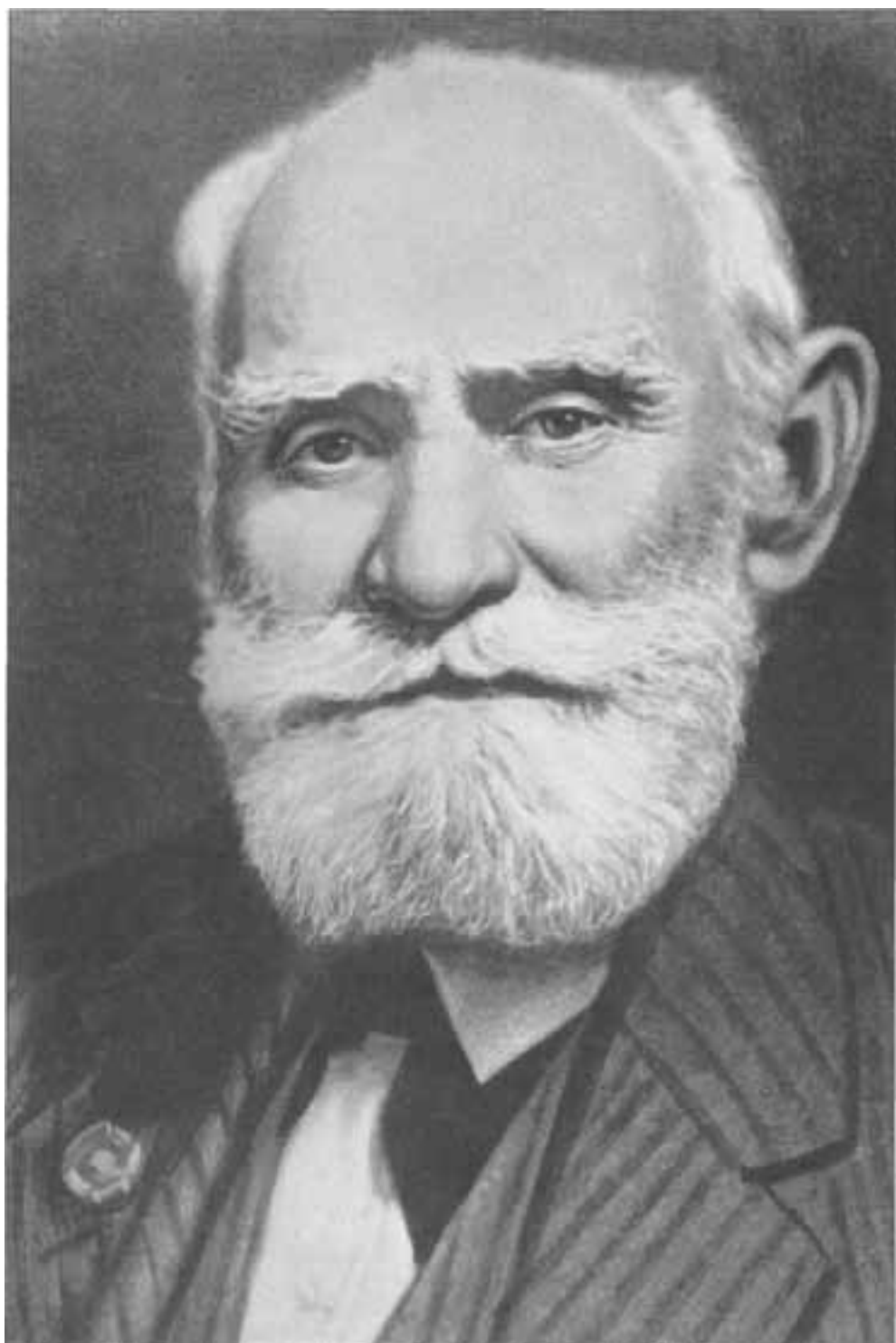
– a kezdetektől fogva merész fantazmagória volt. Az agymosásról szóló mendemondák hajlamosak elkendőzni a tényt, hogy a gyakorlatban a lelki – éppúgy, mint a fizikai – bántalmak sokkal gyakrabban öltenek nyers, brutális formát, mint okosan kidolgozottat.

A nemi erőszak, mint a kínzás egyik formája legalább annyira lelki, mint testi gyötrelmet okoz. Az apa esete, akit a chilei nemzetbiztonsági erők saját fia elleni szodómiára készítettek, rámutat: cél az alany leggyöngédebb érzelmei elleni támadás. Talán ennél kegyetlenebb formái is léteznek a lelki terrornak. Az észak-írországi Armagh börtön női rabjai az 1980-as években azt állították, hogy a motozások, amiben részesítették őket, gyakorlatilag az erőszak egy formájának tekinthetők. Nem egy nemzetközi emberjogi szervezet támogatását elnyerték, noha a hatóságok ragaszkodtak hozzá: biztonsági okok miatt erre szükség van. Az *Amnesty International* egyik jelentése beszámol arról, hogyan motoztak meg egy csoport fiatal nőt a gúnyosan vigyorgó börtönőrök előtt a kínai Shandong tartományban. Valódi orvosok végezték a vizsgálatot, és valódi orvosi jelentés készült. De a megaláztatás mély nyomokat hagyott a nőkben, s nem kétséges, ez volt a művelet valódi célja.

Szinte szokássá vált az évszázadok alatt, hogy egymás kínzására készítetik az áldozatokat, szörnyű pusztítást végezve ezzel azok értékrendjében és önértékelésében. A fogolynak, akinek azt mondják, a szomszédos cellából átszűrődő sikoly szülőjéé vagy házastársáé, rettenetes kínt kell kiállnia – még ha utóbb ki is derül, hazudtak neki. A tehetetlenség érzése, hogy nem enyhíthetjük egy másik ember fájdalmát, szinte testi kínt okozhat. A tibeti Emberjogi és Demokrata Központ ezt vallomásokkal igazolta: tibeti rabok számoltak be arról, hogy kínai őreik aktivistatársaik kínjait megörökítő videofilmeket nézettek velük. Különösen kegyetlen, ha az áldozat buddhista szerzetes, s mint ilyen egy nemzet vallási szimbóluma. A szimbolizmus persze mind a foglyok, mind a

Egy észak-koreai fogoly és egy dél-koreai hírszerző tiszt beszélget udvariasan. Propaganda, nem kétséges, de a kép a valóságot tükrözi. Az 1950 és 1953 között vívott koreai háborúban kifinomult pszichológiai eszközöket alkalmaztak a kihallgatások során.

*Ivan Pavlov, a viselkedés-
lélektan atyja. Az agyra
mint gépre tekintett,
melyet kémiai és fizikai
hatásokkal manipulálni
lehet. Hasznos elmélet ez,
ha a társadalom
irányításáról van szó.*

kínvallatok számára jelentőséggel bír. James Pettifer *A török labirintus: Atatürk és az Új Törökország* {*The Turkish Labyrinth: Ataturk and the New Turkey*, 1997) című könyvében leírja: amikor a török vallatok cigarettáikkal a „TC” betűket (Török Köztársaság) égették bele kurd áldozatuk bőrébe, nem csak iszonyatos fizikai fájdalmat okoztak neki, hanem csapást mértek népe szeparatista törekvéseire is.

A józan ész próbája

„Nem likvidáltuk őket, amikor még volt rá lehetőség. Most minden percet ki kell használnunk, hogy az örületbe kergessük őket.” Ezt Maciel őrnagy, az uruguayi, paradox

A Ljubjanka egy napja: Sztálin titkosrendőrsége veszi kezelésbe a lojális komisszárt, Kreskinszkit 1938-ban, amikor a koncepciók perkeit egymást érték.

módon *Libertad* (Szabadság) névre keresztelt börtön egykori igazgatója mondta, azé az intézményéé, mely mindenekelőtt foglyai lelkivilágának destabilizálását tűzte ki célul. A katonai diktatúra kilenc éve alatt a *Libériádba* kerülő rabokat elektrosokk-terápiás és gyógyszeres kezelésnek vetették alá. Magánzárka, dezorientálás, megfosztás az alvás lehetőségétől – szinte állandóan alkalmazták a jól ismert regressziós technikákat. A legfélelmetesebbnek talán a rengeteg gyógyszeres kezelés utóhatása bizonyult. A *Libertad* egykori foglya, Antonio Mas Mas így emlékszik vissza egy karbolsav alapú idegcsillapító hatásaira:

30 perc telhetett el, és minden testrészem viszketni kezdett, torkomban pedig mintha gombóc nőtt volna. Erős szívdobogás jött rám, az alsó állkapcsom megmerevedett. Leültem a földre és a fejem teljesen kiürült.

Hasonló „kezeléseket” Latin-Amerika más országaiban is végeztek az 1970-es években. Nem csak mint látható nyomot nem hagyó kínzó módszert alkalmazták ezeket, hanem az „abnormális” viselkedési formák – legyen az szexuális deviancia vagy politikai

*Tisztasága porba
tiprasaként Szent Ágnest
végigvitték az utcákon, és
bezártak egy bordélyházba
– ahonnan kimentette egy
ragyogó fehér ruhás alak,
egy angyal.*

ellenvélemény – „kijavítására” is. Az efféle gondolkodásmód mintha a szovjet kormány hírhedt büntetőpszichiátria-elméletét támasztaná alá. A *Libériádhoz* hasonlóan a Szovjetunió „különleges pszichiátriai intézményei” is egyfajta gyűjtőhelyei voltak azoknak, akiket a kormány el akart sülyeszteni. Ezek az „kórházak” a szovjet pszichiátria merev nézeteit is nagyszerűen tükrözték, különösen Ivan Pavlov teóriáit. Pavlov, a viselkedéslélektan atyja az elmére mint neurokémiai szerkezetre tekintett, és ily módon közelített a pszichológia tudományához is. Leghíresebb kísérlete során kutyákat tanított arra, hogy a csengőhang ételt jelent; az állatoknál a végén már a csengő pusztá hangjára önkéntelen nyálelválasztás indult meg. Az agyat olyan mechanizmusnak tartotta, amit fizikai és kémiai eszközökkel irányítani lehet. A szovjet pszichiátria örömmel fogadta Pavlov elméletét, elsősorban azt a nézetet, miszerint az elmebajt a központi idegrendszer és az agy kémiai egyensúlyának felborulása okozza. A pszichiáterek ezért nyugtatók sorát szedették be pácienseikkel.

Az agresszív „pszichoterápiás” programok együtt jártak a gyógyszeres kezeléssel. A pirulák elsődleges célja valamikor talán az lehetett, hogy megnyugtassák és együttműködésre sarkallják a beteget, de később az elviselhetetlen mellékhatások miatt adták – röviden, kínzásként. Egy orvos bevallotta:

A gátlóhatás elérése a legfontosabb. Ezt követi a szinte eszméletlenségig történő nyugtatózás. Ez kisebb-nagyobb zavarokat okoz a gondolkodás menetében, az elme egyfajta pozitív destrukturalizálódását eredményezi. A közvetlen hatáson túl mélységes depresszió lesz úrrá a páciensen, mely rettenetes kínokat okozhat.

A szovjet rendszer kedvelt gyógyszere a szulfazin, barackolajban elkevert kénpor volt. Néhány nyugati elmeógyógyintézetben az 1920-as és 1930-as években szintén alkalmazták ezt a módszert az extrém skizofrénia bizonyos fajtáira, de aztán minden átmenet nélkül abbahagyták. Az eredetileg malária kezelésére kifejlesztett szulfazin pirogén gyógyszer, magas lázat, hányingert, mentális bizonytalanságot és izomgörcsöket okoz. „Alekszej”, a dnyepropetrovszki különleges pszichiátriai intézmény egykori páciense ezt így fogalmazta meg:

Az emberek szörnyű görcsökből rángatóznak és teljesen megzavarodnak. Testhőmérsékletük szinte azonnal 40 °C-ra emelkedik, és olyan fájdalom lesz rajtuk úrrá, hogy három napig képtelenek felkelni. A szulfazin egyszerűen megsemmisíti az agyat.

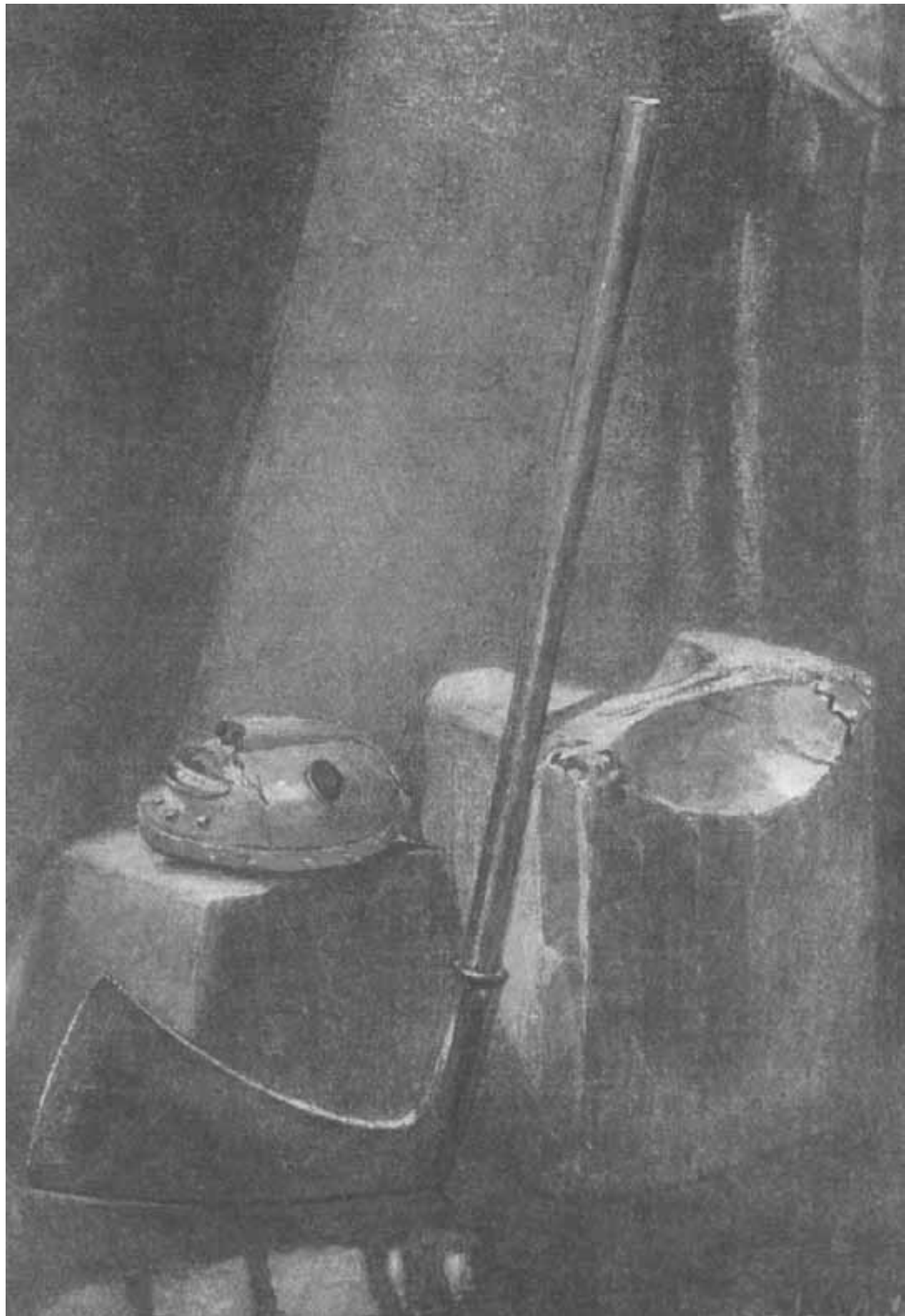
misíti az embert. Ha kínoznak és eltörik a karod, tudod, honnan ered a fájdalom, és valahogy ellenállsz. De a szulfazin lassanként beleszi magát a szervezetedbe, egyre rosszabb és rosszabb lesz, és már többé nem bírod elviselni...

A gyógyszer a rettenetes szédülés és hányinger mellett olyan erős izomrángást okozott, hogy az áldozatok többé nem tudtak lábra állni vagy leülni; hason feküdtek csak az ágyon mozdulatlanul. Rabtársaikra – ha akadt köztük figyelmes vagy nem kábult – hárult a feladat, hogy ételt hozzanak nekik. A Szovjetunió „különleges pszichiátriai intézményeiben” hetekig, hónapokig, sőt nem egy esetben évekig adagolták a szulfazint a „betegeknek”.

Nem mindig gyógyszerekkel okoztak azonban szédülést vagy zavarodottságot. Ugyanilyen rombolást végzett, ha ép elméjű rabot örültek közé zártak. Natalia Gorbanevszkaja, aki egy teljes évet töltött el egy szovjet pszichiátriai klinikán, ezt a következőképpen magyarázza:

Mindennapos kint jelentett az, amit magam körül láttam: emberek, akik teljesen elvesztették a kapcsolatot a külvilággal. Holnap talán én sem leszek külön, mondogatod magadnak. Minden reggel alapos önvizsgálatot tartasz, az örültség első jeleit keresve magadon.

Nem kétséges, a kínzás minden formájának alapja a pszichológia; a fizikai fájdalom végső célja az elme megtörése. Csak a XX. század során sajátították el azonban a kínvallatók azokat a technikákat, melyekkel kikerülhető a test és közvetlenül a lelket gyötörhetik. Haladás? A régi kínzó módszerek áldozatainak tépett húsára és összetört ízületeire gondolva néhányan bizonyára ezt állítanák, de azok, akiket lelkileg terrorizáltak, aligha ilyen derűlátóak.

Halálbüntetés

Gőzölgött a prüszkölő-ziháló lovak lágyéka, ahogy előrelendültek, és felkaptattak a köves úton. Hetek óta harcban álló lovasaik alig tudták leplezni izgalmukat. Még néhány lépés, és megláthatják Marosvásárhelyt, Erdély fővárosát, amit elfoglalni jöttek. II. Mohamed hatalmas hadseregének felderítői a hegytetőn leszálltak a nyeregből. De amint letekintettek az alant elterülő völgybe, még ezek a harcban edzett férfiak is elsápadtak, és kővé dermedtek a pokolbéli látványtól. Mérföldnyi széles sávban a város körül karók meredtek az ég felé. Lehetett úgy 20 000, és mindegyik tetején egy-egy groteszk emberi figura látszott. Páran még mindig éltek, s mintha meg-megvonaglottak volna. A törökök émelyegve-öklendezve borultak térdre: a halál váratlan büze minden erejüktől megfosztotta őket. Életük végéig nem felejtik el a napot, amikor beléptek Vlad, a „karóba húzó” pokolbéli birodalmába.

Vlad Tepes, Havasalföld vajdája, akiről Bram Stoker Drakula alakját mintázta, élő személy volt, és a feljegyzések szerint valóban legendásan kegyetlen. Kedvenc módszere, a karóba húzás során lovakkal huzatta áldozatát, miközben lassan hegyes karót nyomtak belé a végbélén vagy a vaginán keresztül. Addig húzták a szerencsétlent, míg a cölöp vége a száján nem jött ki. Vagy egyszerűen egy földbe ásott, kihegyezett póznára ültették a foglyot, akinek aztán a karó lassan a testébe hatolt súlya miatt. A karóba húzott félelmetesen lassú halált halt, órákig, gyakran napokig szenvedett. Kimérten csinálták az egész procedúrát, nehogy az áldozat szívinfarktust kapjon, a karó végét pedig gyakran beolajozták, hogy könnyebben átcsússzon a testen. Nem kétséges, Vlad élvezte ezt; az a hír járta, a haldoklók sikolyát és zokogását hallgatva nemegyszer köztük költötte el reggelijét. Bestiális, mondhatni ördögi kreativitással koncentrikus körökben vagy más geometriai alakzatba rendeztette el a karókat, s néha ugyanarra a póznára huzattá fel a gyereket, amelyikre az anyát. A legszörnyűbb azonban Vlad mértéktelensége volt. Rendszerint ezernyi férfit és nőt húzatott karóba egyszerre. II. Mohamed undorodva sarkon fordult, amikor megpillantotta azt, ami embereit fogadta azon a napon 1461-ben. Az uralkodó, aki térdre kényszerítette Konstantinápolyi, nem akart harcba bocsátkozni ilyen pokoli szörnyeteggel.

Kereszthalál

A karóba húzást mint büntetési formát már sok évszázaddal Vlad előtt alkalmazták. Régészeti leletek arra engednek következtetni, hogy az egyiptomi fáraók törvénykönyvében már 4000 évvel ezelőtt szerepelt: visszaeső bűnösöket vagy politikai ellenfeleiket egyaránt hegyes póznára ültették, és hagyták őket lassú halált halni a tűző napon. Sőt mi több, úgy tűnik, más ókori civilizációk uralkodói is követték a példát. Tény, hogy a keresztény éra (i. sz. 1-től kezdődően) idejére a karóba húzás gyakran alkalmazott büntetés volt a Közel-Keleten, bár ennek során az áldozatokat bronz- és vasszegekkel tűzték fatuskókhoz. Végül ebből alakult ki a büntetésnek az a formája, amit keresztre feszítésként ismerünk – amikor fából készült keresztre vagy keretre szögezik fel a foglyot kezeinél és lábainál fogva. A kereszt mint keresztény jelkép olyan mindennapinak számít, hogy hajlamosak vagyunk elfeledkezni róla: a kivégzésnek ez a módja jóval Krisztus előtt, a Szentföldről távol, Karthágótól kezdve Szkítiáig egyaránt dívott. E módszert ugyanúgy használták a görögök és a perzsák, mint ahogyan a rómaiak vagy a zsidók, sőt a tengerjáró föníciaiak révén valószínűleg az egész ókori világban elterjedt.

*A tuskó, a balta és a hóhér
maszkja a londoni
Towerből. Bár
meglehetősen fenyegető ez
a kép, a lefejezés és mint
halálbüntetés, gyors és
fájdalommentes volt.*

Névtelen művész e XVI. századi metszete az akasztás legegyszerűbb formáját ábrázolja: az áldozatot egyszerűen „letaszítják” a létráról, aztán hagyják, hogy lassan megfulladjon.

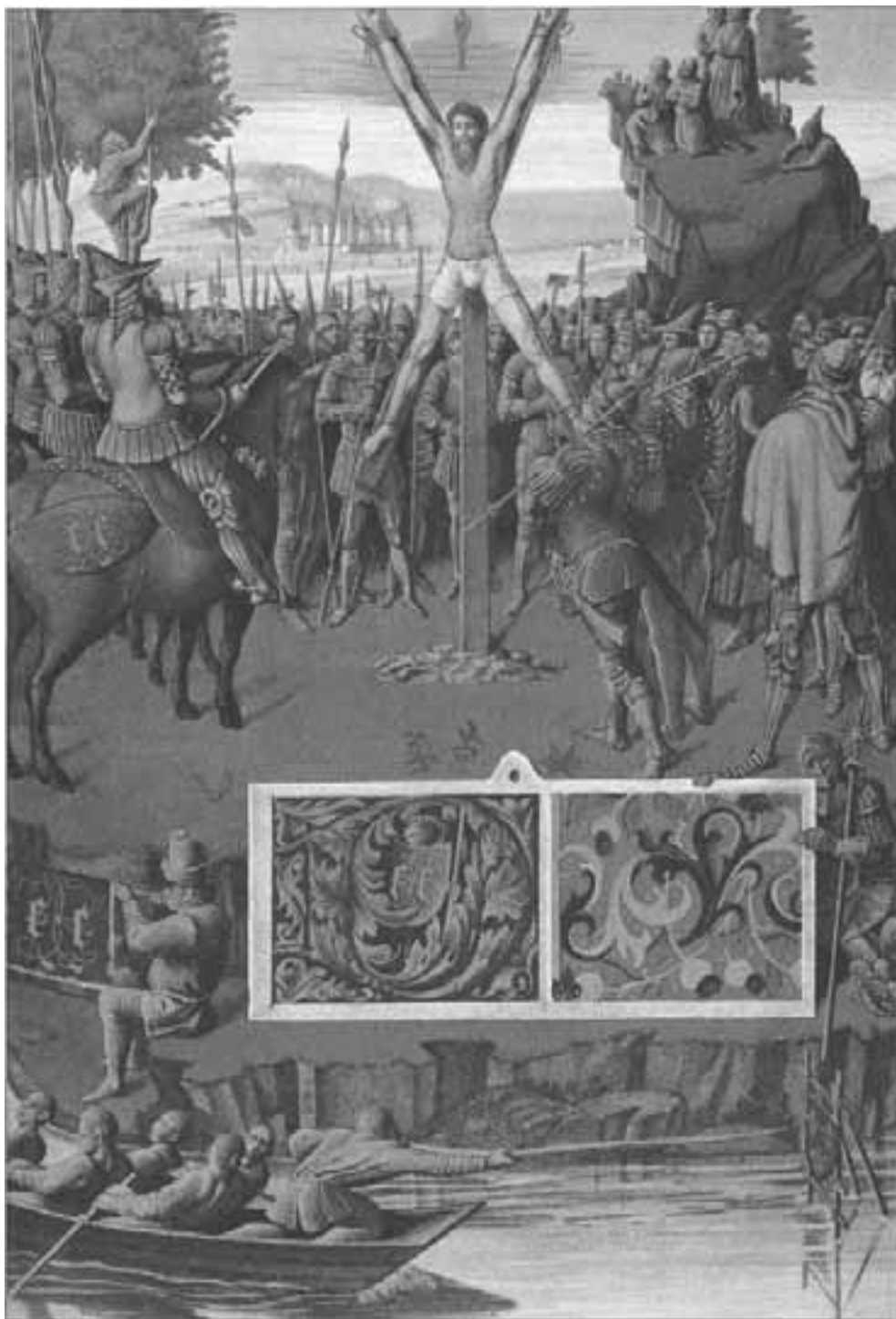

Jézus kínszenvedése, ahogyan az evangéliumokban leírták, látványos képet fest a kegyetlen kivégzési formáról, bár számos változata létezett. Krisztusnak a Biblia rint a keresztet kellett vinnie, a legtöbb áldozat azonban csak a súlyos keresztgere cipelte; a függőleges póznát már jó előre beásták a földbe. Miután odaért a kivé színhelyére, a rabot lefektették és karjait gondosan rögzítették. Ezután a keresztgí dát – rajta az áldozattal – felemelték és vagy keresztet, vagy T betűt formázva hej illesztették. Noha maguk sem idegenkedtek a kegyetlenségtől, a rómaiak nem titk a keresztre feszítést barbár eljárásnak tartják, ezért csak rabszolgák vagy idegen akik nem voltak római polgárok – megbüntetésére használták. Ezért várt ilyen szeg teljes halál a „zsidókirályra”.

Kötél általi halál

Habár Jézust felszegezték a keresztre, elsősorban nem így végeztek az áldozatokká kukat egyszerűen odakötözték. A kereszthalált halt asszonyokat és férfiakat nem a veszteség vagy a sérülések, hanem a szomjúság, az éhség, a kimerültség, végül pe tüdők összepréselődése okozta légszomj ölte meg. Ebből a szempontból a kereszti szítés az akasztás elődjének tekinthető.

Az akasztást az angolszászok lakta Britanniában már az V. században alkalmazta Lévén hivatalos halálbüntetési forma, már az első pillanattól kezdve a célnak mefő bitófákat használtak. A módszer technikai oldaláról nem sokat lehet mondani,

Az X formájú keresztre feszített Szent András lelke távozik testéből a menny felé, ahogyan ezt a XV. századi francia festő, Jean Fouquet elképzelte.

zéporkból származó metszetek szerint a póznának támasztott létráról egyszerűen „letaszították” az áldozatot, aki percekig, néha órákig fuldokolt saját súlya alatt, amíg egy barát vagy együtt érző néző rá nem csimpaszkodott a lábára, és el nem törte a nyakát. Ez a módszer egészen a XVII. századig dívott. Ettől kezdve a rabot egy lovas kordé hátuljába állították, amit a hóhér intésére kihúztak az áldozat alól, hagyva szabadon „lógni”. Nem sokban különbözött ez a régi angolszász módszertől, csupán az „automatizálás” látszatát kölcsönözte. Csak a XVIII. század második felében, a felvilágosodás eszméinek hatására léptek fel az emberbarátok az „ejtés” technikája mellett, mely (legalábbis elméletileg) azonnal megölte a rabot. Ezért még a modern kor első felében is előszeretettel alkalmazták a kivégzésnek ezt a módját. Lehetett volna egyszerűen a ha-

KÍNZÓESZKÖZÖK

lálbüntetés egy formája, ha nem lett volna nyilvános megaláztatás az áldozatok számára, vagy ha nem párosult volna gyakran olyan büntetésekkel, melyek szerepe egyértelműen a kínzás volt.

Felakasztva, lófarkon vonszolva, felnégyelve

E hírhedt büntetés pontos mibenléte kissé homályos, s ez magából a megfogalmazásból adódik:

Akkor pediglen odavisznek tégedet a helyre, ahonnét jöttél, majd innét sövényen húznak ezután a vesztőhelyre, ahol felakasztanak, aztán még élve levágnak. Nemzőszerveid eztán kivágtatnak, beleid kivétnak, s szemed előtt megégettetnek. Vétessék eztán fejed, tested pediglen vágják négy részre, és vigyék négy felé a Király dicsőségére. És Isten könyörüljön lelked.

A lőporos összeesküvés résztvevőit – Robert Catesbyt, Thomas Percyt és Guy Fawkest – dobálja meg a tömeg, ahogyan kerítés darabra kötözve húzzák őket végig London utcáin.

Habár a fogoly „sövényen” történő „húzása” a gúnyolódó-röhögő tömeg előtt szerves része volt a büntetésnek, a „húzás” szó valószínűleg a zsigerek „kihúzására” utalt. Miután a félholt rabot levágták a bitófáról, asztra fektették, felvágták a hasát, és szeme láttára húzták elő zsigereit. Ha mesterségét jól értő hóhér kezébe került, még élt, amikor beleit elégették. Csak ekkor hagyták eltávozni lelkét: lecsapták a fejét és felnégyelték. Kizsigerelt hulláját szétdarabolták, és a királyság különböző részeiben tették közszemlére. Előtte félig megfőzték, hogy tovább tartson, majd nyilvános helyeken tűzték karóra, mintegy mementóként mindazok számára, akik a felségárulás gondolatával kacérkodnak.

*Miután félholton levették a
bitójáról ezt a német
foglyot, lefektetik a földre,
ahol ezúttal nem a
rettegett keréken, hanem
az alatt kapja meg a
halálos csapást.*

tés lett volna, de hamarosan karneváli hangulatot öltött. Eszébe sem jutott a tömegnek a vádlott bűnein töprengeni: hősként ünnepelték, és rendszerint itallal halmozták el. Gyakran még maga az elítélt is részt vett a tréfában. Samuel Richardson regényírót „igen megdöbbenette az a nemtörődomség és gondatlanság”, amivel néhány rab a vesztőhely felé igyekezett. Jonathan Swift Tom Clinchről szóló történetében olvasható anekdota azonban tökéletesen visszaadja az ünnepi hangulatot, ami az „akasztási vásárt” jellemezte:

S ahogyan okos Tom Clinch, míg a csöcselék énekel,
Büszkén haladt Holournon keresztül, ahol halni kell;
George-nál ám megáll: kell egy üveg cuvey.
S ígérte biz, fizeti azt, ha visszafele jöve.

Richardsont, a Swifttől kevésbé erőteljes satirikust elborzasztotta mindaz, amit magánál az akasztófánál látott:

A vesztőhelynél a jelenet még meghökkentőbb volt. A jelenlévő pap inkább nevetség tárgyának tűnt; a tömeg figyelemre sem méltatta. Szitkok közepette énekelte el a zsoltárt, feslett nők és zuhlott férfiak százaival civódva. Ezek számára (oly ostobán illetlenek) a szerencsétlen elítélt felkészítése a halálra egyfajta olyan barbár szórakozásként szolgál, mely emberségesnek egyáltalán nem nevezhető.

Henry Fielding, a korszak egy másik regényírója (s egyúttal békebírója) rámutat: ilyen fokú zuhlottság paródiává degradált bármit, ami a kivégzés elrettentő mibenlétét hivatott volt elősegíteni. Az idő azonban lassan eljárt az efféle mulatság felett. Habár a „vé-

res törvénykönyv” a XVIII. század végére még „véresebb” lett, radikális változások kaptak helyet az adminisztrációban. Az akasztófát ledöntötték, a kivégzéseket most már a Newgate börtön kapujánál álló vesztőhelyen végezték. Nyilvános maradt ugyan az ítélet-végrehajtás, de elmaradt a felvonulás és a velejáró vígság. Egyre többször használták az ejtés technikáját, ezáltal az akasztások látványossága is csökkent; a kivégzésekre járók most már nem tudták megjósolni, látnak-e „haláltáncot”. 1868-ban hajtották végre az utolsó nyilvános akasztást Angliában és Skóciában, de a hatóságok már addig is alaposan korlátozták a látogatók számát. A show véget ért.

Keréketörés

Bár Nagy-Britannia „véres törvénykönyve” meglehetősen brutális, a vádlottak a La Manche csatorna másik partján sokkal rosszabbra számíthattak, ha keréketöréssel büntették őket. A középkori Európában alkalmazott módszer reneszánszát élte a XVIII. századi Franciaországban és Németországban. Népszerű látványosság volt ez ezekben az országokban, mint az akasztás a Brit-szigeteken. Hogy valódi kocsikereket használtak vagy két X formában összeerősített gerendát, nem számított: a technika egyszerű volt. Az áldozatot kifeszítve hátára fektették erre a hevenyészve összeeszkábált keretre. Ekkor a hóhér vasrúddal vagy kovácskalapáccsal összezúzta a fogoly minden végtagját. Ha szerencséje volt a nyomorultnak, ezt azonnal a halálos csapás követte a hasra vagy a mellkasra. Az időzítés elsősorban a hóhér megítélésétől függött, de néha a bíró egyenesen megtiltotta az azonnali halálos ütést. Egy 1761-re datálódó francia ítélet szerint a toulouse-i John Calas, akit fia meggyilkolásában találtak bűnösnek, két teljes órán keresztül nem kaphatta meg a halálos csapást.

Nyilvános kivégzés spanyol módra, ahogyan azt egy francia ábrázolta 1901-ben. Két gyilkost fojtanak meg garrottával az összegyűlt tömeg előtt.

Humánus halál

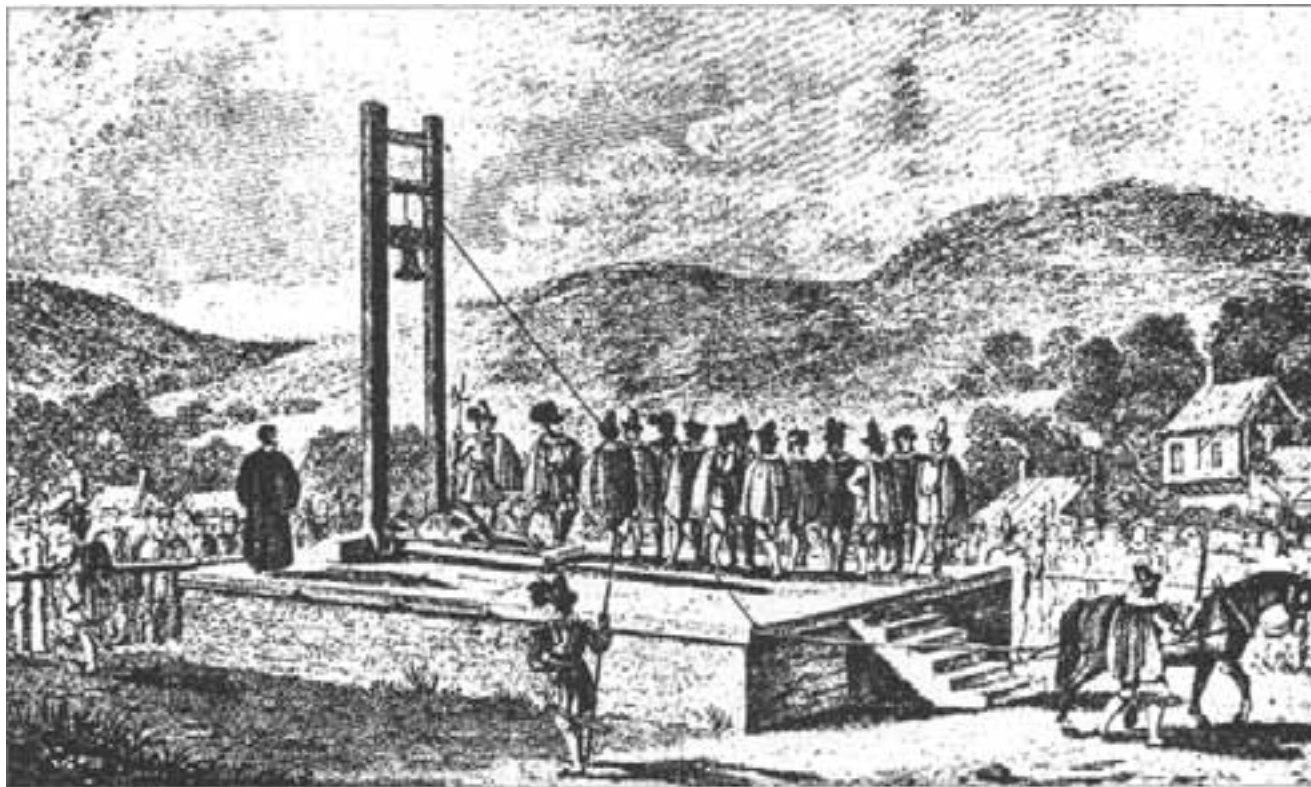
A XVIII. század óta sok ország hagyott fel a halál e barbár, nyilvános ceremóniáival - a halálbüntetés végrehajtására szolgáló modern eszközök csak néha adnak lehetőséget a kínzásra. Mégis, nagyon sok nemzet vonakodik eltörölni a halálbüntetést, amihez ha hozzátesszük a hóhérok esetleges hibáit, máris több ezer kínok között haldokló emberrel számolhatunk. Az ejtés technikáját például azért találták ki, hogy az áldozat ne lassan fuldokoljon, hanem gyorsan meghaljon: esés közben a harmadik és negyedik csigolya között eltörik a nyak. Pontos súlyadatokra és számításokra van szükség a kívánt eredményhez. Elég egyetlen apró hiba, és az áldozat tehetetlenül vergődik, vagy leszakad a fej. A régimódi, Franco alatt Spanyolországban használt garrote talán kevésbé precíz eljárás, de nem nyújtja el az áldozat szenvedését úgy, mint egy félresikerült akasztás.

Hajlamosak vagyunk elfeledkezni róla, hogy a guillotine-t mint humánus kivégző-módszert vezették be a francia forradalom idején. Kétségtelenül óriási előrelépést jelentett a keréketöréshez képest e furcsa szerkezet, de egyenes ági leszármazottja volt a késő középkori skót „Szűznek”, ami pedig olasz és német mintára épült. Mindegyik a hóhér baltájának gépesített változata volt, kiküszöbölve elméletileg az ember okozta hiba lehetőségét. Amiért Monsieur Guillotine-t feltétlenül elismerés illeti, az a guillotine jellegzetes alakú pengéje: sokkal hatékonyabb, mint elődeinek egyenes éle. Miután több változtatást megért, Párizsban még 1939-ben is használták nyilvánosan a guillotine-t.

A francia forradalom az ítélet-végrehajtó eszközök technológiáját tekintve utódainál összességében sokkal jobb eredményeket ért el. A XX. századi Egyesült Államokban kifejlesztett villamosszékekkel elméletileg tisztán, majdhogynem klinikai körülmények között lehetett végrehajtani az ítéletet. Valójában azonban az első áramütés ritkán ölte meg az áldozatot, aki rendszerint percekig iszonyatos fájdalmak közepette lebegett élet és halál között, míg szenvedésüket fel nem fedezték, és újabb sokkot nem kaptak.

A gázkamra szintén nem bizonyult annyira „humánusnak”, ahogyan azt várták. Még a ciángáz sem végez olyan gyorsan áldozataival, mint azt gondolták. Ha a gáz koncent-

A francia forradalom idején előszeretettel alkalmazott guillotine csupán egy régi modell legújabb változata, melyet a középkor óta Európa-szerte használtak. A kép a yorkshire-i Halifax vesztőhelyét ábrázolja.

*Thomas Edison
villamos székének kései
változata. A kép a New
York-i Sing Sing
börtönben készült 1925-
ben.*

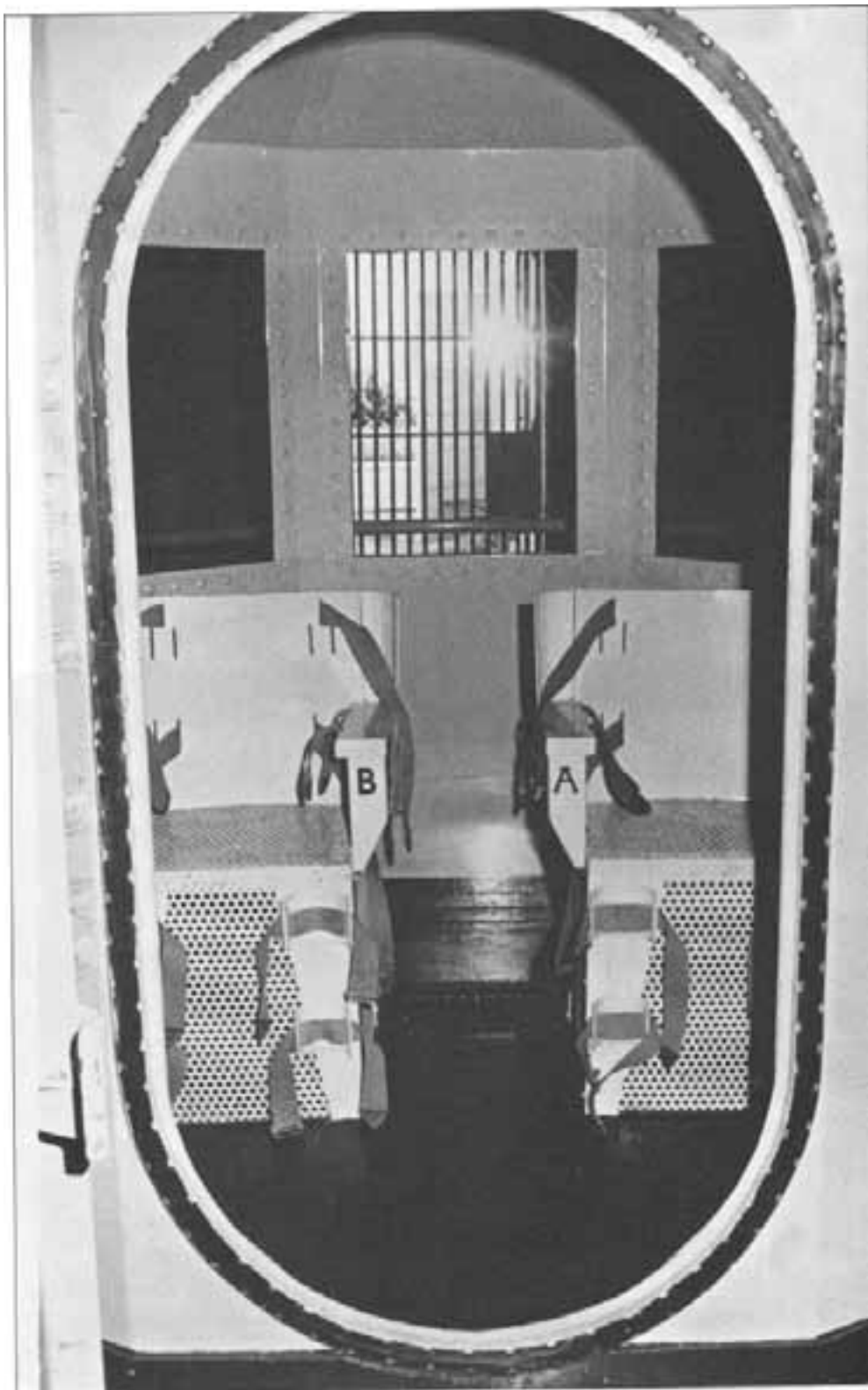
rációja nem megfelelő, a szerencsétlen rab szörnyű kínok között hal meg, kétségbeesetten kapaszkodva a testéből lassanként elszálló életbe. Másik „tökéletes” kivégzési módszer a méreginjekció, amit az Egyesült Államok nagyon sok államában alkalmaznak. A barbituráttartalmú altatóból és nátrium-tiofoszfátból álló „koktél” egy csapásra „kiüti” az áldozatot, pauvilontartalma csökkenti az izommozgást, olyannyira, hogy leáll a légzés, a kálium-klorid pedig leállítja a szívet. Látszólag nincs ennél fájdalommentesebb módszer – hacsak az áldozatnak nincs valamilyen heves allergiája valamelyik alkotóelemmel szemben, ez esetben ugyanis nem adható. A procedura, mely elméletileg né-

KÍNZÓESZKÖZÖK

hány másodpercig tartana, valójában 40-50 percet vesz igénybe. Néha egy óráig tart, míg alkalmas vénát találhatnak.

Kivégzés mint társadalmi kontroll

Még mindig léteznek olyan társadalmak, ahol a régimódi nyilvános kivégzések igen fontos szerepet játszanak. Harry Wu, az ismert kínai demokrata leírja azt a napot, amikor 1983-ban Zengzouban, Henan tartomány fővárosában szemtanúja volt egy nyilván-

Két halálraítélt ülhet kényelmesen a kaliforniai San Quentin börtön gázkamrájában. A „B” széket használják, ha csak egy rabot végeznek ki, mivel könnyebben hozzáférnek a sztetoszkóppal.

nos kivégzésnek. „Úgy tűnt, ebben a kétmillió városban leálltak a gyárok és bezártak az iskolák – emlékszik vissza. – Azt hiszem, a lakosság legalább fele otthagya munkahelyét vagy az iskolapadot.” Hamarosan megteltek az utcák, az emberek izgatottan vártak. Aztán...

...45 lapos kerekű targonca halad el egymás után... mindegyiknek az elejénél ott állt egy-egy megkötözött elítélt. A kötél keresztbefutott a mellkasukon és a hátukon, magas, keskeny táblát rögzítve. A táblák felső részén a vád látszott: „Tolvaj”, „Gyilkos”, „Erőszaktevő”. Ez alatt az elítélt neve volt olvasható, nagy, vörös X-szel áthúzva.

A menet végighaladt a városon, egy kis mezőig, ahol a foglyokat letérdeltették sírjaik elé, majd agyonlőtték őket – a 45 lövés egyetlen hatalmas dörrenésként csattant, emlékszik vissza Harry Wu.

Efféle látványosságok több kommunista országban (Észak-Koreában és Kínában) gyakran előfordulnak – mint ahogyan az iszlám törvényeit követő nemzeteknél is a Közel-Keleten. Hiba lenne azonban azt feltételezni, hogy a nyilvános kivégzések korszaka lassan leáldozik. Az iszlám fundamentalista mozgalom erősödése és a nyugati demokráciák viselkedése egyaránt arra utal, a világ nagyon távol áll még attól az utópista képtől, amit az 1960-as évek liberális idealistái elképzeltek. Az Egyesült Államokban már hosszú évek óta alkotmányellenesnek kikiáltott halálbüntetés visszaállításáról az elmúlt években egyre többen beszélnek, mivel néhány képviselőjelölt – felismervén: így több szavazatot kapnak – támogatja azt. S míg a fejlett országok fogyasztói társadalmi nyíltan soha nem fogadják el a kínzást és a barbarizmust, egyenlőtlenséggel és elnyomással szemben érzett morális ambivalenciájuk kétségkívül nagy hatással van azokra a milliókra, akik számára a kínzóeszközök még nem csupán elrettentő emlékek a történelemkönyvek lapjain.

A kínzás korszakának vége

Azóta kérdőjelezik meg a kínzás alkalmazásának értelmét, amióta létezik, de ezeket az erőtlén hangokat egyszerűen figyelemre sem méltatják. Cicero és Seneca kétségeit a keresztény egyház első évszázadában Szt. Ágoston visszhangozta, majd később, a kora középkori Európában Kántor Péter. Viszont egészen a felvilágosodás koráig várni kell a jelentősebb fordulatra, bár ez a változás meglehetősen felületes. A szkeptikusok talán azzal érvelnének: a kínzás egyszerűen kikerült az igazságszolgáltatás rendszeréből, de csak otthon; a rabszolgák, illetve a meghódított népek nem sok különbséget éreztek. Még ez is valamiféle fejlődést jelent azonban, de a gyanú marad: a látszólagos jámborság ellenére az embertelenség mértéke aligha változott. Ugyanez a XX. században is folytatódott, egészen a mi – szelídebbnek tartott – világunkig. Manapság ha a fejlett nyugaton arról hallunk, hogy valakit megvertek rendőrségi őrizetben, vagy ha a feltételezett terroristát álarcban a falhoz állítják, a média reakciója emlékeztet bennünket, mennyire humánussá vált a rendszer. Talán büszkeséggel kell eltöltsön bennünket a kollektív felháborodásnak ez a módja – de valóban végleg eltöröltük a kínzást, vagy csupán exportáltuk valahová máshova?

Sok kritikus talán amellett érvelne, hogy igenis a Nyugat felelős az elnyomásért és a kegyetlenkedésért. Mások azt állítják, a nyugati kormányok pénzelik azokat a rezsimeket, melyek együttműködésére szükségük lehet, akármennyire lábbal tapossák is az emberi jogokat. Megint mások még tovább mennek, és kijelentik: a Nyugat pontosan azokat a kormányokat pénzeli, melyek elnyomják a demokratikus és szakszervezeti mozgalmakat, alacsonyan tartva ezzel a nyersanyag árát és a fizetéseket, mely persze kedvez a fejlett országoknak és a multinacionális cégeknek. Súlyos vád ez, s gyakran támadják azok, akik a nyugati kormányok és cégek harmadik világban elért eredményeire mutatnak, illetve arra, hogy a segítség alapfeltételeként az emberi jogok betartását szabják meg. Egy dolog azonban biztos: akár a Nyugat felelős a világban folyó kínzásokért, akár nem, polgárai óriási szerepet fognak játszani abban, ha valamikor esetleg végleg eltörlik ezt az intézményt. Ezért fontos a nem kormányzati szervezetek politikai és üzleti vezetőkre gyakorolt nyomása – kétségkívül ez az embertelenség ellen indított kampány legjelentősebb eredménye, amit a XX. században elért.

A legismertebb ilyen szervezetet, az *Amnesty Internationalt* 1960-ban alapította Peter Benenson ügyvéd. Miután a nemzetközi sajtó felháborodott azon, hogy az akkor még fasiszta Portugáliában letartóztattak és bebörtönöztek egy csoport egyetemi hallgatót – bűnük az volt, hogy a szabadságra ittak – Benenson útnak indította egyévesre tervezett kampányát. A „Harc az amnesztiáért 1961-ben” a világ „lelkiismeretének foglyai” szabadulását hivatott biztosítani. Benenson és aktivista társai szisztematikus levélíró kampányba kezdtek, és államférfiaknak írtak az országaik börtöneiben sínylődő rabok érdekében. A világméretű amnesztia 1961-ben persze nem vált valóra, de ugyanakkor az is világossá vált, hogy a hadjárat nem volt hiábavaló: ráirányították a közvélemény figyelmét a foglyok helyzetére és a világ különböző pontján folyó kínzásokra.

*Az áldozat győzelme a kínvallatók
felsőbbrendűsége felett.
Alima Mitap rajza nem
csupán annak a török
börtönnek a brutalitását
ábrázolja, ahol férje is
raboskodott, hanem a
megtörhetetlen emberi
leiekre is utal.*

Az *Amnesty* példáját követve más szervezetek szintén mozgolódni kezdtek, összehozták bizonyos szakmák képviselőit, vagy meghatározott országokban folyó túlkapásokkal foglalkoztak. Az *Amnesty-kampány* folytatódott; a nyugaton tevékenykedő aktivisták politikai foglyokat „adoptáltak”, érdekükben levelezéseket folytattak azok hazájának kormányzatával, felvették a kapcsolatot családjaikkal, és felajánlották segítségüket és támogatásukat. Az így kialakult emberi kapcsolatok képezték a hadjárat legfontosabb részét: az *Amnesty* kérése a nyugati országokban végre eljutott az újságok olvasóihoz és a tévénézőkhöz, akiknek szintén emberjogi kérdésekről beszéltek.

Negyven év telt el, és az *Amnesty* és más csoportok szünet nélkül dolgoznak, inzultusok véget nem érő sorát támogatják, vizsgálják ki. Nehéz megmondani, mi motiválja őket: lankadatlan makacsságuk, vagy a tudat, hogy a csatát még nem nyerték meg; talán ünnepeljük azokat, akik visszakapták emberi méltóságukat, vagy azon keseregjünk, hogy mindig akad valaki, aki helyükbe lép? Akármilyen kevésnek látszik is az általuk elért eredmény, e csoportok szerepe fontosabb, mint valaha: sikerük kulcsa nemhivatalos státusukban rejlik. Hangzatos szentimentalizmusuk ellenére megválasztott kormányzóink tisztában vannak vele, hogy véleményük és tetteik egyre kevésbé hatnak a világgazdaságra. Manapság, amikor a legnagyobb vállalatok éves forgalma gyakran nagyobb, mint a kis országok GDP-je, ügyvezetőik a politikusoknál sokszor nagyobb befolyással bírnak. E tényre gyakran komoly aggodalommal tekintenek, bár egyfajta óvatos optimizmusra is okot adhat. A mérleg talán nincs hatással a világ vezetőire, de a közvélemény és a vásárlóerő annál inkább. A mai polgárok így, habár a hatalmát fokozatosan elvesztő kormányzat látszólag megfosztotta választójogaitól, elődeiknél sokkal nagyobb mértékben befolyásolhatják a világ eseményeit.

Ha valaki tanulmányozta a kínzó módszerek történetét, rálátást kaphatott az emberi természetre. A kínzásnak mint állami intézménynek, ugyanakkor politikai, gazdasági, társadalmi és vallási aspektusai is vannak. Lehetséges-e, hogy a mai fejlett, ipari országok viszonylag emberséges társadalmához válik hasonlóvá valamikor az egész világ? Habár ez csak nagyon távolinak tűnik, s ha jó adag optimizmusra van is szükség, hogy hinni tudjunk benne, nincs törvény, mely tiltaná. Hogy egyszer így lesz, nagyrészt a mai emberjogi aktivisták munkáján múlik – egyszerű férfiakén, nőknén és gyerekeikén, az egyszerű népen, a kínzások leggyakoribb áldozatain.

Bilincs és amiket a kínai fennhatóság alatt lévő Tibet területén használtak a hatóságok a nacionalista aktivistákkal szemben. Ezek csupán utolsó darabjai a kínzóeszközök ókorba visszanyúló sorának.

Bibliográfia

- Abbott, Geoff: *Kínpad, kötelek és vörösre izzított fogók: a kínzás és eszközeinek története* (Rack, Rope and Red-hot Pincers: A History of Torture and its Instruments), London, Headline, 1993
- Adams, Norman: *Skócia véres krónikája: kínzás és ítélet-végrehajtás egykor* (Scotland's Chronicles of Blood: Torture and Execution in Bygone Times), London, Robert Hale, 1996
- Amnesty International: *A kínvallatás ellen* (Against Torture), London, Amnesty International, 1984
- Amnesty International Francia Orvosi Bizottság és Valerie Marange: *Orvosok és kínvallatás: ellenállás avagy együttműködés?* (Doctors and Torture: Resistance or Collaboration?), London, Bellew, 1991
- Bennassar, Bartolommé: *Valladolid en el Siglo de Oro*, Valladolid, Fundación Municipal de Cultura, Ayuntamiento de Valladolid, 1993
- Burford, E. J. és Sandra Shulman: *Zabla és máglya: a nők büntetése* (Of Bridles and Burnings: The Punishment of Women), London, Robert Hale, 1992
- Du Bois, Page: *Kínvallatás és igazság* (Torture and Truth), New York, Routledge, 1991
- Egido, Teófanés: *La Inquisición (Autos de fe)*, Valladolid, Obra Cultural de la Caja de Ahorros Popular, 1986
- Forrest, Duncan (szerk.): *Egy pillantás a pokolba: kínzómodszerek világszerte* (A Glimpse of Hell: Reports on Torture Worldwide), London, Cassel/Amnesty International, 1996
- Henderson, Ernest F.: *Válogatott történelmi feljegyzések a középkorból* (Select Historical Document of the Middle Ages), London, George Bell and Sons, 1910
- Hongda Harry Wu: *Laogai: a kínai gulág* (Laogai: The Chinese Gulag), Boulder, Co, Westview Press, 1992
- Kamen, Henry: *A spanyol inkvizíció* (The Spanish Inquisition), Newhaven, CT, Yale University Press, 1997
- Mclynn, Frank: *Bűn és bűnhődés a XVIII. századi Angliában* (Crime & Punishment in Eighteenth-Century England), London, Routledge, 1989
- Menéndez Pelayo, Marcelino: *História de los Heterodoxos Espanoles*, Buenos Aires, Espasa-Calpe Argentina, 1951; első kiadás: 1870
- Oakley, Gilbert: *A kínvallatás és a brutalitás orgiái: történelmi tanulmány* (Orgies of Torture and Brutality: A Historical Study), London, Walton Press, 1965
- O'Shaughnessy, Hugh: *Pinochet: a kínzás politikája* (Pinochet: The Politics of Torture), London, Latin America Bureau, 2000
- Parenti, Christian: *Amerika lakat alatt: rendőrség és börtönök válsághelyzetben* (Lockdown America: Police and Prisons in the Age of Crisis), London, Verso, 1999
- Peters, Edward: *Kínvallatás* (Torture), Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1996
- Pettifer, James: *A török labirintus: Atatürk és az új Törökország* (The Turkish Labyrinth: Atatürk and the New Turkey), London, Penguin, 1997
- Ruthven, Malisé: *Kínzás: a nagy összeesküvés* (Torture: The Grand Conspiracy), London, Weidenfeld & Nicolson, 1978
- Sangrador Vibres, Matías: *História de Valladolid (1851)*, Edición Fascínil, Valladolid, Caja de Ahorros Provincial de Valladolid, 1979
- Saunders, Kate: *A pokol tizenhét bugyra: történetek a kínai gulágból* (Eighteen Layers of Hell: Stories from the Chinese Gulag), London, Cassell, 1996
- Scarry, Elaine: *A test fájdalma: a világ teremtése és pusztulása* (The Body in Pain: The Making and Unmaking of the World), New York, Oxford University Press, 1985
- Scott, George Ryley: *A kínvallatás története* (A History of Torture), London, Bracken Books, 1994

Index

A dőlt betűs oldalszámok a képalá-
írásokra vonatkoznak

a hóhér leánya (Skeffington béklyója)
41, 42, 44

Ágnes, Szent 132

Ágota, Szent 108

agymosás 127-129

akasztás

fejnél fogva 90

nyaknál fogva 135, 136, 136

la bárra 95

nyilvános 139, 139-141, 140

Algéria

sifon 67

elektrosokk 118

fúrógépek 112

nagy nyomású vízszugár 77

„Állítsátok meg a nemi erőszakot a
börtönökben” 22

amerikai hadsereg

élve eltemetések 86

kínzás vízzel 64

korbácsolás 103

Amnesty International

Kínában 129

kormányokra gyakorolt hatás 147,
148

története 148

céljai 147, 148

Szaúd-Arábiában 14, 97, 108, 109

Sri Lankán 111, 112

Zairében 116

amputálás, kezeké 108-110

András, Szent 137

Angola (ANC)

hangyák 85

ütés a fülekre 94

élve eltemetés 87-90

anundal 42-44

Argentína

az „eltűntek” 118, 119, 120

elektrosokk 118, 119

árnyékszék 70-75, 72

AsszírIA 8, 8

autodafé 53

az „eltűntek”, Argentína 118, 119, 120

bambusz 48, 80, 97, 113

bastinado 96, 96, 97

beavatási szertartások 75, 103

befalazás 87

béklyó 18, 75, 19, 41, 97

Belga Kongó 10

bilincs

rudak 49, 55

béklyó („bilbo”) 18

fertőzés 19

billentős szerkezet 24

bitófa 98

Bobbit, John 108

Bosznia

kasztrálás 78, 79

élve eltemetés 86

boszorkányok

megégetése 61-63, 62

szurkálása 114, 115

megkínzása 28

úsztatása 67, 68

boszorkányvadászok 69, 70, 113

brit hadsereg

megbélyegzés 60

vesszőfutás 102, 103

nyak és kéz összekötözése 45

korbácsolás 103

brixtoni börtön 24

brodequin 49, 49, 50

bronzbika 57

Burma 19

bűnösség, bizonyítéka 10, 15

büntetés-végrehajtó intézetek 19

„büntetőzubbony” 20

Caligula császár 107, 108

Cassidy, dr. Sheila 9

cheer a 33

Chile

verés 93-96

nemi erőszak elkövetése kutyával

84

elektrosokk 9, 115

szexuális sadizmus 112

tüskék 86

CIA, *lásd még*: Központi Hírszerző

Hivatal (CIA) 16, 121, 125-127

Clitherow, St. Margaret 39

Cranmer, Thomas érsek 62

csizma 46, 48-50

Dánia, kínzás eltörlése 10

Defoe, Daniel 25, 33

dobhártya beszakítása 93

Dubai 17

Egyesült Államok

halálbüntetés 142-45

marhaösztöke 118, 122

összeláncolt rabok 18-20

súlyokkal megrakott béklyók 18

álkivégzések 124

büntetés-végrehajtó intézetek 18, 19

nemi erőszak a börtönben 20-22

a börtön „önkormányzata” 22, 23

kvékerek megkorbácsolása 99, 100

rabszolgák megkorbácsolása 101,
102

éhezés 88, 89

El Salvador 88

elefántok, mint ítélet-végrehajtók
79-81, 81

elektromos rohampajzs 121, 123

elektrosokk

Algériában 118

marhaö sztkével 118

Chilében 10, 115

Törökországban 47

élve eltemetés 87, 88

élve megnyúzás 7

Emberjogi Felügyelet 22

Emma (Oelfgifa) királynő 54, 55

ENSZ konvenció a kínzásról (1984) 7

érzékektől való megfosztás 126

escalera 29

Észak-Vietnam 88

etetés erőszakkal 90

ezervágás-halál 107

falaka 17, 96

farkasok 80

fegyőrök 22, 96

fej satu 45, 46

felakasztva, lófarkon vonszolva,

felnégyelve 138, 139

félelem, kihasználása 12, 65, 80, 83,
98, 125, 126

fogak 83

forrázás 58, 59, 86

forte et dure börtönök 15, 39—41

Franciaország

battoirs 97

forrázás 58, 59, 86

elektrosokk 118

kínzás eltörlése 10

fuldoklás 65

„garnish” (pénz, amit az újonnan

INDEX

- érkezett rabok fizetnek a régebbieknek) 20
 gázkamra 142
 Gentileschi, Artemesia 45
 gladiátorok 83, 98
 Görögország 10
 Görögország (ókori)
 tűzpróba 53, 54
 kínpad 8, 29-37, 30, 31, 32, 37, 41., 43, 44
 rabszolgák vallatása 9
 Guatemala 12
 Guernsey 62, 63
 guillotine 142, 142

 gyógyszerek
 pszichiátriai 130-132
 regressziót előidéző 125, 130

 halálketrec 26
 halálos injekció 143
 hidegzuhany 75, 76
 hüvelykcszorítók 45, 46
 India
 anundal 42-44
 megbélyegzés 59, 60, 122
 cheera 33
 kivégzés elefánttal 79-81, 57
 kittee 50
 tanja 96
 pénisz levágása 108, 118
 szomj ázás 90
 istenítélet 55, 56, 67, 68, 69, 70

 ingolna 83
 inkvizíció
 autodafé 53
 kerékbetörés 94, 141, 142
 Vasszúz 110, 111, 777
 templomos lovagok 32
 túlkapások 148
 hatalma 31
 kínpad 30, 31
 spanyol 33
 kínzás vízzel 65, 66, 67
 Irak 87
 Irán 7, 22, 37, 97
 istenítélet
 úsztatás által 69, 69-71, 71
 tűz által 53, 54
 forró víz által 55, 56
 ítátás, erőszakkal 65
 Izrael 93

 Jamaica 18, 98, 100
 Japán
 hidegzuhany 75, 76
 „kőkarolás” 41

 kábító löveg 122
 kábítóöv 122, 123
 kaloda
 a mezőn 25
 hüvelykcszorító 45, 46
 kancsuka (korbács) 91, 98
 karóba húzás 107, 135
 kassziavirág vázája 90
 kasztrálás 109
 kerékbetörés 94, 141, 142
 keresztény mártírok 83, 55
 keresztények
 a római cirkuszokban 82
 Szaúd-Arábiában 97
 kereszténység
 lásd még: inkvizíció; kvékerek
 protestánsok üldöztetése 97
 rekusancia 33, 46, 61-63
 istenítélet 55, 56, 67, 68, 69, 70
 vízpróba 55, 56
 keresztre feszítés 135, 136
 kezek
 amputálása 108-110, 109
 összezúzása 29, 141
 kia quen 48
 kihallgatás 15, 32, 44, 53, 65, 67, 93, 125, 126, 129
 Kína
 brodequin 49, 49, 50
 sötétzárka 15, 17
 halálketrec, 26
 halálcédulák 111
 elektrosokk 118
 nők megalázása 129
 etetés erőszakkal 90
 mozgásképtelenség 17, 18
 rovarok támadása 85, 86
 kia quen 48
 kittee 50
 lincsi 107
 nyilvános kivégzések 139, 155, 145
 titkosrendőrség 7, 17, 131
 teán zu 48
 King, Rodney 122
 kínpad 29-31, 33, 34, 57
 ókori görögöknél 29
 német 31
 ismétlő 31, 32
 római 30, 31
 kínzás eltörlése
 felvilágosodás kora 9, 22, 70, 71, 137, 147
 Dánia 9
 Franciaország 9
 Oroszország 9
 Skócia 9
 Spanyolország 9
 nyugati ambivalencia 147, 148

 kínzás vízzel 64, 65, 66, 66
 Kínzást Túlélők Szervezete 7, 8
 kínzókamrák 12, 29
 Királyi Haditengerészet 44, 103
 kilencfarkú macska 99, 103
 „körbekorácsolás” 104
 büntetések korlátozásai 103
 nyak és kezek összekötözése 45
kittee 50
 korbácsolás
 kilencfarkú macskával 99, 103
 bűnrészességre kényszerítés 7
 kancsuka 98, 99
 szégyenfa 93, 100
 nyilvános 99, 100, 707
 római 98, 99
 szexuális kielégülés 100
 Korbáctörvény (*Whipping Act*, 1530) 99
 Koszovó 727
 körmök 113
 körte (*poire d'angoisser*) 113
 Központi Hírszerző Hivatal (CIA) 15, 17, 121, 125-127
 kurdok, Törökországban 113
 kutya 25, 80, 84, 132
 kvékerek 23, 26, 60, 100

la barra 96
 lábak, verése 29, 37, 43, 49, 50, 55, 87, 93, 96
 Lázadó törvény (*Mutiny Act*, 1689) 44, 103
 lefejezés 135, 139
lincsi 106, 107
 lincselés 70
 londoni Tower 15, 17, 83, 735
 lovak, mögött vonszolás 80, 50
 löporos összeesküvés 34, 138
 Lőrinc, Szent 57

 macskák 84
 magánzárka 17, 18, 131
 marhaösztröke, elektromos 775, 122
 Marokkó 87
 Maze börtön 17
 Mazeppa, Ivan Sztjepanovics 79
 megbélyegzés 59, 60, 122
 megcsonkítás 107, 109, 110
 megégetés
 máglyahalál 61-63
 bronzbika 57
 vasszék 58
 megfojtás 53, 63
 megfojtás garrottával 141
 megfosztás az alvás lehetőségétől 18, 131
 megvesszőzés 99-101

KÍNZÓESZKÖZÖK

méhek 85
 Mexikó 67, 79, 93, 725
 mozgásképtelenség 17, 18

nap hevének kitéve 26, 86
 német kínpad 37, 33
 német szék 33
 nemi erőszak
 kutya által 84
 férfiak által 20-22
 börtönben 20-22
 lelki hatásai
 Néró császár 83
 Newgate börtön 20, 40, 42, 99, 139, 141
 nők
 „mellszagató” 108
 kényszermunka 20
 vízbe mártó szék 70, 72, 73, 75
 korlátozása 24
 elleni sadizmus 108
 „perlekedő zablája” 26, 27, 70
 szexuális támadások 122, 123
 motozása 123
 Törökország 35, 74, 109
 feleség ütlegetése 89

nyak és kezek összekötözése 43, 44
 nyakbilincs (spanyolgallér) 25

Oates, Titus 45, 99
 olasz inkvizíció 12, 13
 Oroszország
 lásd még: Szovjetunió
 kancsuka 98, 99
 kínzás eltörlése 12
 orr behasítása
 házasságtörésért 104
 prostitúcióért 104, 105
 Ortiz, Diana nővér 12, 13
 Orvosok az Emberi Jogokért
 (*Physicians for Human Rights*,
 PHR) 49, 93
 oroszlás *lásd*: korbácsolás

Öböl-háború, élve eltemetések 87
 „összerázott bébi” szindróma 94
 összezúzás
 lásd még: nyomás alkalmazása
 kezeké
 a hóhér leánya 41, 42, 44
 szögekkel 772
 tüskék alatt 110

Pakisztán

rovarok támadása 81, 82
 bilincsek 18
 patkányok 12, 17, 23, 25, 83
 Pavlov, Ivan 130, 132
peine forte et dure 39-41
 pellengér 22, 23, 25, 26, 70
 pénisz amputálása 104, 105
 pentonville-i börtön 23, 24
 „perlekedő zablája” (szájkosár) 26
 Peru 79
picana 118
 Pinochet, Augusto, *lásd még*: Chile 9,
 84, 86, 93, 112
 Poroszország, kínzás eltörlése 9
 portugál inkvizíció 30
 prostitúció 20
 pszichoterápia 125, 126

rabszolgák
 az ókori Görögországban 9
 az ókori Rómában 82, 83
 Belga Kongóba 11
 az Egyesült Államokban 97, 98
 a Nyugat-Indiákon 26, 96
 regresszió
 előidéző gyógyszerek 124, 125
 használata 120
 rómaiak
 gladiátorok 83, 98
 megbélyegzés 59, 60, 122
 cirkusz 82
 keresztre feszítés 135, 136
 makkabeusok lázadása 57
 kínpad 30, 30, 31
 rabszolgák megbüntetése 82, 82
 tarpeji szikla 86, 89
venatione 81
 korbácsolás 94
 rovarok 85, 86

sibille Al
 Skócia
 megbélyegzés 59, 60, 122
 hüvelykcsorítók 46
 kínzás eltörlése 11
 korbácsolás 96
 boszorkány égetés 58
 spanyol inkvizíció 12, 33, 62, 110
 spanyolcsizma 50
 spanyolgallér 25
 Spanyolország
 az Újvilágban 707
 kínpad 30
 kínzás eltörlése 12
 Spiggott, Thomas 40, 42

Sri Lanka 45, 111
strappado 37
submarino 65
 Svájc 84, 121

szájkosár (perlekedő zablája) 26
 70
 szarvasbika 86
 Szaúd-Arábia
 amputálás 104-107
 akasztás 91
 bebörtönzés 14
 korbácsolás 93
 Szíria 33
 Szovjetunió (1923-1991)
 lásd még: Oroszország
 KGB-Központ 12, 73
 pszichoterápiás gyógyszerek
 pszichiátriai intézetek 125, U
 szöges szék 33

taposómalmok 19, 24
teán zu 48
 terápiás elektrosokk (TES) 119
 Thézeusz legendája 29, 79
 Tibeti Emberjogi és Demokrata
 Központ 129
 Törökország
 elektrosokk 35
 akasztás 34, 35
 kurdok 113
 nagy nyomású vízszűrő 74
 tuskó és balta 735
 tyburni bitófa 99, 139

Uruguay 121, 130

vallomás kicsikarása 7, 56, 110,
 vallomások, megfélemlítés által
 kicsikarva 7, 56, 110, 127
 vasszék 58
 Vasszúz 110, 111, 777
 villamosszék 117, 142, 743
 vízbefojtás 77
 vízbe mártó szék 70
 VladTepes 135

Zaire 117
 zajártalom 17
 ZhuXiaodan 7, 15
 zuhany, hideg 75

zsidók, inkvizíció 33, 57, 135